

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 8

БЕОГРАД 1939 ГОДИНЕ

КЊИГА I

VI РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 3 МАРТА 1939 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

МИЛАН СИМОНОВИЋ

И

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

АЛОЈЗИЈ МИХЕЛЧИЧ и НУРИЈА ПОЗДЕРАЦ

СЕКРЕТАР

ВЕЉКО ВИШЊЕВАЦ

Присутни г. г. министри: Претседник Министарског савета и Министар унутрашњих послова Драгиша Ј. Цветковић, Министар саобраћаја др. Мехмед Спахо, Министар просвете Стеван Ђирић, Министар грађевина др. Михо Крек, Министар без портфеља Војко П. Чвркић, Министар без портфеља др. Џафер Куленовић, Министар без портфеља Анте Ф. Мастровић, Министар без портфеља Франц Сној, Министар пошта, телеграфа и телефона Јован Алтипармаковић, Министар шума и рудника Љубомир Пангић, Министар без портфеља др. Бранко Миљуш, Министар пољопривреде Никола Бешлић, Министар физичког васпитања народа Ђуро Чејовић, Министар правде др. Виктор Ружић, Министар финансија Војин Ђуричић.

ПОЧЕТАК У 9,40 ЧАСОВА

САДРЖАЈ:

Пре дневног реда: 1 — Читање и усвајање записника V редовног састанка;

Дневни ред: Продужење претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1939/40 годину.

Говорници: др. Секула Дрљевић (у име групе), Јоца Ђеоргијевић (у име групе), Божидар Недић, Душан Богунровић, др. Бранко Чубриловић, др. Живан Лукић, Алекса Јовановић, Драгутин Гргић, др. Милован Грба, Милан Стојимировић - Јовановић, др. Милан Улмански.

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, отварам VI редовни састанак Народне скупштине. Изволите чути записник V редовног састанка. Молим г. секретара да прочита записник.

Секретар Вељко Вишњевац прочита записник V редовног састанка Народне скупштине.

Претседник Милан Симоновић: Има ли ко од госпоре народних посланика какву примедбу на записник? (Нема) Пошто примедба нема, објављујем да је записник примљен.

Прелазимо на дневни ред. На дневном је реду: Продужење претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1939/40 годину.

Реч има у име групе народни посланик г. др. Секула Дрљевић.

Др. Секула Дрљевић: Господо, да буде добро израђен план државног газдинства за годину дана од највећег значаја је и за народ и за државу. Буџетско право Парламента, то је право народа да преко својих слободно изабраних заступника... (Гласови са деснице: Посланика!) ... посланика, добро је и то, ... утврђује сврхе на које треба државне приходе трошити и утврђује опсег пореске снаге народа. Зато је буџетско право Парламента једно од основних права владавине народа самим

собом. Буџетска дискусија то је дискусија о целокупном државном и народном животу, јер је дискусија о свима изворима из којих треба наплатити буџетом предвиђене суме, и дискусија о свима сврхама на које треба те суме утрошити. То важи за буџет у опште. Овај буџет који је пред нама, он има један изниман значај. Њиме се траже средства од народа за издржавање једног правног поретка, правног поретка који цео народ сматра не-одрживим. Овим државним буџетом траже се од народа средства за одржање једногодишње једног унутрашњег уређења државне заједнице које цео народ сматра, не учвршћењем државне заједнице, него експлозивом у њеним темељима. Зато наш народ, не без интереса, него са чуђењем слуша дискусију о буџету који треба да набави сретства за одржање једногодишње тога државног поретка. Већ двадесет година, по признању свих странака, траје замењивање лудог са луђим. Већ двадесет година владавина силе, наглашавам поново: по признању свих странака, одузима могућност народу да уреди своју државну заједницу по свом нахођењу. Након двадесет година опште признатог лутања, народ мисли да је стекао право не да чује дискусију о једногодишњем одржању овог поретка, него дискусију о изграђивању државне заједнице, не за две или три деценије, него за многе будуће векове.

Господо, наше земље, земље Јужних Славена, удружене у нашој државној заједници, неочекиваним двадесетогодишњим развитком унутрашњих прилика, дошле су на једну историјску прекретницу. Наше земље живе и живеле су посебним животом кроз векове. Наше земље изграђивале су своје политичке и културне индивидуалитете под неједнаким историјским условима. Ни једној од удружених земаља судбина није била нарочито наклонена у њеној историји. Свака је имала у својој историји, нека мање нека више, судбоносних прекретница. Али, мени се чини, да нећу погрешити ако кажем, да данас све земље стоје на једној прекретници судбоноснијој од свих, које је свака за себе имала у својој историји, јер стоје пред доношењем одлуке, која значи давање новог правца историји сваке поједине земље и свих заједно. Све су стављене пред доношење одлуке: на којим правним и политичким темељима треба организовати нашу државну заједницу, да би била снажна, срећна и дуговечна.

Господо, све странке, све политичке струје, цео народ данас каже гласно: да се лутало 20 година. То је чак рекла и Краљевска влада у својој декларацији. Све странке и оне, које су до прекјуче, и оне које су јуче, и оне које данас управљају државном заједницом, данас све признају, да је централизам могуће одржати само владавином силе. У нашем веку нема никога који не зна, да је владавина силе експрес државних органа против народа, али да није и да не може никад постати трајан систем владавине. Чињеница: да је централизам могуће одржати једино владавином силе, довољно убедљиво свакоме доказује неодрживост централизма. Странке, које су до јуче у борби за одржање централизма биле готове вршити и вршиле најтежа насиља, данас признају да је државна заједница сигурна... (Адам Марин: Ваша странка је вршила насиља! — Граја...)

Данас све странке признају, да је државну заједницу могуће организовати само на оним правним и политичким темељима, који се утврде споразумом. Код нас нема странке која не каже, да признаје народу право коначне одлуке о свима питањима народног и државног живота. У толико пре, све странке морају признати народу право одлуке о утврђивању правних и политичких темеља државне заједнице, дакле одлуке од које зависи за државну заједницу, хоће ли бити или не. Али, признањем тога права народу, странке нису извршиле своју дужност према народу. Политичка странка, то је организација за просперирање извесних политичких, економских и социјалних циљева. То је организација једног дела народа која позива народ у борбу за остварење тачно утврђеног програма. Зато су све странке дужне, када позивају један део народа или цео народ у борбу за извесне циљеве, тачно и несумњиво изнети свој програм. Када су то странке дужне учинити и за најспореднија питања државног и народног живота, у толико су пре дужне учинити за питање од чијег оваквог или онаквог решења зависи будућност државне заједнице и целог народа. Странка која у тренутку, кад се то питање стави на дневни ред, не заузме јасан и отворен став према томе питању, та се самим тим искључује из учествовања у решавању тога питања.

Стојећи на томе гледишту, ја ћу да искористим ову прилику да изнесем погледе странке у име чије овде говорим, тачно и несумњиво на то питање... (Гласови са деснице: Које то странке?) ... Црногорске федералистичке (Живост и доба-цавања на десници — Адам Марин: Хоће ли под Хрватску или под Србију?)

Претседник Милан Симоновић: Молим господу народне посланике да не узнемиравају г. говорника, да би могао у миру завршити свој говор.

Др. Секула Дрљевић (наставља): Утолико ми је лакше то учинити, што ћу код тога остати на линији на којој стоји странка, у чије име говорим, већ 20 година, и што ћу остати на линији за коју се странка, у име које имам част говорити, борила под цену највећих жртава какве су из-нимка чак и за балканске методе владавине.

Питање уређења државне заједнице... (Адам Марин: Не знаш ти то!) ... Много штошта не знаш ти, попе. Попе, ти си био под Турском када је Црна Гора била слободна. (Адам Марин: Нисам ја никад био под Турском). Јеси, Турска је била до Беча, а ти си то заборавио. Турска је била пред Бечом, попе! А Црна Гора је била слободна, попе! Да Црна Горе није било, ти би био хоца, а не би био поп. (Смех и веселост у дворани. — Повици: А шта си ти био? Не смеде да вређате!) Ћутите! Не изазивајте! (Повици са деснице: Немојте вређати свештеника!)

Претседник Милан Симоновић: Молим вас, господо, да у миру саслушате говорника.

Др. Секула Дрљевић (наставља): Питање уређења наше државне заједнице стоји на дневном реду већ 20 година. Већ 20 година владавина силе онемогућује решење тога питања. Та је констатација потребна ради тога, да њоме утврдимо да Декларацијом Краљевске владе то питање није метнуто на дневни ред него је само њоме констатирано да то питање стоји на дневном реду већ

20 година. (Глас са деснице: Врло важно!) Ако за вас није важна владина Декларација, за мене је важна. А ја знам шта је за вас важно. Ја знам: ко сте ви.

Претседник Милан Симоновић: Молим господине народне посланике да не прекидају говорника, а г. говорника да не полемиса са појединцем.

Др. Секула Дрљевић (наставља): Али, пре него што почнем говорити о Декларацији Краљевске владе, хоћу да говорим о једном догађају који јој је претходио, и који, рекао бих, својим извесним значајем скоро стоји изнад значаја Декларације. Пет Министара владе др. Стојадиновића, трећег фебруара, поднели су оставку и изазвали пад владе. У мотивацији своје оставке нарочито су оптужили изјаву Министра просвете Богољуба Кујунџића, коју је дао на сам дан оставке. Кујунџић, говорећи о изборима у своме срезу у Босни, он је бацио један поглед на изборе у Босни уопште, па је завршио свој говор о томе, изјавом, да је у Босни јача и да ће вазда бити јача идеја Солуна од идеје Купинца. (Више повика са деснице: Тако је! А ти си за идеју Купинца!) Господо, шта то значи „Тако је?“ Дајете ли ви тиме неповерење влади? (Повици на десници: Боже сачувај! — Јоца Георгијевић: Тиме само кажемо да свако има право да своје мишљење и своје осећање изрази!) Није могуће јасније рећи него што је то рекао г. Кујунџић да је у Босни борба између великосрпске и великохрватске државне идеје и да је у тој борби јача великосрпска државна идеја.

Борба тих двеју државних идеја траје 20 година, али не само у Босни него на целој државној територији, у свима подручјима државног живота. Ово није први пут да Босна врисне гласније него иједна друга од земаља, од земаља уједињених, да врисне под теретом те борбе. Почетком месеца фебруара године 1926 ондашњи Министар просвете и вођа Хрватског народа Стјепан Радић... (Једнодушни повиси: Слава му!)... одржао је Скупштину у Сарајеву. У једноме говору на тој скупштини он је нешто јаче нагласио хрватство Босне. Иако је био члан владе Николе Пашића, противу тога његовога говора дигла је заглушну дреку сва Београдска штампа, на сав глас протествовали су радикалски посланици па и радикалски министри. Целу узбуну изизвала је оштрина спора између великосрпске и великохрватске државне идеје у Босни. Тим поводом већ онда сам ја у Народној скупштини истакао опасност те борбе за државну заједницу, па сам већ онда том приликом подвукао, да је организација државне заједнице немогућа као сарадња трију државних идеја српске, хрватске и словеначке. Задржавајући право да о томе касније говорим, ја ћу да останем код мотивације оставке.

Господин Кујунџић, подвукао је доминацију српске идеје у Босни (Један глас са деснице: Није српске него југословенске државне идеје!) Велико-српска државна идеја није доминантна само у Босни него је доминантна на територији целе државне заједнице.

Први протест са министарских столица противу доминације великосрпске државне идеје за оних 20 година, то је оставка петорице Министара. Том оставком великосрпска државна идеја оптужена је као опасна за постојање државне заједнице. (Граја

и протести на десници: То није тачно) Због тога свога значаја та оставка један је од најзначајнијих догађаја од 1918 године до данас. Кад томе додамо чињеницу да је један од потписника те оставке Претседник данашње владе и остала четворица њени чланови, тиме је оптужница противу великосрпске државне идеје постала право-моћна. (Граја на десници. — Аћим Поповић: Значи пропада српство?) Не српство, него великосрпска државна идеја. Онда је историјски значај те оставке очевидан. (Адам Марин: Платили га Јевреји!) Е, попе, попе, не знаш шта говориш (Жагор и објашњења).

Док је јасан став оставке према српској државној идеји, дотле у оставци није јасно речено у име које је државне идеје подигнута тужба против великосрпске државне идеје. (Приговори у центруму и на десници).

У оставци се истиче потреба решења питања споразума са Хрватима. Упада у очи да се не говори о хрватском питању, него о питању споразума са Хрватима. Да ли се ту мисли на споразум Србије са Хрватском, којим би оне две уредиле своје међусобне односе и односе према заједници, или се ту мисли... (Гласови у центруму: А шта је са Црном Гором?) Немојте ви спомињати Црну Гору, она постоји пре вас и постојаће и после вас. Црна Гора имала је за противника Султана, па је остала, а не вас. (Приговори у центруму). Да ли се ту мисли, као што рекох, на споразум између Србије и Хрватске, или се ту мисли на споразум државне заједнице са Хрватском као својом покрајином?

Напоследку, у оставци би се могло мислити и на аранжман данашње скупштинске већине са хрватским народним заступством.

Господо, сви смо ми очекивали да ће те нејасности оставкине мотивације бити уклоњене владином декларацијом. То је очекивала наша јавност, то је очекивао цео наш народ. Јавност је очекивала да ће декларација отићи даље од признања постојања хрватског питања и да ће декларација отићи даље од признања нужности да се створе нови правни и политички темељи нашој државној заједници.

Декларација није отишла даље од тога. Не само то, декларација није та два признања рекла баш сасвим јасно и отворено.

Умотала их је пеленом фразеологије тако брижљиво да и покрај и након најбрижљивијег тражења мисли декларације није се начисто да ли се нашао њен смисао или се дошло пред пушку лукаво намештене заседе. Декларација проглашава главним владиним питањем сређивање односа у погледима који већ 20 година постоје код браће Хрвата на основне проблеме наше државне политике. Цитирао сам речи декларације. На првом месту није тачно да само Хрвати кроз ових 20 година не гледају једнако са Београдом на основне проблеме наше државне заједнице. На другом месту декларација нетачно говори о потреби сређивања односа у погледима браће Хрвата, јер су хрватски погледи тако јасно формулисани и толико пута понављани да се у њима нема шта сређивати. (Гласови из већине: Ми не знамо! Де, да чујемо! Никад нисмо чули!) Има их се само прихватити или одбити. Владина декларација није учинила ни једно ни друго. Кад то није хтела да учини, рекао би човек и очекивао би, да ће она своје гледиште

опонирати тим хрватским погледима. А она то није учинила, а требало је да учини јасно и недвосмислено баш због тога што је осудила тактизирање прошлих влада кроз свих 20 година, баш у тој декларацији. Влада, даље, у декларацији говори о суделовању у државном и народном животу на бази пуне једнакости и равноправности, па затим додаје дословце: „Водећи при том рачуна о важним моментима наше историске прошлости”. Какви су то важни моменти наше историске прошлости? Мисли ли се ту на битку на Косову, или на погубљење Зринског и Франкопана, или на црногорско Бадње вече, или на моменте у историји појединих земаља тима сличне? Какве везе могу имати поједини догађаји у историји удружених земаља са питањима уређења државне заједнице? Код уређења наше државне заједнице не ради се ни о каквим историским моментима, него се ради о чињеници, да су наше земље живеле посебним животом кроз векове и да су тако живећи посебним животом изградиле своје посебне погледе на свет, који могу живети заједно али који не могу постати једно, нити могу бити претворене у једно некаквом владавином силе. (Лале Зубер: У чије име ти говориш?) Не у име твога паробродског друштва које прима субвенције. Питање преуређења наше државне заједнице, то је питање омогућавања заједничког живота тим разним погледима на свет. Што се данас нарочито наглашава Хрватско питање, то је само због тога што је хрватски народ најјача опонента данашњег државног уређења. Али то Хрватско питање, то је у ствари питање преуређења наше државне заједнице. Декларација говори о споразуму са Хрватима. Али Декларација не каже, шта је то Хрватско питање. Ја морам признати да је због кратког текста Декларације и немогуће, можда, било улазити у дефиницију појединих питања, али то што није било могуће због кратког текста Декларације, ја лично и моји другови очекујемо да ће то г. Претседник Владе урадити првом приликом.

Хрватско питање, дозволите и чујте, то је питање на који ће начин хрватски народ остварити своје неоспорно право на слободу своје Домовине, на слободу Хрватске. Да ли ће слободу народ хрватски сматрати боље обезбеђеном његовом државном независношћу или неком заједницом са осталим земљама јужних Словена. Ако би се хрватски народ поставио на прво гледиште, онда је Хрватско питање само питање хрватског народа и није више. Али ако се хрватски народ стави на гледиште да је слобода његове домовине најбоље обезбеђена заједницом са земљама Јужних Словена, онда Хрватско питање постаје питање свих осталих земаља Јужних Словена у колико се и оне буду ставиле на гледиште да је њихова слобода најбоље обезбеђена заједницом са Хрватском.

Пошто данас хрватски народ стоји на гледишту да је слобода Хрватске најбоље обезбеђена заједницом са осталим земљама Јужних Словена и, пошто на истом гледишту стоје и остале земље у погледу своје слободе. (Адам Марин: Које то земље, да чујемо?) Сулејман Величанствени признавао је постојање Црне Горе, а ти, попе, не. Пошто данас Хрватска стоји на гледишту да је њена слобода најбоље обезбеђена заједницом са осталим земљама Јужних Словена, и, пошто све друге земље стоје на истој гледишту, онда

хрватско питање постаје и питање Србије, Црне Горе, Босне и Словеније и свих осталих земаља Јужних Словена. (Жагор и велика граја). Пошто и Хрватска и све друге земље стоје на гледишту да је хрватска слобода најбоље обезбеђена државном заједницом, онда је јасно да је и хрватско питање, питање свију нас. То је смисао познатих Мачекових пунктација и његових изјава да се морамо повратити на годину 1918, ако хоћемо да нађемо сигурне и поуздане темеље наше државне заједнице. Да дођемо до године 1918, опет се позивам на Владину декларацију, ми не морамо направити ни један покрет, јер ми од године 1918 за ових 20 година нисмо се одмакли ни једнога корака. (Жагор). Вратити се на годину 1918, значи вратити се на принцип пуне равноправности свих историјских, политичких и културних индивидуа. Вратити се на годину 1918, значи вратити се на ону политичку идеологију која је довела до стварања ове државне заједнице.

Једино остварање те идеологије осигурава чврстину и снагу у нашој државној заједници.

Пошто се на овом месту праштам са владином декларацијом, хоћу лојално да признам да је она, поред свих недостатака које сам навео и оних које нисам навео, упоређена са декларацијом свих влада од 1918 године до данас, знатан корак унапред. Она то није толико по своме тексту колико по интенцијама које у њој може наћи добра вера у државничку мудрост Краљевског Намесништва.

Господо, као што сам већ казао, давно пре светског рата створена је политичка оријентација према којој је најбоље обезбеђење слободе земаља Јужних Словена у њиховој државној заједници. Та је оријентација имала својих присталица, и то врло угледних и моћних, у свима земљама Јужних Словена, а у неким земљама та је оријентација била скоро доминирајућа. Тако оријентиране земље Јужних Словена затекао је светски рат. Барјак те оријентације сматрао је себе победоносним на дан победе западних великих сила године 1918. Многи од најугледнијих писаца европских називају светски рат светском револуцијом. Догађаји последњих година доказали су да ти писци имају право. Светска је револуција још у току и још јој нико не може сагледати крај. Све је још у покрету, што је несумњив доказ да су мировни уговори од 1919 године само једна епизода те светске револуције. Ипак су ти уговори дали нашим земљама прилику да обезбеде гаранције своје слободе својом државном заједницом. Изгледало је да је дошао дан, дан обезбеђења слободе свих земаља Јужних Словена. Догађаји у Југославији кренули су другим правцем. Одмах у почетку направљена је једна кобна погрешка: држава је названа Краљевином Срба, Хрвата и Словенаца. Тиме је одмах било јасно, да је одбачена Југословенска државна идеја и да се мисли организовати државну заједницу на принципу сарадње трију државних идеја: српске, хрватске и словеначке. Видовдански устав такође је усвојио овај назив државне заједнице те је према томе називу изгледало, да ће Видовдански устав да буде организација владавине тих трију државних идеја. Међутим, Видовдански устав, својим централистичким државним уређењем, дао је безусловну власт српској државној идеји на целој државној територији, јер је свакоме јасно,

да Југославија централистичка са средиштем у Београду, да је то Велика Србија, као што би било свакоме јасно да је централистичка Југославија са средиштем у Загребу Велика Хрватска. (Приговори са деснице и из центра.)

Због тога почела је одмах борба након доношења Видовданског Устава између великосрпске и великохрватске идеје, борба на живот и смрт. Та борба доказује да је Југославија немогућа било као победа великосрпске, било великохрватске државне идеје.

Пошто је немогућа Југославија као победа било које од те две државне идеје, поставља се питање како је могућа? Пред тим питањем стоје данас све земље наше државне заједнице. Данас се чују два одговора на то питање. Једни су за то да се за уређење државне заједнице усвоји систем сарадње трију државних идеја: српске, хрватске и словеначке. Други се опет залажу за то да се усвоји Југословенска државна идеја, што значи усвојити принцип равноправности свих историјских индивидуалитета. Све странке и сви политичари дужни су заузети јасан и отворен став према том питању, т.ј. јасно и отворено рећи народу за који су од та два система, и јасно и отворено казати народу какве последице долазе од усвајања једног — што се да предвидети, што смртни људи могу предвидети, — а какве од другог система. Јер народ код решавања тога судбоносног питања не сме бити збуњиван галамом, него мора бити добро информиран и знати тачно о чему се ради.

Господо, ја сам рекао да се предвиђају два система. Један од та два система то је сарадња трију државних идеја, српске, хрватске и словеначке. Да ли је могућа наша државна заједница саграђена на томе принципу? Ја ћу рећи одмах моје гледиште, да је немогућа. Прво што хоћу да нагласим, то је ово, да свака државна идеја има свој патриотизам. Сарадња трију државних идеја на територији исте државне заједнице нужно доводи до борбе трију патриотизама. Ма како брижљиво да би био израђен споразум између те три идеје, ипак оставља сувише услова за сукобе, који ће касније или прије наступити. (Чује се са деснице: То нећемо!). То, видите, нећу ни ја. Према томе, тај систем, то не би био систем за учвршћивање наше државне заједнице, него договор или споразум за разлаз.

Швајцарска, организована на принципу споразумевања између Немаца, Француза и Италијана, то јест на принципу споразума између одговарајућих трију државних идеја, не би постојала ни годину дана. (Глас из центра: Али то су три народа!) Али три државне идеје, свеједно.

Из истих разлога... (Аћим Поповић: Зар смо већ тако далеко?) Господице, знате да постоји швајцарски народ и ја говорим о швајцарским Немцима, Италијанима и Французима, и то је држављанство, а не национализам, и тако може да постоји и Југословенство и ми сви као Југословени!

Из истих разлога Југославија мора бити остварење југословенске државне идеје, и југословенскога патриотизма, или је немогућа. (Гласови са деснице и из центра: Тако је! — Али не на бази како ви мислите!). Ја сам већ раније рекао садржину југословенске политичке оријентације. Ја сам рекао да је њоме креирано политичко гледиште, према коме је једина гаранција, а не најбоља,

— него једина гаранција за земље Јужних Словена, да створе једну државну заједницу. Том политичком оријентацијом створена је југословенска државна идеја.

Дозволите да укратко изнесем узроке, који су навели земље Јужних Словена, да створе ту политичку оријентацију. Већ сам нагласио важност чињенице, што су наше земље живеле посебним животом кроз векове. Једнако је важна чињеница да су живеле кроз векове и развијале се на подручју двеју разних цивилизација: западно-европске у Средишњој Европи и Јадрану и источне на Балкану. Живећи тако посебним животом и под неједнаким условима, земље Јужних Словена успеле су да се афирмирају у већем броју као посебни политички и културни индивидуалитети, неке као и посебне државе, али ни једна од њих није стекла снагу која би јој усамљеној давала право да са земљама других раса говори језиком нешто већег самопоуздања.

С друге стране, околност да су приближно једнако јаке, изгледало је довољно убедљива, да неће ни једна од њих покушати да кује планове, који би били опасни за слободу осталих.

Поред те две чињенице, постојала је и трећа, а ја мислим да постоји, ништа мање, и данас, која је земље Јужних Словена оријентисала према југословенској државној идеји. Место, на коме се налазимо, пут је империјалистичких настрата Европе на Азију и обратно. Све земље заједно далеко су од тога, да би биле несавладива брана тим настратама, а свака поједина, изложена њима, не може имати судбину друкчију од судбине чамца на побешњелом океану. Наша историја од више векова то је утврдила до ужаса.

Из чињеница које сам навео, Југословени поједини, моћни у земљама Јужних Словена — као што сам рекао у појединим земљама чак је то била скоро владајућа оријентација — дошли су на мисао да је једини спас земљама Јужних Словена ако се оријентирају према једној државној заједници. Према тој оријентацији, та заједница значи готовост земаља Јужних Словена да своје политичке индивидуалитете координирају подреде заједници, преносећи на њу сва права суверене власти, чијим се вршењем редовно долази до изражаја у међународним односима. У тој дефиницији главни је елемент координирање. Споразумом може да се проширује или сужава опсег заједничких послова али главно је да вазда остану равноправне. Према тој политичкој оријентацији земље Јужних Словена приправне су да жртвују своје посебне државне идеје.

Тако дефинираном том оријентацијом дата је садржина југословенској државној мисли, а тиме и садржина југославенском патриотизму. Остварењем те идеологије биће створена Југославија. Југословенска државна мисао постала би саставни део патриотизма сваке поједине земље а тиме и патриотизма заједнице.

Овим сам, мислим, довољно утврдио да Југославија дефиницијом свога појма искључује могућност да би могла бити опасна за народни индивидуалитет било ма кога од југославенских народа или за самовладу које земље. Југословенски патриотизам није опонента национализма Јужних Словена, због тога је сукоб између српства, хрватства и југословенског патриотизма појмовно немогућ. Споразумом земаља утврђују се заједничка влада и њена надлежност и њено седиште, и утвр-

ђује се систем финансијалне и политичке контроле њенога рада, и систем по коме ће земље доприносити за одржавање заједничких органа и установа. Према томе мора бити темељни закон државе утврђен споразумом.

Ако је наметнут било надгласавањем било силом он није споразум него извор нове борбе која би довела до разлаза. Дакле, ко хоће Југославију тај мора прихватити Југословенску државну мисао.

Господо, странке Хрватска сељачка, Самостална демократска и Црногорска федералистичка... (Гласови из већине: Зашто ви не живите у Црној Гори и тамо не говорите! — Жагор)... као чланови СДК донеле су резолуцију 1 августа 1928 године којом се предвиђа равноправност свих историјско-политичких и културних индивидуалитета и којом се тим путем усваја југословенска државна мисао (Др. Лавослав Ханжек: По рецепту Хрватске заједнице!) Ја сам био тамо, Вас није било! (Др. Лавослав Ханжек: Ја сам био тамо а Вас није било!) Хиљаду деветстотина двадесет осме године? (Др. Лавослав Ханжек: Не, 1919 године!) Тада ја нисам био. Ја говорим о резолуцији 1 августа 1928 године. (Др. Лавослав Ханжек: Ово што говорите то је рецепт Хрватске заједнице 1920 године! То питајте г. Лазу Марковића). Том резолуцијом позване су све странке да ступе у борбу за њено остварење у колико прихватају њену садржину. До данас ни једна осим поменутих странака није приступила резолуцији, али то не значи да ускоро та резолуција неће постати програм свих странака. (Приговори са деснице. — Анте Ковач: Нека се изјасне на лицу места!) И поред свих недостатака декларацијиних ја сам нагласно и њену добру страну и направио јој један комплимент. Али, поред свега ја имам и сувише разлога да бих био обавезан нарочито набрајати их, да гласам против буџета.

Потпретседник Алојзиј Михелчић: Реч има у име групе народни посланик г. Јоца Георгијевић.

Јоца Георгијевић: Господо народни посланици, мени није намера да са овога места полемирам. Али говор који смо малопре чули најбољи је доказ о томе колико је у добри час стигла Декларација Краљевске владе, која је, ја мислим, толико јасна, толико прецизна као ни једна до сада, а која нарочито наглашује да се свако одуговлачење има избегавати да би дошло једанпут до решења оног крупног проблема који је назван „хрватско питање“, а чија је актуелност, односно актуелност решења тога питања, као што сте малопре чули, крајњи момент, да се не би овако, као што смо малопре чули и даље имали прилике да шире и да ометају оно друго што ми толико жарко желимо.

Господо народни посланици, овде је пала реч о тенденцијама за оснивање једне јединствене Српске државе. Ја мислим, да су такве изјаве не само несадржајне, него и депласиране. Вратимо се, господо, за један момент у ратове, у велики Светски рат, у рат за ослобођење, па се запитајмо: Шта је ова земља за то ослобођење дала, — па ћемо онда наћи оправдану ону њену бојазан, нарочито у почетку, одмах после ослобођења, да са неповерењем контролише сваку, па и најмању и најнезнатију појаву у новоослободеним крајевима, али не из тенденције једне изричите хегемоније, него баш напротив, из тенденције обез-

беђивања крвљу стечене земље. (Велимир Анђелковић: Ви нисте били у рату!) Сад ћу Вам одговорити. Ко томе приписује себичне или једностране мотиве, тај је на кривом путу. Где смо били, друже, и то ћу ти рећи. Војводина није само ратовала, Војводина се није само борила преко својих добровољаца, Војводина је кроз столећа припремала ово ослобођење, дајући од себе све што је могла и што је имала... (Пљескање на десници)... да ону малену Србију помогне. (Велимир Анђелковић: Војводина, а не Ви!) И ја, као Војвођанин, и моји су дедови са Косова. Ја се никада лично не објашњавам у Парламенту, јер овде за то нема времена. (Гласови са деснице: Тако је! — Имате право!)

Та Војводина сматрала је својом најсветијом задањом, да ону малену Србију оспособи за онај велики задатак, који је чека... (Бурно пљескање на десници и повици: Тако је!)..., да јој оснажи руку, која ће онај барјак да дигне — барјак ослобођења. (Пљескање на десници и повици: Тако је!) И та Војводина има права овде, да ту своју прошлост нагласи, и ако је она скромнија од свију других. И баш данашњим својим држањем доказујем најјасније, да Војводина није нестрпљива, него да један огроман комплекс њених пуно оправданих питања оставља за решење у мирнијим и у згоднијим моментима, а да не ствара и са своје стране непотребне тешкоће и у онако тешкој ситуацији. Та Војводина је свесна, та Војводина носила је исувише дуго туђ јарам, да би имала још једанпут и једну искру, и једну намеру или замисао, да свој врат опет под туђ јарам савије. И та Војводина, ако треба да носи чији јарам. — ја ћу одавде јавно да кажем као Србин и Војвођанин —, волије да носи братски јарам, него туђ... (Пљескање на десници)... ако смем да назовем јармом то, што је неко овде узео у првим моментима ослобођења себи право, да суревњиво контролише, све оно што се дешава у овој држави, да јој се не би темељи још у првим моментима њеног постанка пољубали.

Овде је данас пала реч о једној странци: Црногорској федеративној странци (Трипко Жугић: Шта, Ви јој оспоравате?) Ја јој оспоравам, оспоравам јој са пуним правом, из једног простог разлога, јер, када се данас широм читавог света уједињују не само поједини делићи некада раздвојених и у ситне делове подељених држава, него када се прикупља и последњи човек унутар те државе, да својом незнатном јединицом која се зове особа допринесе чврстости једне државе и њеној одбранбеној и привредној моћи, онда смо да нема места овде стварати један црногорски федерализам, један војвођански федерализам итд. итд.... (Трипко Жугић: Ни војвођански, ни црногорски!)... Тако је! Никада нама није било на уму да стварамо из Војводине једну федеративну државу, а то има и своје тумачење. (Трипко Жугић: Само кажете: Напоље и Црногорци и Србијанци из Војводине!)... Напротив! Ми смо вас насупрот ваших федеративних тенденција примили у нашу средину и примили све ваше, и претеране, жеље са пуним братским разумевањем. Баш зато, господо, што нисмо изгладили оне менталне разлике које постоје међу нама, а које се по средину Др. Дрљевићу заснивају, или које су засноване, на једној многостолетној прошлости која нас одваја! Онда бих ја смео исто тако да питам:

Онај Прус у Рајху и онај Немац са Рајне и онај Саксонац, то су можда још веће менталне разлике него што између нас постоје, па су се ти људи ипак нашла и ујединили. Ако ми не будемо у стању, господо народни посланици, да разумемо Црногорце и Црногорци нас, ако Хрвати не буду умели да разумеју нас и ми Хрвате и Словенце, онда господо, или нисмо националисти или нисмо патриоти. (Одобравање на десници и повици: Тако је!)... Нечег трећег нема. Ми можемо да дебатиремо о томе да ли ћемо да останемо Југославија и да се зовемо Југославија. Ми можемо да дебатиремо одавде, са овога места, да широкогрудно сваком поједином нашем народу, када се већ не признаје да смо један народ, не само признамо него и обезбедимо подједнака права, о томе не може да буде речи, али ми морамо да инсистирамо на томе, да сви једнаком искреношћу и једнаким стремљењем унутар ове државе нађу свог живота, свог опстанка и свог напретка, и културног и националног и политичког и привредног и у сваком погледу.

Мени не импонира пример Швајцарске. Не импонира ми из једног разлога, што тамо постоје пуно оправдани разлози зашто је један део Швајцарске остао италијански, један француски, а један немачки. Самим тим називима, њиховим разликама порекла, показује се оправданост једног система, док овде код нас живе три братска народа, хрватски, српски и словеначки, који имају један језик па од њих зависи да ли ће они у будућности и тај језик изједначити, или ће га хтети за себе задржати. Ми од тога нећемо да правимо питање.

Господо народни посланици, пре две године дана овде је Народни радни клуб преко својих претставника био поднео предлог да се моментано остваре најшире, пуне и садржине, покрајинске самоуправе. Тај предлог био је учињен у намери, да се крене, да се узме иницијатива, и да се крене са мртве тачке баш у решавању овога проблема. Предложило се са намером да те пуне садржине самоуправе буду пракса, која ће указати у најкраћем времену на то, у њеној животној функцији, шта је сувишно, шта ваља одузети, а шта ваља додати. Тај је предлог прихватила онда и владина већина, и ако је тај предлог пао из редова умерене опозиције, коју је претстављао Народни радни клуб а у коме су седели Срби, Хрвати и Словенци и Војвођани. (Глас са левце: Зашто одвајате Војвођане?) Пардон, ја разликујем у овоме тренутку Војвођане и Србе зато, јер Војвођани нису само Срби. Тамо има и других народносних мањина, па сам хтео тиме само једно да нагласим: и Срби из Војводине па да докажем ону једнодушност која је била престављена у тим редовима. И тај предлог кад је био овде прихваћен и аплаудиран и са стране владине већине, био је најбољи доказ да се свако средство прихваћа које води циљу да се једанпут споразумемо са Хрватима. Она једнодушност, која је завладала у овој Скупштини пре 26 дана, којом је нова Влада и њена декларација прихваћена, опет је само један доказ више да у нашим редовима, не само у редовима ових клубова него чак и у странци Југословенске радикалне заједнице нема ни једног човека који не би био пуно задовољан да види да се мисија Краљевске владе што пре са пуним успехом сврши. (Гласови из центрума: Не треба баш тако журити).

Али, господо, за један споразум потребне су две воље и то две воље подједнако интензивне; две воље подједнако искрене, две воље апсолутно усредсређене у једном истом правцу а никаква нетрпеливост и никаква жучна критика не би могле да служе интересима крајње сврхе, која се постићи жели.

Ја мислим да би смо ми учинили тој крајњој сврси и споразуму недогледне услуге онда када би смо о овоме проблему у овоме Дому што мање говорили па препустили иницијативу Краљевској влади и вођству хрватског народа да они те предуслове створе, а да овде не буду прецизирани, било овде, било у широј јавности да буду прематурирани и донете онакве изјаве које би ометале свршавање овога посла. За то би требало оставити унапред сва врата и све могућности отворене да би што мање сметњи било.

И видели сте, господо народни посланици, у штампи сте читали репродукцију говора г. др. Вилдера, онога његовога говора у коме је он наглашавао, да се у декларацији Краљевске владе налазе само празне фразе, и празна фразеологија, која не садржи ничега конкретнаго. Господин др. Лаза Марковић казао нам је јуче, овде са ове говорнице, да споразум од 8 октобра на жалост није могао бити објављен до сада, бар не у својим танчинама, што он жали и утешио нас је да ћемо за те танчине и све детаље, који се са хрватске стране буду постављали као услов споразуму, још благовремено чути и нико се од нас није показао нестрпљив, сви смо били задовољни да ћемо благовремено чути оно што нас као крупна истина, као крупан захтев и мотив интересује. То наше стрпљење документовало је наше скромне и оправдане жеље да се иницијатива за припрему решавања тога питања за споразум остави у рукама надлежних фактора. (Један глас са левце: То би било, али ви не одобравате!) Ми одобравамо и то ћете видети, јер ћемо то доказати. Ми смо свесни још и нечега другога да први корак тих припремних радова има да се састоји у доношењу политичких закона, али ми дозволите, да код ове тачке учиним једну скромну примедбу. Овде је г. др. Тупањанин изрекао да се у редовима опозиција жели, да се у Загребу жели, да Краљевска влада из ове Скупштине добије овлашћења да донесе нове политичке законе без сарадње ове Народне скупштине и скупштинских одбора, а у интересу убрзавања тих предрађања око споразума. Ја држим господо, да журба и нестрпеливост у овоме моменту није на своме месту. Боље је темељ једне зграде три пута рушити и зидати него ли сазидати кућу па је после рушити до темеља. И баш то питање нашега изборног закона једно је питање начелно, једно питање које нас све занима подједнако, и за које се сви подједнако интересујемо. Тај захтев да се то питање толико крупно и значајно решава без суделовања Народне скупштине, или њених одбора, могао би да буде један опасан преседан, јер Народна скупштина је уставотворан фактор, док је та жеља са друге стране изражена преко Удружене опозиције, која је једна творевина ад хок, творевина чије трајање не можемо унапред да означимо, али која свакако није уставотворан фактор.

Ова скупштина, ја држим, да има права, баш у заједничком интересу, да брани своје прерогативе

и да тражи да се овакови закони без њене сарадње никако не доносе. (Пљескање на десници).

Ми који апелирамо толико на демократију, морамо да пазимо на онај први и најелементарнији услов демократије: апсолутно поштовање закона. Па ако се толико важни политички закони, као што су изборни закон и сви остали политички закони, доносе без учешћа Народне скупштине, то би, по мом дубоком уверењу, била већ сама по себи једна извесна негација демократије. Ја држим да то ни господа са левице неће озбиљно захтевати, јер с друге стране могу да буду потпуно уверени да ми нећемо да одуговлачимо доношењем тих политичких закона ни у колико припремне радове за коначан споразум и за скидање Хрватског питања са дневног реда, јер је то интерес свију нас, а није ничији интерес да се Хрватско питање одржава на дневном реду.

Ми не арогирамо себи право да вам ове законне кројимо и ми бисмо били врло радо поздравили да су господа Хрвати, или господа из опозиције дошли овамо, или бар послали један извесан део својих људи, ако желе само у ту једну једину искључиву сврху да сарађују при стварању изборног закона, да се не би могао никада нико позивати на то да је тај закон без њих скројен. (Др. Милован Грба: *Sine vobis de vobis!*) Да, тако је! И ми бисмо им ту обезбедили учешће не по њиховом бројном стању него и преко тога, као најбољи доказ да нам споразум не лежи само на језику и на уснама, него и на срцу. Али да њима уступамо могућност сарадње, не значи да рушимо прерогативе Народне скупштине као уставотворног фактора, и побуђивати с друге стране пуно оправдану осетљивост и бојазан да би један такав поступак бацио и сенке неповерења на онај други део, који има да одлучује, а такво неповерење, па макар и у сенци, данас може само да штоди.

Као што видите, трудимо се чак и сенку такве могућности да одклонимо која би могла да смета. (Велимир Аићелковић: Оснивају се нове партије!) Ми не одлучујемо о партијама, него нас у нашем држању одлучују увек дужности, које имамо наспрам својих бирачких маса и она одговорност, коју као свесни грађани ове земље носимо. Ја пуно разумем вашу алузију, али ја држим да сте и ви разумели ово што сам ја рекао!

Господо, ја сам вам мало пре рекао да говорим овде у своје име и да говорим као Војвођанин. Ја наглашавам и овом приликом то своје својство, наглашавам из дубоког сазнања свију оних задатака који нас као Србе из Војводине очекују.

Ја вас молим, господо, да и ако ви сматрате крупним проблемом споразум са Хрватима, не потцените ниуколико оне прилике у Војводини. И ако као националиста говорим овде и као патриота, ја морам да кажем оно што ми баш те дужности налажу, да ја сматрам, да једанпут морамо да заузмемо један, можда стриктан и одређен, али не мање коректан и толерантан став наспрам народносних мањина у Војводини и да унутар решавања свију ових питања, па чак и коначне текстације наших политичких закона, морамо о томе да водимо рачуна (Пљескање и одобравање), и да унутар решавања свих ових питања, па чак и поновних текстација наших политичких закона, морамо о томе да водимо рачуна. Ја нећу да улазим у детаље и да вас замарам, зато ја ово нарочито наглашујем, али ма какву формацију и ма какав састав на бази спора-

зума имала наша заједничка држава и сарадња трију словенских племена у њој, ја сматрам да је Војводина толико значајна покрајина да у њој мора да се води брига о националним интересима паралелно са апсолутном правичношћу наспрам оних народносних мањина од којих тражимо да с нама сарађују. Ми желимо да им за њихову лојалност загарантујемо равноправност. То смо им дужни, то смо домовини нашој дужни. (Један глас са деснице: Зар је и Војводина покрајина!) Молим вас, назовите то како хоћете, провинција, покрајина, самоуправна јединица, подручје, мени је то свеједно, ја не узимам за мерило израз него чињеницу.

О нашој спољној политици, господо, ја не желим много да говорим. Ја желим само да констатујем да је наша спољна политика успела у последње време у овим тешким спољним приликама, у овим великим сударима разних тенденција и принципа читавог света да се одржи у једној златној средини, а Југославија, о којој никад не смемо да заборавимо да је мала и ако јуначка, сматрам да не може ништа друго него да се држи те златне средине ако хоће да очува своју независност и своју безбедност. Ја сам уверен да поштујући туђе ни један Југословен неће ни тренутка да се двоуми и да жртвује све за своје. Али у тим међународним сукобима данашњице, већ услед нашег географског положаја, ми морамо да мислимо да изворе тих сукоба и њихово дејство на наше прилике оценимо. Данас не стварају више нације државе; данас државе стварају нације. Аутархиски планови тоталитарних држава немају за крајњу сврху преображај социјалне и привредне структуре њихових земаља, него је сврха тих планова у испољавању моћи. Тоталитарна држава са привредног гледишта може да буде апсурдна, али може да је и политичка потреба за стварање моћи и силе. Она може да је тренутно олакшање послератних прилика али може поред тога паралелно да скрива у себи и зачетак много већих опасности, зала и губитака. Ма колико да стоји и да не стоји то, ово ипак парализује данас светску привреду у пуном обиму. Систем производње заснован на слободној размени, који је за једно столеће донео највећи напредак Европи, данас је несумњиво угрожен великим сукобом страсти и заноса широм читавог света и само повратак привредне слободе може да ублажи разлоге тих сукоба и да поврати осећање морала, реда и поверења.

Ово што сам казао неће да буде критика, него констатација, која наилази на своје пуно оправдање у оној изјави господина Претседника Сједињених Америчких Држава, да у интересу тих привредних слобода, ако треба рећи и оружјем да бране оне, који те слободе заговарају, јер без тих слобода долазимо у немогућност да унутар своје ограничене територије решавамо проблем капитала и рада; а без тога решења они рескирају да изложе ту своју огромну територију, читав један део света, најозбиљнијим социјалним претурбацијама. Те констатације потврђује и став Француске и Енглеске, које изјављују да су готове онога тренутка да седну за сто да преговарају о праведној расподели сировина у читавом свету, али не желе да преговарају и разговарају о територијалним уступцима. Данас тоталитарне државе нису у стању да брзо прелазе и отступају без потреса од својих политичких, а преко њих привредних си-

стема, који, ма како ми желели да останемо по страни од свих сукоба и ма колико немали разлога да желимо увођење у нашу земљу онаквих идеологија за које она нема предуслова, ипак не можемо, а да их не запазимо, и да о њима не поведемо рачуна. Зато постоји један јасан и кратак разлог, да ми морамо о њима да водимо рачуна, јер они о њима воде рачуна. Ми данас, до душе, можемо да се трудимо да извучемо максималне користи од оних напора свих политичких струја у Европи и да дођемо са њима у што тешњу везу, али то још не значи да ми можемо слободно да бирамо наше пијаце, нити то значи, да их бирамо само по своме расположењу или боље рећи, да по својој вољи поделимо наше политичко пријатељство. Другим речима, ми не можемо данас да бирамо наше привредне везе и пијаце, него морамо да се владамо по својим могућностима, а ово све зависи од разноликих квалитета наших производа и од услова организације продукције и извоза. Аутоматски опадају по томе све оне примедбе које су овде учињене, и они прекори и замерке нашој валутној и девизној политици. Али оно што морамо неодложно и пуном паром да посвршавамо, то је реорганизација наше привредне производње. За њу пак, будимо мало искрени, и рецимо да је за њу потребно да спремимо услове и модернизујемо и еманципујемо менталитет великог дела нашег националног живља који је још мало пун оног оријенталског јавашлука који чак и овде у Скупштини долази до изражаја кад се говори о некаких седам хектарчића и малој кућици. Процењујући на тај начин пуну вредност коју наша држава и наша привреда може у виду жртва да поднесе на супрот тој потребној еманципацији, по моме најдубљем уверењу најважнији је проблем Југославије у увећању њене производње и у првом реду разноврсност те производње.

Производња ових сировина, које, нажалост, још и данас морамо да увозимо из иностранства, ма да код нас постоје сви услови за њихову производњу, изузев једнога услова, а то је немаштина и неумешност нашег малог сељака да ту производњу из својих властитих снага организујемо. Задругарство је у том погледу много штошта учинило, али оно није у стању да препороди све, па и сама поука на самој терену није у стању да отклони све тешкоће. По моме дубоком уверењу један начин би био ефикасан — принудно задругарство на ограниченим територијама као способне јединице за кредит, којима би држава могла да да крупне алате са којима би ту организацију и рационализацију у нашој привреди могли да спроведу да омогуће стандардизацију наше пољопривредне производње и да омогуће њихово квалитативно побољшање и тиме способност конкуренције на светским тржиштима. На тај начин могли бисмо једино да обезбедимо један много већи допринос од онога данашњег нашем сељаку, могли бисмо да подигнемо животни стандард сељака, хигијенске услове живота тога сељака и његове културне услове и све остало од чега живе на селу и од чега преко села зависи егзистенција и напредак саме државе. С друге стране морало би се водити рачуна о начину наше индустријске производње. Морали бисмо се одрећи форсирања оне индустрије, која код нас нема

битних животних услова и коју смо у стању да одржимо једино само заштитним царинама и другим вештачким мерама. Ми би морали да легнемо свом снагом на развијање оне индустрије, чији је опстанак оправдан у нашој земљи оним сировинама, које наша земља пружа у великоме обиму и разноликости, па да производи такве индустрије задовоље не само нашу домаћу, него у великој мери и стране пијаце које немају тако јевтиних сировина на расположењу као ми и нису у стању да нам успешно конкуришу. Тиме је пружена могућност склапања здравих образложених наметних и корисних трговинских уговора колико са клириншким, толико и са неклинриншким земљама, које би морале учинити концесије у примању наших пољопривредних производа, које добијају са наше стране, а са друге стране да добију оне производе, за које наша индустрија не би била довољно оспособљена. То су по моме скромном убеђењу једини путеви, којима можемо да створимо један активан трговински биланс, бар наспрам већег дела страних држава са којима смо у вези. Активан биланс раван је националној заради. Активна зарада пола стабилности нашег националног новца. Ја кажем пола стабилности, јер она друга половина има других начина свога стабилизација и погрешно је да је само златно и девизно покриће оно које ону другу половину нашег новца осигурава.

Напротив, најглавнији и најбитнији елемент обезбеђења стабилности наше националне валуте јесте обезбеђење стабилности цена наших производа. И зато ни једна жртва не може да буде превелика ако се чини у циљу одржавања стабилности тих цена. Највећа пажња мора да буде поклоњена брзини оптицаја онога новца који нам стоји на расположењу. Мала количина новца у брзом оптицају може да има значајније дејства него ли велика количина која се лагано и слабо окреће. А Југославија не располаже са великим него са доста скромним свотама новца. Услед тога је и њен битни интерес да се учини нешто независно од стварног новца, од кованог новца, од папирног новца, и да се што пре и у што већем обиму, и то не само код Поштанске штедионице него и код осталих новчаних завода уведе што живљи обрт књижеог новца клиринга. Брзина тога оптицаја је један од главних фактора који омогућавају стабилност цена, а стабилност цена је опет главни фактор који обезбеђује стабилност новца. Најважнији пак фактор за обезбеђење свих наших, колико валутних толико и привредних проблема, је добра политика, добра политика на којој се заснива опште поверење не само у земљи унутра него на којој се заснива поверење и у иностранству. „Дајте ми добру политику па ћу вам дати добре финансије“. Ја мислим да је наш господин Министар финансија могао да каже ову реченицу онда кад су му јуче и прекјуче чињене замерке и неосновани прекори у многом погледу, и то чињени баш са стране оне господе која су већ кроз две деценије учествовала као истакнути политичари и финансијери у нашем јавном животу, и који су куд и камо у повољнијим међународним приликама држали у својим рукама привредни и политички живот у Југославији, у повољнијим приликама него што је то случај данас, када наш

Министар финансија мора све оно што се за две деценије неразумно и погрешно скупило да пречисти и доведе у склад са стварним потребама наше националне привреде. Свако расипање, без речи, за сваку је осуду, али с друге стране расходи су битни услови напретка, они морају да буду у свим гранама нашег националног живота. И због тога сам ја био слободан да кажем у Финансијском одбору, да мене не плаши висина буџета. Кад је француски Министар финансија Девилс први пут дошао пред Француски парламенат с једним буџетом који је прелазио једну милијарду округло, он је казао: „Поздравите, господо, ову цифру, јер је више никада нећете видети”. А кад је Лојд Џорџ 1909 године у енглеском парламенту изнео један буџет од 130 милиона енглеских фунти, онда је Снауден, као главни говорник радничке странке, начинио једну опструкцију и држао свој говор сатима тако да је Лојд Џорџ морао да брани свој буџет кроз пуних пет сати. А тај исти Снауден 1914 године имао је један буџет од преко 200 милиона фунти, мада је пре пет година раније тврдио да би за Енглеску била највећа несрећа ако би ишла у овом темпу као што је то Лојд Џорџ предложио.

Па где је све то, господо, од оних силних милијарди у фунтама и милијарди у францима, које данас троше француски и енглески народ. И ако је Светски рат, господо, појео 350 милијарди долара вредности, дакле једну трећину читавог светског иметка, једна сума са којом је могло да се подигне 400 милиона километара железнице, да се обезбеди безброј милиона кућа и кућишта, и ако је Светски ратни губитак оставио пола човечанства без запослености, ипак с дана у дан расте иметак читавог света и тај читав иметак света, који је за време Светског рата износио око хиљаду милијарди долара, данас износи 1500 милијарди долара.

Ја вам то не причам да бих указао на онај гигантски развој у страним земљама, него да вам кажем да и Југославија не може бити тотално искључена из оног привредног процеса читавог света и да она у скромном размеру исто толико учествује у томе напретку као и остали свет; и да њезин иметак расте годишње за 2% најмање и да је заиста зависан од оних жртава које ћемо у буџету моћи да учинимо у интересу учвршћивања националне привреде.

Оно што ми имамо права да тражимо од нашег буџета, то је то, да његови приходи и његови расходи буду подједнако и правилно подељени.

Ја верујем, господо народни посланици, да ми сви желимо — да не ласкам — данашњем г. Министру финансија, који је затекао данашњи буџет, иако нема других могућности него преко Финансијског закона амандманима најкрупније грешке да поправи, да имамо у њему човека, који не гледа само мртве цифре него зна да свака буџетска цифра има један, и те како, огроман уплив на развој опште привреде и да те цифре с те стране цени и да ће у томе правцу да се управља.

Господо, буџетирање и обезбеђење буџетирања и обезбеђење буџетских могућности не зависи само од г. Министра финансија. Нема тога ресора, а нарочито нема тог привредног ресора који у обезбеђењу буџетских ставака, у обезбеђењу напретка не би морао да учествује. Ја овом приликом желим да укажем на то да за развој

наше привреде наша кредитна способност није довољна: Ја желим да нагласим да је једна од важних брига државне управе да организује национални новац, национални кредит, национални иметак и нарочито ликвидност његову; и желим да укажем на ту потребу да се од случаја до случаја услужимо и страним капиталом у колико им стављамо као предуслов једног конкретног поступка са ограниченим правом, али та права, загарантована и стриктно извршивана. Јер без ових уплива имамо један каматњак који је највећи непријатељ националној привреди, има један каматњак, од кога зависи куповна моћ нашег народа, од кога зависи незапосленост, или запосленост, једном речју од кога зависи цео просперитет.

Ма колико да сматрамо сваки каматњак асоцијалним, морамо се помирити са тиме, и једина могућност је да тај каматњак смањимо на један минимум, и то не у односу насрам односа што странци за свој новац од нас траже, него шта та камата у напредним и великим земљама износи. Криво је схватање да ми то не можемо. Ми то можемо, и за то имамо фиксалне могућности, за то има законодавне могућности, а има и привредне могућности.

И ма да би ме далеко одвело да улазим у појединости тих могућности, ја ћу ипак навестити да реорганизација читавог нашег новчаног пословања у земљи, било у приватним, било у државним заводима, има да буде предуслов на овом путу, за обезбеђење јефтиног новца у националној привреди.

Наш саобраћај, господо, и наша саобраћајна политика, по моме дубоком уверењу, има једну тарифну политику, која није довољно еластична. Угледајмо се, господо, на оно што данас чине државе, које су у тежем привредном положају од нас. Оне морају обезбедити могућности усредсређивања њиховог извоза, усредсређивања њиховог увоза на извесне сасвим одређене тачке и у ту сврху њихове државе морају да се користе најповољнијим тарифама. То није само привредна, то је национална политика, то је политика од које зависи могућност одржавања оног привредног и политичког поретка, који су те државе себи као крајњу сврху поставиле.

Када они то морају да чине из диктата привредне потребе, онда не увиђам зашто не би могли и ми исто толико да имамо еластичну тарифну политику, која би те наше интересе на тај начин остварила што би у извесним правцима својом еластичношћу омогућила и извоз и увоз.

Друга је ствар, која је важна за наш будући саобраћајни програм у томе, што, по мом дубоком уверењу, нису само железнице саобраћајне артерије. Напротив. Постепено, у читавом свету опажа се настојање за што већом употребом саобраћајних моторних возила. И код нас, нарочито у нашој равници, ја држим да је један од хитних услова напретка наше привреде та циркулација моторних возила и обезбеђење могућности циркулације путем разгранате знатне и одличне путне мреже.

Ја ћу још да се осврнем и на наше социјалне прилике, да се осврнем на радничке прилике. Морамо да признамо да је баш г. Претседник Краљевске владе учинио први корак у том погледу, обезбеђујући минималне наднице. То је само један скроман корак, али је први корак, и ја верујем да, ако се тим примером иде и даље, у размери и

границама могућности и носивости наше привреде, да је онда остварена могућност против сваког могућег социјалног преврата у нашој земљи. Можда ћете лако да пређете преко ове скромне примедбе, па ипак морам да нагласим, да је она врло значајна и није само радник о чијем обезбеђењу треба да се побрињемо, ту су још и новинари, интелектуални радници, ту је staleж малих занатлија, малих трговаца, до којих треба да нам је исто толико стало, јер су и они радили и делали за ову државу и право је да и тај staleж може мирно да живи у својој старости.

Господо народни посланици, ја нисам дефетиста; мене не плаше ни политички проблеми, мене не плаше ни привредни проблеми ове земље, онда, ако њени претставници умеју да цене важност свога рада и да цене одговорност који за тај свој рад према земљи и народу имају да снесу. Мене не плаши ни ово са чиме се често ругају наши посланички другови са левице када нам кажу: пољубите клупе па идите у народ, могуће да те клупе више видети нећете! — Све то мене, господо, не плаши, не плаши ме онда ако у овоме високоме Дому седе људи који су свесни тога да овде не говоре улици, да овде говоре за интересе државе и њенога напретка и да тиме извршују један велики и озбиљан део своје националне дужности.

Имајући поверење у Краљевску владу, имајући поверење у успех њене мисије са којом је дошла на управу земље, ја изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Одобравање и плескање у центруму и на десници).

Претседник Милан Симоновић: Има реч народни посланик г. Божидар Недић.

Божидар Недић: Господо народни посланици, пред нама је предлог буџета за 1939/40 годину са предлогом Финансијског закона. О томе предлогу пала је извесна примедба да је тај предлог буџета у ствари предлог старе владе а не данашње нове владе. За мене, господо, као члана Југословенске радикалне заједнице, као припадника политике коју спроводи једна влада која ужива поверење те Југословенске радикалне заједнице, сасвим је свеједно да ли је овај предлог буџета производ и резултат рада старе или нове владе, и ја свој удео одговорности у овом буџету примам подједнако и у једном и у другом случају.

Господо народни посланици, дозволите ми да одвратим вашу пажњу за моменат од онога крупног проблема који се поставља већ два дана пред овим Парламентом и за који проблем може се казати да доминира свима другим проблемима, а то је тај унутрашњи важан проблем, проблем споразума са браћом Хрватима. Ја бих желео да у исто време, кад је пажња народних посланика апсорбована у таквом једном крупном проблему, не заборавимо ни на остале проблеме који нам се изјављују овим буџетским предлогом. Мене на првом месту интересује буџетска прошлост, па ме онда интересује и нов пројекат буџета за 1939/40 годину. Ја сматрам да у новом предлогу буџета, да су ту само стремљења Краљевске владе за будућност.

Ја сматрам, да су у новом предлогу буџета само стремљења Краљевске владе за будућност, али, у исто време, да је то и резултат великог искуства из прошлости, и зато бих желео, да се, за неколико тренутака, вратим у прошлост, да бих могао да изведем закључке, који ће ме определи-

ти, да за овај предлог буџетски гласам. На првом месту то је спољна трговина. Спољна трговина је главни нерв финансијске политике једног народа и његове народне привреде. Ми видимо један извештај прогрес, један извештај полет у тој спољној трговини. Ја се не враћам у оно време, кад су се у билансу спољне трговине јављале огромне рупе и огромни дефицити, ја се не враћам нарочито због тога, да ми се не би пребацивала пристрасност, јер се сећате, да је настао и у томе погледу један велики преокрет, кад су репарације биле сторниране, и кад се више нису наплаћивале, и кад се тим начином више буџетски дефицити нису могли да покривају. Ја се враћам, господо, у оно доба, доба по моме мишљењу, кад је био крај кризе, и кад се срећом затекла на власти једна влада, која је поникла из наше средине, и која је умела да ту нову светску конјунктуру искористи за државу и наш народ. По томе билансу спољне трговине видимо, да је 1935 године извоз изнео 4.030.000.000 округло, а да је увоз био 3.699.000.000, па одмах затим 1936 године извоз скаче на 4.376.000.000, а увоз на 4.077.000.000; у 1937 години прави извоз још један већи прогрес и пење се на 6.272.000.000 округло, а увоз на 5.234.000.000. — Требало би да напоменем нарочито, да се у 1938 години тај биланс спољне трговине завршава са једним плусом од 72.000.000 онако, како нам је господин Министар у своме експозеу изнео. Међутим, подвлачећи тај полет, и изnoseћи резултате тога биланса спољне трговине, ја у исто време желим да објасним, — јер између 1937 и 1938 године разлика је за близу 1 милијарду динара, — ја баш желим да објасним услед чега је тај обрт настао.

По моме мишљењу овај плус од 72.000.000 1938 године, ја бих могао мирне савести рећи, да је плус од само 8 месеци 1938 године, а да никако није ушао у последњих четири месеца, кад је биланс наше спољне трговине био неактиван, сво из којих разлога.

Господо, ви се сећате септембарске кризе, тога општег поремећаја међународне ситуације, и сасвим је логично, да је она морала да има и свој притисак на ту спољну трговину појединих земаља. Капитали су врло осетљиви, и они осете те догађаје. Ми можемо већ да рачунамо, да је у августу месецу била у том погледу извесна затегнутост, и да су се већ тада људи устручавали за набавку извесних потреба у већим количинама.

Ја овим не желим да браним политику прошле владе, јер не бих имао од чега да је браним, пошто је то изван њене моћи било. Али хоћу да нагласим да у септембру месецу с обзиром на дооро вођену спољну политику Југославија није претрпела никакве унутрашње трзавице нити је мобилисала и једног свог војника; сваки је остао на своме месту (Одобравање на десници: Тако јес!) Па ипак се, господо, појавила милијарда мањка. Али ја вас питам, какав би тај спољни биланс био да та политика није тако мудро вођена, па да смо морали да мобилишемо 5 или 600.000 војника, да учетворостручимо привредни напор? Каква би тек тада наступила једна стагнација? Онда би стање много горе стајало.

Дакле, по томе се види да је за последње четири године наша спољна трговина узела један нормалан правац и да она није у опадању 1938 године, иако је показала мањак за милијарду. Јер, господо, септембарски догађаји наступили су пред

наш извоз. Најважнији месеци су септембар, октобар, новембар и децембар; када се државне касе путем спољне трговине нагло пуне.

Али, не само спољна трговина. Тај се напредак, тај се прогрес исто тако види и код цена пољопривредних и индустријских производа, нарочито код пољопривредних производа, који највише интересују нашег земљорадника. Ми по томе видимо да су 1936 године максималне и минималне цене пшенице биле 177—118 динара по метарској центи; 1937 године биле су 180—151.—, док су 1938 године биле 247—152.— динара. Код кукуруза такав је исти однос па је 1936 године цена износила 127—189 а 1938 године 135—192. Цене пасуља биле су 1936 године 295—215, максимална и минимална; док су цене 1938 године биле 375 максимална, а 245 динара минимална. Сува шљива продавала се 695 динара као максимална цена, 350 као минимална цена док је 1938 године скочила на 900 као максимална и 600 динара као минимална цена. Исти случај је био и са конопљом, кромпиром, јабукама.

Као што се види, мора да је била добра политика коју је спроводила Краљевска влада, јер овакви резултати не би могли да се дају. Објашњење ове појаве само светском коњунктуром, не постоји у ствари. Јер, потребно је створити услове и за искоришћење светске коњунктуре а на томе послу Влада је највише радила. У тим моментима када се подизала народна делатност на привредном пољу, у тим моментима када су склапани добри трговински уговори, када су у спољној трговини отварања врата која су дотле била затворена наших најбољих конзумента, настао је прилив новца у нашу земљу. (Одобравање на десници и повици: Тако је!).

Господо, тај се прогрес види и на другим пољима. Види се и на оном пољу који највише интересује мене као претставника радника. Ја сам на име у Београду као посланички кандидат изабран радничким и ратничким гласовима поред свих осталих симпатизера моје странке. Ту је број осигураника код Окружног уреда за осигурање радника који је, благодарећи добро вођеној политици коју је спроводио тадашњи Министар социјалне политике и народног здравља а садашњи Претседник Владе Господин Драгиша Цветковић, скочио у 1938 години на 715.192 радника.

Господо, ово су цифре које не би никога толико одушевиле, када не би ово упослење било баш у народној привреди т.ј. у привреди која је продуктивна и која даје своје ефекте, своје резултате. То напомињем зато што су многе земље свој вишак незапослене снаге употребљавале у ратној индустрији која је непродуктивна и која се пење до неиздржљивости те ће наступити један моменат да се те државе упитају једнога дана, када се даље не може, шта ће са тим радништвом да ради.

Господо, тај се напредак показује и у нашем саобраћају и то је знак да је био мудро вођен од нашег Министра саобраћаја г. Мехмеда Спахе. Године 1936 превезли смо ми само у возовима 44 милиона душа, плус 16,16 у сравњењу са претходном годином. Па смо 1937 године превезли 52 милиона 964 хиљаде, плус 19,26 од прошле године и на крају 1938 године 54 милиона душа, што значи осећа се један полет, осећа се једно струјање, осећа се живот. Тај живот није могао да се осети у 1934 и 1935 години. Број пређених путничких

километара исто тако врло је повољан. У 1936 години он је износио 2 милијарде 410 милиона са повећањем 9,8 према претходној години. У 1938 години износио је 2,945 милиона, плус 4,28 од претходне године.

Господо, за оцењивање привредне делатности једнога народа, без обзира ко је ту делатност спроводио, врло је важан и промет на берзи. Тамо су девизе и ефекти, и они су износили у 1936 години 1,293 милиона округло, док су 1938 године износили 1,880 милиона. Продукти су изнели у 1936 години 420 милиона, док су у 1938 години изнели 652,793.000 динара. Да видимо како су за то време стајали средњи годишњи курсеви наших папира; зајмова и обвезница. Тако 1936 године 7%-тни зајам износио је 82,84, 1938 године 99,47; 4% аграрне обвезнице 1936 године износиле су 36,42, а 1938 61,60; 8% блер 1936 године износио је 83,54, а 1938 године 97,14%; 6%-тне беглукче обвезнице износиле су 1936 године 66,62 а 1938 90,29. Ратна штета, на коју би желео, господо народни посланици, нарочито да скренем пажњу, јер је то један од наших најпопуларнијих папира, била је 1936 године 363,86 а 1938 године 469,29. Рекох да бих волео да скренем пажњу г. г. посланика на тај папир јер су у њему огледа стабилност и сигурност ове земље.

Господо народни посланици, да видимо како стоји ствар са штедњом код наших великих новчаних завода: Хипотекарне банке, Поштанске штедионице и Народне банке. Та штедња је 1936 године и то код Хипотекарне банке у Београду износила 813 милиона док је 1938 године изнела 1 милијарду. У целој земљи износила је 1936 године 1200 милиона а 1938 1441 милион; код Поштанске штедионице било је улагача 410.418, а 1938 било је 529.277. Тих 529.277 улагача били су са улогом од 1,284 милиона док су 1936 улагача 410.418 били са улогом од 982 милиона динара. Промет код Поштанске штедионице износио је 1936 године 255.744.348,239 док је у 1937 години износио 300.076.790,297 а у 1938 години 334.298.519.878.

Народна банка имала је на штедњи у 1936 години 10.347.000.000 а у 1937 години имала је 11.238.000.000. Ликвидациони рачун у 1936 години имала је 6,5 милијарди у 1937 години 7,9 милијарди а у 1938 години 7,9 милијарди. Остало је на штедњи 2.527.000.000 динара.

За оцену тога општега народнога газдовања и те делатности свих грана народног живота врло је важно осматрити државне приходе за последње три године. У 1935 год. и 1936 предвиђено је било 10.171,250.798 динара а остварено је 10.000,822.341; за 1936 годину и 1937 год. предвиђено је 10.323,513.198 а остварено је 10.571,388.942; за 1937/38 годину предвиђено је 10.910,000.000 а остварено је 11.987,072.650 динара. Укупно предвиђено је било за то време 31.404,763.996 а остварено је 32.559,283.826, дакле остварено је више 1.154,519.830. То је фактички велики успех.

У поштанском промету исто тако видимо да је у 1935 години било 480,476.908, у години 1936 510,458.947; а у години 1937 565,754.503 поштиљака. У 1935 години, вредност тих поштиљака износила је 40.010,739.277 динара; у 1936 години вредност 41.596,576.634 динара, а у 1937 год. 52.392,208.749. Као што се види, и на овом пољу је постигнут прогрес кога раније није било, а који нам улива наду у боље дане и подизање народнога благо-

стања. Желео бих да се позабавим мало и оним што је нарочито интересантно за шире слојеве нашег народа. Од 1934 године до краја 1937 године број пописа смањен је од 1,821.232 на 1,382.033 или за 24%, а број егzekутивних наплата од 21.867 на 3.930 или за читавих 81% дакле за четири петине.

За првих 9 месеци 1938 године извршено је 898.108 пописа а само 1.302 продаје, док је у 1937 години за исти број месеци било 906.848 пописа, т. ј. 8.740 пописа више, и 3.076 продаје т. ј. 1.774 продаје више.

После свега овога излагања, господо, ја имам права да себи поставим једно питање општег значаја: Да ли у нашој земљи постоји криза или не? По мом скромном мишљењу, не постоји криза, не постоји бар привредна криза онако, како смо је претрпели у оном времену које је предходило доласку на власт људима из Југословенске радикалне заједнице. Али, постоји нешто друго. Постоји криза кредита, криза међународног поверења, које проистиче из нестабилности међународне ситуације, из врло брзих окрета у међународној ситуацији. То је једна ствар која је изван наше моћи, на коју не можемо да утичемо, али можемо увек бити припремни да евентуалне догађаје спремно дочекамо.

Желео бих још да укажем на један изванредно леп прогрес. Нажалост, то није за јавност. Желео бих да говорим о новим инвестицијама у индустрији, и то поименично у којој индустрији. Кажем, спречава ме та тајна, јер се не могу добити тачне цифре уложеног капитала, јер та индустрија, о којој бих желео да говорим, дубоко задире у националне интересе ове земље, интересе народне одбране, коју ја поштујем.

Када сам, на овај начин, статистичким подацима, утврдио један изванредан полет од дана када је Југословенска радикална заједница примила власт у овој земљи, онда имам права, према овим статистичким подацима да тврдим да је релативно поправљено народно благостање, да је релативно поправљена општа ситуација у том погледу код нашег народа.

Далико би ме одвело кад бих вршио компарацију из претатног доба и тога доба од када наша странка потпомаже владе, које су на управи земље. Да не помињем ни оне наплате порезе са џаковима везаним за државу, када су егzekутори долазили на саме њиве и вршили егzekуције, остале егzekутивне наплате итд. итд. Главни је да то припада прошлости и да, према стремљенима која нам наговештава данашња Влада кроз предлог Финансијског закона и државни буџет, то се неће скоро поновити.

Господо, кад већ говоримо о томе народном благостању, дозволите ми да учиним једну констатацију. Добра жетва још није знак ни доброг берихета, ни народног благостања. Много је важније наћи могућност за њен пласман и уновчење и онда се може доћи до добрих резултата. Наравна ствар да то зависи од добрих трговинских уговора. Ја сам то само напоменуо због тога да кажем онима, који треба да чују, да при склапању тих трговинских уговора нема, господо, сентименталности. (Пљескање) Ми смо сентименталности имали једно време, за време примењивања санкција, и скупо смо платили то искуство.

Господо, ви видите да се огромне суме, које су производ и резултат те народне привреде и опште делатности коју спроводи једна и друга влада, дају за јавне радове, које су намењене широким народним масама. Ти јавни радови заиста су последица добре привредне коњунктуре и рационалног њеног искоришћења.

Има једна паметна ствар коју је Влада за ове три године спроводила, а то је проширење индустријализације с обзиром на потребе нашег села и смањење сеоске незапослености, као и на проширење произвођења свих потреба за нашу народну одбрану.

Наоружање нашег народа, господо, то је једна од најглавнијих брига свих нас, па, слетствено, и оних који у име наше носе одговорност за ту припрему. Али исто тако као што је народно наоружање прва брига наша, исто тако је и прва брига наша да се постарамо да све потребе које једна добро и модерно опремљена војска треба да има, морамо производити у самој својој земљи, да будемо независни од тржишта на страни. Због тога је капацитет металне, текстилне и других индустрија повећан, као што је повећан и код разних врста заната. На тај начин изабрат је пут потпомагања и нашег занатства и нашег радништва, које у томе игра једну врло важну улогу. Статистика нам исто тако каже да су у то доба општег полета делатности и радиности поотваране многе радње, створени нови занати, па слетствено томе и умањени стечајеви.

Ја не бих желео да ово излагање о општој привредној делатности заснујем на тврђењу потребног принципијелног мешања државе у привредни живот. Ја нећу то да се не би рђаво разумело у овим осетљивим моментима, али ја верујем да би данас много бољи били резултати наше народне привреде ако би она била диригована.

На социјалном пољу радило се доста и учинило се доста. Нарочито у погледу обезбеђења земљорадника и радника учинило се прилично. Ја знам да то није све што се учинило. Ја знам мере које су спроведене кроз овај предлог буџета и Финансијски закон да ће Краљевска влада продужити онај трасирани пут да би то обезбеђење земљорадника било потпуно. То обезбеђење било би потпуно само онда, кад би се разумним мерама у највишем степену могућности поставила једна сношљива граница између рада и капитала. Те мере нарочито очекује радништво исто онако као што очекује и продужење решења својих социјалних проблема, решења срећно започетих од данашњег Претседника Владе г. Драгише Цветковића као Министра социјалне политике и народног здравља. И на том пољу може много да се учини.

Ја не бих желео да понављам проблеме који су решени, ја нећу да говорим ни о пензионском фонду намештеника, ни о осигурању радника, ни о минималним надницама, али слушајући замерке многобројне господе говорника како недостају финансијска средства за многе народне потребе — ја говорим у своје име и молим да ми не замерите — ја бих желео да се та средства нађу онамо где се прелива, да се нађу тамо, господо посланици, где би се могло наћи. У овој земљи треба ограничити баснословне зараде појединаца и од вишка створити фонд који би се употребио за овакву ствар. Зато треба разумевања и потпоре, и ја мислим да би сви пришли и потпомогли онога

који би приступио оваквом једном решењу. Не смеју се, господо, гомилати блага на једној страни а на другој остављати људе, домаћине са по неколико хектара а са по двадесет чељади, или радници оптерећеним породицама, који често немају сретстава за живот. Ми знамо да та богатства немају често најчистији извор. Та добра и та баснословна зарада могу се ограничити и од те баснословне зараде и вишкова и тога фонда, подићи диспанзери, озидати болнице, изградити путеве, железнице и све друго што може добро послужити најширим масама, и онда ће, господо, тај вишак отићи онима којима заиста треба.

Друго, што мене нарочито интересује, то је једна ствар за коју сам се двадесет година борио у овој мојој лепој и проширеној Отаџбини, која се данас зове Југославија, а то је, господо, правилно решење болног инвалидског питања. Господо, моји другови и све ратне жртве које су они свесно и пожртвовано поднели за ослобођење и уједињење ове земље, као награду за све те своје подвиге и за сва та своја пожртвовања, за то своје свесно испуњавање дужности награђени су најцрњом бедом. Та беда, господо, дуго је трајала, и све оно што се дешавало у периоду од 1919 до 1929 године, ја и моји другови могли смо да схватимо; могли смо да разумемо. У свима тим периодима кад су се поједине владе браниле да због финансијске исцрпљености не могу да реше инвалидско питање, ја и моји другови били смо патриоте да те разлоге акцентирамо, јер су били у интересу земље. Али оно, господо посланици, што се догодило 1929 године, оно је била једна национална срамота санкционисана једним нерационалним социјалним законодавством, и ја благодарим Богу што ме је подржао да дочекам овај моменат кад могу да тај рад изложим осуди целог народа са овога светог места, јер ја то чиним у име сто хиљада непобусаних гробова који су покопани пре времена само због овог несоцијалног Закона. Сва је срећа, господо посланици, што се је једнога дана нашао на столици или фотељи Министарства социјалне политике један човек који је дубоко прожет поштовањем према свима ратним жртвама које су створиле ову земљу и који се цео ставио за остварење ових наших захтева, а то је тадашњи Министар социјалне политике г. Драгиша Цветковић, а данашњи Претседник Министарског савета Краљевске владе. Ја сам, господо, претставник тих ратних жртава скоро 18 година, и за тих 18 година ја сам увек сарађивао са г. г. Министрима социјалне политике, и ја знам кроз какве је све фазе пролазило то питање и према томе могу да знам и напоре овога човека који се залажио за остварење наших захтева. Мени је драго, што он није овде, драго ми је, јер би ми било жељантно да му признам у очи, али тако схватање тадањег Министра социјалне политике а садашњег Претседника Краљевске владе господина Цветковића, мене је импресионирао, јер је он често давао чак и оно што ми нисмо тражили и захтевали. Па нешто и више од тога. Кад је дошао у питање финансијски ефекат нове Уредбе пред саме изборе, онда Министар социјалне политике и народног здравља г. Драгиша Цветковић није заборавио да ја водим те преговоре са Министром финансија и са његовим начелницима, него ми је јављао телефоном из Ниша, Херцеговог и Врњача да не попуштам у тим захтевима. Овако дубоко осећање је за сваку похвалу и за свако признање, и ја сам

срећан што кроз моја уста могу да одам, у име тих ратних жртава, захвалност и признање г. Претседнику Краљевске владе и ондашњем Министру социјалне политике и народног здравља г. Драгиши Цветковићу, као непосредном стараоцу о ратним жртвама.

Господо народни посланици, после свега овога што сам изложио ја бих се задржао на једној констатацији, нарочито у погледу привредне делатности наше земље, па бих казао да је потребно спојити три ствари и осигурати народно благостање. Потребно је осигурати и рационалну производњу на селу и подићи цене пољопривредним производима до једне разумне висине и створити зараду маломе човеку неискључујући из тога ни ситног чиновника и произвођача.

Сем свих ових проблема, које сам летимично додирнуо, постоје и проблеми политичке природе. У том погледу ја немам рутине са којом моји старији другови располажу. Ја сам био тридесетогодишњи радник на једном другом пољу и мање сам се бавио политиком. Најбољи је доказ за то што сам успео тек у 54 години да се изјасним којој страни припадам, али не могу, ма колико био скроман, јер сам активни ратник и претставник оних славних српских армија, које су ишле из победе у победу... (Пљескање)... не могу да одолим а да не учиним један протест пред лицем све г. г. народних посланика да се са извесних страна заборавља то право пионира и да се заборављају јунаци из српских и југословенских дивизија, док се они послератни са извесних страна сматрају градитeljима ове Отаџбине. А не смем то зато да дозовим, јер сам у исто време претставник и тих ратника: те морам да додирнем и то питање, морам да додирнем са највећом обазривошћу да бих могао да дам важности декларацији Краљевске владе, да бих могао да потенцирам њену добру вољу да припреми једну спољивију ситуацију у којој ће се моћи разговарати о томе питању. Ја, господо, верујем дубоко да ће Краљевска влада у том стремљењу одговорити очекивањима како већине која их помаже; тако и опозиције, у којој има добронамерних људи. Али не бих желео да Краљевску владу у томе стремљењу, у томе решавању њеног задатка, не бих желео да је нико не окива, да јој нико не поставља услове и да јој не даје временску брзину за решавање, јер ће се тако упропастити ситуацију за коју се сви залажемо.

Влади, пак, треба оставити да она сама оцени моменат, да она припреми све то, кад већ имамо поверења у ту Владу да ће она то питање решити корисно и у интересу наше државе и нашег народа. Са своје стране ја бих пожелио да се ово питање што пре реши и да се реши са највећом обазривошћу да не би са тим пренаглављањем за решење овога споразума изазвали други споразум и друга нерешена питања која би могла бити судбоносна по интересе ове земље. Ја не спорим да је најважнији споразум Срба и Хрвата. Не спорим то због тога што сам и сам претставник једне организације која већ 20 година има у свом склопу Србе, Хрвате и Словенце. Ја сам југословенски присталица од пре 1918 године, а нарочито од онога дана још кад сам у Броду, на првом заједничком састанку Срба, Хрвата и Словенаца истакао наслов: „Југословенског удружења ратних инвалида“ — наслов, који ми је

ондашња управа забранила, јер се није саглашавала са насловом: Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Па кад моје удружење још од тога дана носи тај наслов и кад још од тога дана Срби, Хрвати и Словенци, заступљени у њему, живе и раде у највећој слози, то и успеси који из тога рада излазе резултат су само њиховог споразумног и братског живота. Али ја бих ипак остао при томе да се извесне ствари у томе споразуму очувају, да се очувају извесне светиње које су светиње за цео народ, па да се онда разговарамо и споразумемо на принципу: једна држава, један Краљ и један народ. Али државну управу треба растеретити што пре, што пре је растеретити и децентралисати тако да се грађани ове земље, ма у коме куту њеном они били, нађу на једној линији равноправни. Нарочито, господо, не треба задржати, — нећу никога да вређам — не треба задржати власт банова оваквих какви су, него или им треба дати широка права или тај систем треба мењати. (Један глас: Скупи су банови!) Ако су скупи, нека се замене новим могућностима, али овакви какви су, по моме мишљењу, они су један народни луксуз.

Повећање државних буџета не треба да нас забрињава. Ја сам присталица великих буџета. Ја бих волео да наш буџет буде и 15 милијарди динара, под условом да одговара народним потребама и народној снази плаћања. Ако је и овај буџет повећан зато да се да маха народној делатности на привредном пољу, онда сам ја за то да он буде и још већи.

Сви су успеси, нећу рећи успеси, јер замишљама да је дужност сваке Краљевске владе старати се за што бољи прогрес и за што боље услове који ће проширити народно благостање, али могу да кажем да су сви ови резултати, пружени од стране једне владе која је израз једне велике политичке скупине као што је то Југословенска радикална заједница, јер је она уживала огромну потпору већине народа. Према томе, жао би ми било ако би се појавиле такве тенденције или такве злурадости, ма са које стране, да се ово што се има не очува него да се растури, јер баш ти успеси најбољи су доказ о њеној вредности и потреби њеног постојања.

На крају крајева намеће нам се једна света дужност да недељивост државе љубоморно чувамо што се у једном моменту конкретизирало у једној форми, за коју нико од нас није хтео да прими одговорност. Нека нас сви оставе на миру, да на миру уређујемо своју кућу како ми нађемо за најпаметније.

Али пре но што би хтео да завршим, у најбољој намери имам жељу да се осврнем на један пасус у говору г. Тупањанина. (Др. Милош Тупањанин: Па где баш мене нађе!) Зато што сам имао једно нарочито поштовање за Вас, — али ми је жао што се нисам раније определио, јер сам се тек у 54 години политички определио да уђем активно у политичку борбу, — за мене је личност г. Тупањанина била симпатична што нам се ваљда подударају експанзивни карактери. (Др. Милош Тупањанин: Штета што нисте млађи!) Али сам за вас оставио два сина.

Ја сам хтео да се задржим на једном пасусу, који је у најбољој намери г. Тупањанин рекао, потенцирајући речи из Декларације Краљевске владе, да ће Влада престати са методама из прошлости.

Али ја мислим да је значај тих речи да се престане са методама из прошлости било са које стране долазиле, било са ваше било са наше, јер би то био услов... (Др. Милош Тупањанин: Са методама у прошлости које су досадашњи режими употребљавали; а Ви уприте прстом на методе које смо ми употребљавали!)

Ја се у том погледу слажем са Вама. (Др. Милош Тупањанин: Откако постоји Земљорадничка странка стално је била прогоњена од свих режима!) Зашто градећи један споразум, зашто да се међусобно свађамо и вређамо, кад сви желимо да до тога споразума дођемо. (Др. Милош Тупањанин: Али у мотивацији оставке петорице министара стоји да је г. Стојадиновић био главна запрека споразума, а Ви сте дошли са те листе!)

Мени је жао што нисам могао да то протумачим тако као што сте Ви протумачили, али ја сам мислио да Влада жели да се на свима странама са старим методама престане. И у том правцу ја се слажем, али једно не могу да опростим г. Тупањанину, јер сам мало љубоморан на њега. Ја сам — нека ме извини г. Претседник Владе — ја сам друг г. Претседника Владе и то из времена када је он био гоњен, приређивао зборове због тога у Србији и кад су моји рођаци хапшени због њега — али све у реду, свака част њему, он се данас налази на једном високом положају... (Др. Милош Тупањанин: Али он је био у хапсу по истим законима који су и данас још на снази!) Хоћете да кажете да има грешака и с једне и са друге стране? (Др. Милош Тупањанин: Не, него по истом закону је хапшен и г. Цветковић и г. Спахо и други, па исти тај Закон је и данас на снази!)

Онда имам пуну обавезу за захвалност г. Драгиши Цветковићу као Министру социјалне политике и народног здравља, јер је решио питање мојих ратних жртава, и на крају крајева ја сам члан исте странке којој припада и г. Драгиша Цветковић, и љубоморан сам да не могу да дођем до њега већ месец дана а г. Тупањанина прима сваког дана и општи са њиме. (Др. Милош Тупањанин: Опростите, ја идем народним послом!) Нема разлога љутини... (Др. Милош Тупањанин: Молим Вас, ја сам ишао кад је проливена земљорадничка крв. Не знам који је тај Претседник Владе који не би хтео да ме прими!)

Онда г. Тупањанин нека дозволи и саслуша мој случај. Ја сам желео да дођем до г. Претседника Краљевске владе ради одржавања међународног конгреса ратника, који се одржава кроз 4 до 5 дана, и нисам могао да дођем у положај да будем примљем. Мени је мило, господо, што г. Претседник Краљевске владе обраћа пажњу на наше другове из опозиције, то је добар знак у погледу смирења наших прилика, у коме се креће уосталом и сама декларација Краљевске владе (Др. Милош Тупањанин: То значи да Претседник Краљевске Владе не би требао да прима посланике из опозиције! — Нисам ја ишао својим послом него народним послом!).

Ја хоћу да приметим, у најбољој намери, г. Тупањанину да је, говорећи о § 72 (Др. Милош Тупањанин: седамдесет трећем!) добро, о § 73 Финансијског закона, рекао, сигурно у доброј намери, ради брзине самог посла, да се стилизација тога параграфа на доношењу политичких закона измени у толико, што ће се дати неограничено

овлашћење Краљевској влади, да она доноси саме те законе, без скупштинског одбора. Нека ме извине г. Тупањанин, за кога имам много поштовања, али то је једна реакционарна мера, која није у духу настојања ни нашег програма. Немојте да кујете секиру која може и вама главу да отсече. Господине Тупањанине, ја бих желео да Вас опоменем на прошлост, када су избраници народни под најслободнијим режимом, за време тајног гласања, долазили у ове клупе скупштинске, па им је и онда са овога места било пребацивано да нису прави народни избраници, јер да су се служили фалсификатима, да су пресипали куглице итд. Господо, то је софизам, којим се човек може послужити само онда ако недостају докази.

Али ја, који не рефлектирам да будем демократа, ову меру не бих могао да примим, ма колико био везан за странку, јер би то значило абдикацију народних посланика на своја суверена права. (Др. Милош Тупањанин: Немојте заборавити да ова Влада није одговорна Парламенту!) То је тачно, али зато постоје извесна права, која парламенат има да штити и брани. (Др. Милош Тупањанин: Зар и онда ако влада не седи поверењем Парламента!) Пре свега, господине Тупањанину, ја могу посведочити да Краљевска влада мисли исто онако као и Југословенска радикална заједница и да се у том погледу оне допуњују, али морам да Вам кажем, извините што сам то назвао назадним, овакву измену никада не бих смео примити, јер бих се од тога стидио и не бих смео изаћи пред своје бираче. (Др. Милош Тупањанин: Ви можете да се стидите, ми се не стидимо!) То је ствар укуса! (Др. Милош Тупањанин: Ја бих се стидио да сам викао „Вођа, вођа“ па му онда окренуо леђа!) То је добронамерно; зашто не викати једном човеку вођа? Ја мислим, оно што је било за време изборне борбе, да је само допринело општем успеху, али због умирења савести г. Тупањанина, хоћу да кажем, да сам одржао 27 конференција и 11 зборова и на свим тим зборовима и конференцијама Београђани су третирали личности вођа сваке политичке странке на један достојанствен начин. Ако је и било повика против г. Давидовића, ти повици су били одмах угушени. Ја хоћу тим да покажем колико и Београђани имају разумевања за нашу браћу Хрвате.

Ја хоћу тиме да покажем колико Београђани имају разумевања за нашу браћу Хрвате и за једну праву политичку борбу. (Др. Милош Тупањанин: Је ли др. Стојадиновић још ваш вођа?) Он је увек претседник Југословенске радикалне заједнице. (Др. Милош Тупањанин: Је ли вођа?) То у Уставу наше странке не пише. (Др. Милош Тупањанин: Али се стално по вашим зборовима викало: Вођа! Вођа!) Ако Вам је до тога, Господине Тушањанину, када буде дошао г. Стојадиновић и кад Ви будете присутни, ја ћу му баш довикнути: Вођа! (Др. Милош Тупањанин: Врло добро!) Уосталом, Господине Тупањанину, оставите Ви нама да ми сами решавамо наше ствари, оставите нам да ми правимо мостове од боље грађе а може бити да ћете нам и Ви у том смислу помоћи са Ваше стране.

Сада, господо, да се осврнем мало на говор г. др. Лазе Марковића. Он је у своме говору изложио неколико врло лепих мисли из којих нећу изводити поједине пасусе али ћу само подвући неколико стварница које генералишу његов говор —

нека ме извини — и њега као мало претенциозног, јер г. Лаза Марковић могао је онако говорити са неке универзитетске катедре ђацима али не и у овој Народној скупштини где седе људи који умеју да цене политичка дела и појаве и да сами о њима стварају себи судове. Г. Лаза Марковић не би био Лаза, јер је он увек способан за извесне превртанције. Ја то нарочито хоћу да кажем и због тога што смо и ми инвалиди били жртве таквих превртанција када су се радикали и демократи погађали око закона о корупцији, а после смо ми инвалиди ту погодбу платили својом кожом. (Одобравање на десници).

Господин Марковић је изложио ток својих мисли на један врло згодан начин који неупућеног човека могао би да занесе и заведе, али исто тако је казао и неколико ствари које би требало мало подврћи критици да би се боље разумеле. Он је казао на једном месту о условима под којима треба да се створи сношљива атмосфера за споразум са Хрватима, казао је да би желео да то буде што скорије и да се то што пре примени. Нажалост, господо, то задовољство г. Лази Марковићу ми морамо ускратити; морамо му ускратити што ми не желимо, бар ја не желим, никоме да послужимо као машице којима ће се извлачити кестење из жара на туђ рачун. (Одобравање на десници) То значи једно убрзавање ствари за које и ви са левице подвлачите да су сувише деликатне и да их треба обазриво решаваати а, међутим, тражите да се оне одмах изврше и реализују доношењем Изборног закона. (Др. Милош Тупањанин: Па Влада је у својој декларацији то још јаче подвукла!) Ја у томе правцу нећу Вама да пребацујем јер ја поштујем ваше тумачење али оспоравам право г. Лази Марковићу за овакво његово тумачење и захтеве. Ја држим да ћете се ви сложити са нама да је баш с обзиром на деликатност самога питања, с обзиром на потребу повољне атмосфере за решавање тога питања, да је потребно да се остави Краљевској влади да она изабере моменат када ће тај потез направити.

Ја сам, господо, малопре рекао, зашто владу ограничавати, зашто је спутавати, кад смо ми из изјаве г. Марковића чули, мал те не, да опозиција има више поверења у г. Драгишу Цветковића, него његова рођена странка. Кад смо ми сложни, и кад дајемо поверење Краљевској влади, зашто онда ви постављате услове, под којима има да изврши задатак, који је јасно одређен. (Др. Милош Тупањанин: Нису то услови, него сугестије!). Ако су сугестије, и ако могу да их третирам као такве, зашто давати и такве сугестије, да Влада може добронамерно да прими, па после да настане зло од тога. (Др. Тупањанин: Влада ће се споразумети са већином!) Може бити са претставницима опозиције, ако продуже водити лојалну политику. (Др. Тупањанин: Ми смо били лојални према декларацији владе, која је изнела, да ће приступити брзо и хитно решавању хрватског питања без одлагања!) То питање које покреће г. Тупањанин, исто је тако питање и целе Југословенске Радикалне Заједнице, јер је у њеном програму на првом месту. Ми се, можебити, разликујемо у методама, али се не разликујемо у крајњем циљу, да једанпут до тога споразума дође. (Др. Милош Тупањанин: Влада је осудила методе прошлости!) Ви се опет враћате на оно. Ја сам то потписао под условом да се то тиче и нас и вас, и с лева и десна. Зашто провоци-

рате те методе. (Др. Милош Тупањанин: Није то провоцирање! Кажите, шта је влада др. Милана Стојадиновића за три године учинила за решење тога питања).

Потпретседник Нурија Поздерац: Господине посланиче, Ваше је време истекло, молим Вас да завршите.

Божидар Недић (наставља): Одмах ћу завршити.

Ја бих хтео само једну ствар да кажем г. Тупањанину. Ја ћу се необично радовати, ако то буде што пре, ако се Срби и Хрвати сложе, јер сам дубоко уверен да и Београд оберучке очекује да их прими у своју средину, али хоћу да кажем једну важнију ствар, која ми је добро позната: да је Југославија врло добро наоружана и снажна за сваку евентуалност, али да јој недостаје унутрашњи мир, унутрашња слога, и да је наша света дужност, да на тој слози сви лојално сарађујемо.

Господо, жао ми је што ми је истекло време и нећу да злоупотребљавам стрпљење нашега Господина Претседника, али имам да завршим са овом изјавом. (Др. Милош Тупањанин: Остали сте ми дужни одговора: Шта је влада др. Милана Стојадиновића за три и по године учинила за решење Хрватског питања. (Министар саобраћаја Др. Мехмед Спахо: Врло много ако упоредите са претходним стањем!) То су питања, која треба поставити пред општи форум.

Господо, народни посланици, имајући пуно поверење у данашњу Владу, и сматрајући је као погодну комбинацију Југословенске Радикалне Заједнице, са одређеним задатком, мирне савести гласају за овај бугејтски предлог, сматрајући да на тај начин вршим најсавесније не само посланичку, него и патриотску дужност. (Одобравање и плескање на десници).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Илија Михаиловић. (Гласови: Није овде!). Пошто господин посланик није у сали сматрам да је одустао од речи. Реч има г. Душан Богунувић.

Dušan Bogunović: Gospodo narodni poslanici, ni jedno zasедanje Narodne skupštine nije izazvalo toliko pažnje i toliko interesa kod širokih narodnih slojeva, koliko zasеdаnje današnje Narodne skupštine. Znači, da se u današnjoj Narodnoj skupštini zbiva nešto što je u uskoj vezi sa životom svakoga našeg građanina, da se овде решавају необично важна питања, која не интересују само нас политичке ljude, nego интересују svakoga našega i najmanjega čoveka. Ја mislim, gospodo narodni poslanici, da je zasеdаnje Narodne skupštine bilo ne samo u središtu pažnje, nego da nema од Oslobođenja pa do danas pretstavnika narodnih, koji su u tolikoj odgovornosti, za ono što se danas zbiva, koliko smo mi odgovorni, koji zastupamo danas наш народ. A osobito mi sa teritorije Savske banovine, za нас je ovaj položaj vrlo težak, vrlo odgovoran, необично odgovoran i traži od нас mnogo pažnje, mnogo odgovornosti, mnogo smisla, ne samo za себе, nego за sve ово што се овде zbiva. Јер, gospodo narodni poslanici, mi moramo udešavati svoj rad prema onim b'račima koji su нас birali i koji su нас poslali. A ti birači poslali su нас u sasvim drugom pravcu da branimo интересе narodne i državne, nego што се то danas razvija овде u Narodnoj skupštini. Ali, mi se moramo

obazreti i na one izbornike koji ideološki misle suprotno od нас, a u isto vreme moramo да usko vezemo интересе naših izbornika, да vezemo ideologiju naših protivnika sa interesima državne i narodne celovitosti. То је тај težak i odgovoran posao нас poslanika iz Savske banovine, i mi bismo molili вас iz svih drugih krajeva да нас тако i razumete, да тако prosudujete i да нас тако i ocenjujete.

Kad se pak pitamo зашто јавност тако необично pažljivo prati skoro svaki gest нас narodnih poslanika, зашто dobijamo од svojih izbornika питања: шта је то, шта се zbiva u Beogradu, како će се то свршити, i на kraju шта će од нас бити? Ми odgovaramo ovako: Delovala је то ostavka vlade Predsednika dr. Milana Stojadinovića, obrazovana је Vlada gospodina Dragišе Cvetkovića, a po obrazovanju vlade gospodina Dragišе Cvetkovića Deklaracija Kraljevske vlade која kaže: Ono što нас najviše interesuje, Kraljevska vlada smatra sporazum sa Hrvatima i hrvatsko pitanje mora biti njena јасна i odlučna politika.

Dakle, središte celog političkog života sada u Narodnoj skupštini jeste hrvatsko pitanje, i то оно питање, gospodo narodni poslanici, koje се već skoro 20 godina protkavalo, kroz ceo наш politički život i dobijalo čas ovakvu formu, čas onakvu, čas се тумачило ovako, čas onako. То је оно питање, koje ako ikoga interesuje, ako će iko snositi posledice toga, то smo mi poslanici Savske banovine. Gospodo narodni poslanici, kroz 20 godina skoro tražila се forma toga pitanja, i на kraju krajeva našla се forma i dato јој је ime sporazum. Ali, ma koliko god се našla forma, nije се našla sadržina ovog pitanja.

Vi vidite, gospodo, mi koji dolazimo sa terena Savske banovine, mi čujemo ovo: personalna unija, trijalizam, federacija i šta се sve tamo не govori.

Kada pak dodemo u Beograd opet čujemo nešto drugačije, кажу, široke samouprave. Шта се vi plašite širokih samouprava? Pa niko се не plaši širokih samouprava. Jugoslovenska radikalna zajednica stavila је u svoj program: »banovine provesti na principu širokih narodnih samouprava« i niko од нас не bi bio niti rečju niti delom protiv širokih samouprava. Gospodo, traži се sadržina. Neko kaže то је ravnopravnost, неко kaže то је seljačko pravo, неко kaže то је povratak na 1918 godinu itd. pa ni sam dr. Laza Marković, један од glavnih pobornika те ideje не zna да kaže на kraju шта će бити sa tim sporazumom nego kaže »izbor, konstituenta, pa tek onda ćemo govoriti kakvu će dobiti formu sporazum.« Једини је, gospodo narodni poslanici, одређен i јасан г. dr. Sekula Drljević. Ali, gospodo, ја се isto тако nisam bavio političkim životom. Bavio sam се 30 i nekoliko godina narodnim poslom, sokolskim, malim sitnim poslom, ali кажем otvoreno i јасно: kada bi misao г. dr. Sekule Drljevića bila izražena u sporazumu, onda nema ni једног nacionalnog čoveka iz naših krajeva koji bi pristao на sporazum kako га тумачи г. dr. Sekula Drljević.

Ми bi onda voleli učiniti nešto drugo nego да pristanemo на то да завлада ideja sporazuma г. dr. Sekule Drljevića. Ići ću malo, gospodo narodni poslanici, на teren па ću вам kazati ово. Ми koji živimo не 10, 15, 20 ili 30 godina nego koji živimo u Hrvatskoj već unatrag i 500 godina, mi pored ovoga што се govori о sporazumu овде u Beogradu mi на svojim ledima i на svojoj duši osećamo ideju sporazuma sasvim drugačije.

Kada čitamo »Politički vesnik« kada gledamo »Seljačku zaštitu«, kada čujemo ovo »posle sporazuma nema srbijancima mesta na teritoriji Hrvatske i svi činovnici imaju da idu u Srbiju i Crnu Goru otkuda su i došli«, kada čujemo posvednevno »ni jednom Srbinu nema više mesta u Zagrebu niti mu se stan sme dati«, kada pročitamo brošuru dr. Tome Jančikovića, pa uzmemo stranu 34 i unutra nademo, gospodo narodni poslanici, ništa drugo nego da u bansku Hrvatsku spada i Zemun, onda se mi, gospodo, pitamo: je li to taj sporazum? Onda možete razumeti da mi, koji ostajemo na tome terenu, koji živimo među tamošnjim narodom, ne možemo, makar koliko voleli ideju sporazuma, pristati na takav sporazum.

Gospodo narodni poslanici, još nešto. Ovde se tretira sporazum samo sa stanovišta političkog, sa stanovišta unutrašnjeg uređenja države, ali, gospodo, nemojte zaboraviti da sporazum za sobom vuče izvesne konzekvence u prosvetno-kulturnom pravcu.

Mi iz Savske banovine unatrag 40—50 godina vodimo ceo svoj život u pravcu jugoslovenske orijentacije. (Pljeskanje na desnici). Da nije bilo jugoslovenske orijentacije u predratno doba mi ne bismo tražili spoj sa Srbijom. (Ante Kovač: Tako jel) Nas je jugoslovenska orijentacija učila da je Srbija pijemont Jugoslovenstva. U tome duhu radili su skoro svi naši ljudi sokol, učitelji, sveštenici. Ceo naš nacionalni i kulturni život stvoren je na temeljima jugoslovenske ideje. I ako se sada najedanput stvara ideja državnog trojstva, ona po samoj prirodi stvari mora da stvara trojstvo i u prosvetnom i u kulturnom pravcu. Znači imaju da se sruše sokoli, čitaonice, Jadranska straža, sve to ima da se sruši i da Srbi idu na jednu stranu, Hrvati na drugu, a o braći Slovenima neću da govorim.

Najedanput osetio sam ono što danas meni izbornici poručuju: »Dušane, natrag, natrag za srpsku zastavu, jer ima nešto što nije dobro u ovoj zemlji«.

Mi, gospodo narodni poslanici, imamo teške muke da savladamo da se naš narod održi na onim temeljima na kojima je građena ova zemlja, a to su ideja narodnog i državnog jedinstva. (Pljeskanje na desnici).

Gospodo narodni poslanici, kada se govori o ideji narodnog i državnog jedinstva, onda se često puta nabacuje, naročito ovde, sa izvesnih strana da ta ideja jedinstva negira hrvatstvo ili da negira srpstvo. Gospodo narodni poslanici, ja sam ideološki izrađen već tridesetak godina i ništa nisam osetio za to što sam primio jugoslovenstvo da sam zaboravio dobre osobine srpske, nego sam se još nadopunio sa vrlinama hrvatskim i sa vrlinama slovenačkim i sve ono što je dobro u ta tri dela primio sam u sebe i to sam nazvao za sebe jugoslovenstvom. (Pljeskanje na desnici.)

Gospodo, ja bih hteo u ovome momentu da učinim jednu paralelu. Kada su velikog slovenskog čoveka Tomaša Masarika pred njegovu smrt upitali šta ostavlja on u amanet Čehoslovacima, on je rekao ovako: »Čuvajte temelje na kojima je građena Čehoslovačka Republika. Ako nestane tih temelja, nestaje i Čehoslovačke Republike.«

I šta se događa, gospodo? Umro je Masarik, poljuljali su se temelji, Čehoslovačka Republika preživljuje teške dane.

Mi imamo temelje na kojima je građena ova zemlja. Ti su temelji narodno i državno jedinstvo.

Izvučemo li samo temelje na kojima je građena naša zemlja, nastaje pitanje o celoj našoj zgrad.

Kad god ovako malo razmišljam o jedinstvu narodnom i državnom, — može biti da je ta reč federacija za rešenje naših unutrašnjih pitanja vrlo dobra, — onda mi se, uvek kad hoću da na to dobijem odgovor, povрати misao Kosovske bitke i celokupan razvoj srpskog dela našeg naroda. I ustanovio sam ovo: da kad je god srpski narod bio razdvojen na pokrajine, pa su u pokrajinama vladali velikaši, a to će reći federacija, mi smo izgubili srpsku državu. I godine 1389 Kosovska bitka nije izgubljena zbog slabosti i zbog toga što nismo imali vojsku, nego radi toga što su velikaši, uhvaćeni za zlaćane noževe hteli u pokrajinama jedni nad drugima da vladaju. Za to smo doživeli Kosovsku tragediju. To je bilo onda kad su bili samo srpski velikaši, a šta bi bilo kad bismo imali pokrajine gde bi bili srpski, hrvatski i slovenački velikaši?

U ovome momentu, kad je reč o sporazumu, ja ga primam i ja ću to na kraju naglasiti. Mene zanima da li taj sporazum govori o tako zvanoj složenoj ili jedinstvenoj državi. Mene zanima duh koji će provejavati kroz sporazum, da li će taj sporazum danas sutra odvojiti još više Srbe od Hrvata, da li će se ponovno naglašavati između nas ono što se naglašavalo za vreme Ante Starčevića ili će taj sporazum nas približavati. Ako sporazumom bude provejavao duh zbližavanja a ne odvajanja, onda mi jugoslovenski nacionalisti sto od sto pozdravljamo takav sporazum, pozdravljamo ga da jedanput uklonimo tu zapreku koja stalno smeta da ne možemo da idemo napred, ali ako nas sporazum bude još više odvajao, onda mi ne možemo pristati na takav sporazum.

Ja se u svojoj reči, gospodo narodni poslanici, neću poslužiti izvesnim dokazima koje imam, t.j. progonima nacionalnih ljudi za vreme izbora. Uveravam poštovanu opoziciju da kada bismo mi iz Savske banovine izneli dokaze o progonima naših ljudi, onda bi ono što je juče govorio g. Tupanjanin bilo bleđa senka prema onome što bismo mi izneli. Ali vidite, ja, ma da sam jugoslovenski nacionalista, kao Soko moram to da budem, ja ću u ovom momentu da kažem ovo: hoćemo sve da zaboravimo samo da omogućimo braći Hrvatima ulazak jedanput u rešavanje državnih pitanja. Sve ćemo zaboraviti i ono što smo preživeli, i ono što se govorilo i što se radilo samo neka jedanput dodu ovamo i neka oni progovore, jer što većito da vi govorite u mesto njih. Kad sutra sretnem koga druga iz njihovih redova i kad ga pitam: dragi moj, Jožo, je li Maček pristao na ovaj Ustav, on mi na to odgovara: nije na to pristao Maček, to je Košutić!

Ja ću vam reći i ovo: teror vlasti nije težak. Zna li šta je najteže? Najteže je kad se nekome kaže da je izdajica hrvatskog naroda. Ta je reč bila presudna na izbore dr. Mačeka u Savskoj banovini. Pomislite, gospodo poslanici, šta to znači za tolike Hrvate koji su jugoslovenski orijentisani i kojima su pred izbore došli i rekli: ako glasaš za vladinu listu, ti si izdajica hrvatskog naroda! To je teror što puta teži nego teror vlasti, jer konačno vlast je vlast i ona ima da čini red, ali ovaj teror je još gori.

Gospodo narodni poslanici, hteo bih još nešto da kažem. Ako se pitanje sporazuma dovede do jedne platforme da se ono rešava, ako sporazum dobije formu novog uređenja države a s time i novog

uredjenja u krajevima u kojima i mi živimo u Hrvatskoj, onda molim da se zna jasno i određeno: g. dr. Maček ima pravo, ali pravo da govori u ime hrvatskog naroda.

Ali kad se radi o uređenju onih krajeva, onda hoćemo i mi da sudelujemo iz onih krajeva, jer naša deca ostaju tamo, a mi nećemo da ostavimo našu decu kao posle Kosovske bitke ili kao godine 1914 nego hoćemo da i mi sudelujemo sa Hrvatima u uređenju toga kraja, jer tamo ima tri četvrtine Hrvata i jedna četvrtina Srba.

Gospodo narodni poslanici, ja ću završiti i reći ću da ću bez ikakvih zakulisnih političkih momenata glasati u načelu za budžet Kraljevsek vlade sa dubokim uverenjem, da će ona dovesti pitanje sporazuma na dnevni red našeg naroda i državnog života. Mi pak poslanici iz Savske banovine nećemo da činimo ništa što bi moglo da učini da se misli da smo mi protiv toga da dođu Hrvati, no smo na protiv za sporazum sa braćom Hrvatima, i pored svojih ličnih obračuna mi ćemo preći i glasaćemo za ovaj budžet i za sporazum, da jedanput možemo za svagda izvući g. dr. Mačeka iz političke rupe, pa da otvoreno kaže šta hoće i šta namerava. Izjavljujem da glasam u načelu za ovaj budžet. (Odobravnje na desnici).

Претседник Милан Симоновић: Сад ћемо, господо, прекинути рад а седницу ћемо наставити после подне у 17 часова.

Седница је закључена у 13,15 часова.

(Наставак седнице у 17,20 часова.)

Претседник Милан Симоновић: Господо народни посланици, настављамо седницу. Има реч народни посланик г. др. Бранко Чубриловић.

Др. Бранко Чубриловић: Господо народни посланици, буџетска дебата сама по себи означава извесну политичку борбу која се изражава у борби за извесна политичка, финансиска и економска питања. Сама политичка питања у главном дају тон буџетској дебати, а по њима, по тим питањима, сумирају се материјална, економска, културна и социјална, државне добре или лоше политике.

Овогодишња буџетска дебата нарочито је интересантна по многим важним политичким питањима. Зато ћу се и ја као и остали задржати на томе делу, остављајући да се у посебној дебати у појединостима осврнем на поједина економско-социјална и културна питања саме државе и њене структуре.

Буџетска дебата разматрана политички у крајњој линији означава народни суверенитет тј. да у њој и кроз њу народ треба да буде извор и носилац целокупне власти. (Одобравање на левици.)

У овом данашњем буџету посматрајући га само политички а под концепцијом последњих избора од 11 децембра 1938 године, у истини народ до данас није носилац целокупне народне власти. (Гласови на левици: Тако је!) Да се запитамозашто? Најпре запитамозашто тражи данашњи народни суверенитет. Да не улазимо у разне политичке теореме ових или ових политичких писаца, да се не одајемо доктринарству, ја ћу поставити троје: народни суверенитет тражи слободу, правду и целокупну народну власт у народним рукама.

Слобода сама по себи, господо, означава једно унутрашње осећање, осећање човека у човеку,

оно што браћа Радићи кажу: осећање човекољубља и човечанске правде. То човечанско осећање мора да се преноси и темељи најпре у народном дому, у фамилији, затим у целој друштвеној заједници, па онда у самој држави. Ако проматрамо све диктаторске владе од 6 јануара до данас, метнимо руку на срце, па се запитајмо: колико је слободе уживао наш човек, наш грађанин, на дому и у заједници, у целој држави. Да ли се не сећате, господо, колико су од 6 јануара до данас напунили тамнице, и мајке ојадиле, наша деца, и то само један ред њихов, наши студенти; колико је светиња кућних прагова пређено; колико је друштава и заједница укинута, колико је слободе избачено из онога што се назива бити човеком у једној лепој држави, у нашој држави, као што је ова наша Југославија. Зато народни суверенитет тражи повраћање потпуне човекове слободе у дому, у државној заједници и у свима друштвеним редовима. Правда је још од Платона била идеал људског друштва. Правда је подлога државној машинерији која мора да буде равноправна у целокупном народу, нарочито да је равноправна у распоређивању државних терета и дужности, али и права. Појам правде, по оном буржоаском схватању, искључиво је један узан појам. Извесни друштвени редови, материјално обогачени, заузимају положаје од најнижих друштвених ћелија, па до саме државе: што је изражено и у оној народној изреци: „У богата три рогата, у сиротиње три штукe”. Из пуне слободе и опште правде проистиче и треће начело народног суверенитета, народна власт. Немојте мислити, господо Министри, да је народна власт на тим вашим министарским клупама. Народна власт у основи својој, у свима нормалним временима, искључујући револуционарни покрет, претставља дисциплиновану хармонију друштвених редова са ознаком да државну власт ваља поделити на неколико делова да се не би уништила народна слобода грађана. Само један пример. У Северно-америчким Државама, догод се развијала борба између Севера и Југа о формирању саме народне власти у земљи, све је више и више побеђивало мишљење Џеферсона: да у држави треба више слободе а мање ненародне владавине. Ово је било потребно да се нагласи и подвуче да би разумели идеолошке погледе времена у коме живи наша млада југословенска држава и да би разумели сва политичка питања која су на дневном реду. Ја морам да дотакнем годину 1776 кад су се мала насеља Енглеске прогласила независним од Енглеске. А прогласила су се зато што је народни суверенитет хтео потпуну слободу. Свако се онда питао откуд толике снаге тим малим колонијама да се одупру једној великој и силној империји каква је била Енглеска. Али у самоодбрани одмах је остварен ратни савез. После ратног савеза створен је политички савез, који је био темељ народног суверенитета из које је проистекла данашња заједница, из које је проистекла Савезна Унија Североамеричких Држава. У том бурном времену, народни суверенитет је био подвргнут општој критици. Ја сам вам споменуо Џеферсона који је говорио да је суверенитет онде и онда ако у својим ужим јединицама долази до изражаја народна воља. Против оваквог уверења и мишљења јавно се Хамилтон који је веровао по француској револуцији да је човек дивља звер, коју може укро-

тити само крута власт! (Чује се: Пера Живковић!) Треба поменути Стојадиновића, на чијој си листи био, па ћеш ућутати.

Борба у северно-америчким државама свршила се победом народног суверенитета т. ј. поделом власти на уже потребе и координирање потребама шире власти Савеза Северо-Америчких Држава. Извините, господо, да сам упао у једну област мало удаљенију, али је то било потребно да бисте ме разумели. Грешка наших политичара је да политику сматрају за занатство а не за науку; а ја политику сматрам идеалом и науком и зато сам овде покушао да са неколико јасних примера обележим народни суверенитет као и његова права у стварању власти у самој држави.

Буџетска дебата код нас креће се у главном око Владине декларације. Ја нисам тако млад у политичком животу, али сам се чудио оноликим великим комплиментима, као да је г. Министар Претседник наједанпут постао млада девојка у којој се ми сатрско удварајући јој се и са лева и са десна. Једна Влада декларација не може се посматрати по ономе што је Влада написала на оно 15—20 релака. У једној Владиној декларацији важно је за мене да се поставе узроци; да се траже узроци ради чега је та Влада декларација написана. Није г. Претседник Драгиша Цветковић, — ника ме извини, — то учинио за то што је имао широку душу према демократији, и он је јео три године хлеб и со са осталима, — него је учинио под притиском народног суверенитета и народних маса српског, хрватског и словеначког сељака. Ова декларација није дело ни оне петорице министара који су потписали оставку. Од оних пет министара, — нека ме извине — али ја мислим да нема ни једнога, који није заједно са Стојадиновићем дао свечано обећање, да ће народу повратити политичке и грађанске слободе. (Повици на левици: Тако је!) Господо, мене ће да пита мој народ, „како то, ти се, човече, одмах полуби са оним министрима, који седе иза твојих леђа, а још јуче у изборној борби велики део тих истих министара био је против демократије, против сељака, био је противан оној идеји која се данас истиче у владиној Декларацији“. (Одобравање на левици)

Господо, узрочник за владину мотивацију и владину Декларацију је пронађен: то је била воља самога народа. Људи из владе који су је поднели они су само онај објект, а народ је остао субјект. (Одобравање на левици. — Глас из центра: Немој тако, ниси на збору!) Е, шта ћеш, пао сам у ватру, одушевљен сам самим собом. (Тодор Тонић нешто додаје) Опрости, Тошо, опрости, молим те.

Владина Декларација, поред ове моје доста умерене критике, ипак има свој политички резон... (Глас са деснице: Хвала Богу да нешто признајеш!) ... она обећава да ће да се приступи решавању најважнијег питања, Хрватског питања. По ономе што сам чуо у Народној скупштини из уста владиних претставника известиоца, а и мојих другова са левнице, изгледа да владина Декларација и целокупан проблем хрватски има да се веже за два чина: прво, препараторни т. ј. припремни чин, и други чин, само дело.

Без сумње да г. Цветковић много обећава, ако ништа а оно по својој младости, која је хитрија и

снажнија, а често пута и експанзивнија и динамичнија: (Глас са деснице: Зашто онда не ућеш у Јерезу?) Када ви изађете онда ћу ја доћи. Сваке године друга сахибија. (Глас са деснице: Ко је твој вођа?) Ја сам 20 година у опозицији, а мој вођа, да знаш, јесте Јоца Јовановић и др. Владимир Мачек. Ја сам православни Мачековац, а др. Мачек је католички земљорадник. (Смех и веселост у дворани). Како ме питате, тако ћу да вам и одговорим. Јесам ли рекао искрено?

Господо колеге, радујте се да сам ја на овом начелном терену, иначе сам ја познат да умам да уједам.

Хрватско питање и опште српско-хрватско питање као и Југословенство, кога толико радо цитирају господа т.зв. Деметровићеви Јенесовци, има у његовој основи много резона да се баш овде са њима позабавимо. Ако је српско-хрватски споразум на дневном реду, ако се ви толико хвалите да сте интегрални Југословени, дозволите да сам и ја парче историје студирао и да ја нешто умам да кажем о томе. И хоћу о томе да говорим баш господину Цветковићу. Српско-хрватско питање не потиче од јуче и данас. То српско-хрватско и словеначко братимљење има своју историју још у деветнаестом столећу. Прво илиризам, који је по мајло био и политичког карактера, па заједничка борба Срба и Хрвата под Јелачићем 1848 године; па Бахова реакција; па Штросмајеров покрет као акција на Бахову реакцију. Штросмајер је наступио у историји Јужних Словена онда кад је Аустрија изгубила Пијемонт у борби са Француском и кад је изгубила битку са Немцима 1866 године; онда аустријска политика, немоћна, почиње да се окреће према Балкану. Прво се буде у Хрватској људи око Штросмајера. У основи својој Штросмајер је духовно Југословен, али политички федералиста. (Приговори у центруму). Господо, ја се позивам на књиге наших научника, на књигу г. Боже Марковића која је изашла пре 20 година „Наше народно уједињење“. Ево, зашто је то Штросмајер учинио. Дозволите, господо, да ја образложим то његово југословенство у кратким потезима. Познато вам да је Штросмајер имао везе са Кнезом Михаилом. Кнез Михаило у то време имао је замисао да од свих балканских Словена направи југословенско царство. Зато је преговарао 1866 године са бугарским комитетом у Букурешту. Исте године преговарао је са Штросмајером. Годину касније правио је савез чак и са Грцима и са Румунима. Мисао је његова била да створи југословенско царство, а поред тога да има као савезне пријатеље Грке и Румуне. Штросмајер и Кнез Михаило и бугарски комитет знали су да је за једно духовно јединство потребна, најпре, једна заједничка држава. Нигде у списима ни Рачког ни Штросмајера није се рекло да је услов народног јединства централизам или тврда физичка сила.

Господо, ја говорим о оном времену. То је био тајни план. Разуме се, нису тај план Штросмајер и Михаило носили на потврду никој. Али било је комбинација да се створи заједница Јужних Словена чувајући све индивидуалности и стварајући услове за стварање правог југословенства тек у будућности. Држава Јужних Словена и народ Јужних Словена не да се стварати декретом. Народни настају, они се не могу вештачки створити. Моја ме је мајка учила да сам Србин, а Скерлић да

сам Југословен. Не могу ја рећи браћи Хрватима у ово време, ако се осећају да су Хрвати, да морају бити Југословени. Ми морамо са браћом Хрватима створити такве услове и животне односе да се из тих услова и односа после развије велика мисао Јужних Словена — Југословенство, па онда Словенство. Грешка је била свих Југословена одозго, нарочито оних шестојануарских, што су не проматрајући народне индивидуалности, традиције и обичаје хтели командом да створе југословенски народ (*Драгослав Пантовић*: Није тако!) Ти си радикал, ти ниси био у шестом јануару. (*Драгослав Пантовић*: Реч је о историјским грешкама! Грешке није било шестог јануара, него 1918).

После смрти Кнеза Михајла сви су ти планови пали у воду. Настала је реакција код Хрвата и Рачки пише овако: „Ако задоцните (то јест Срби) па не дођете да се ујединимо, не убеђујте нас будемо ли оживили своја стара народна права.”

Хрвати стварају нагодбу са Мађарима 1868 г. (*Жагор на десници*). Ја, господо, износим историју. Хрвати у нагодби бежећи од Беча и Пеште на темељу свога државног права упрли су око око свога Загреба; и ту су створили своју аутономну јединицу која се звала Хрватски сабор и Хрватска аутономна држава. Пазите, господо, Срби на супрот... (*Приговори са деснице*) Господо, ви не читате. Ништа не читате. Читајте чланак Слободана Јовановића „Срби и Хрвати” па ћете видети зашто су Хрвати федералисти а Срби централисти. То вам тумачим. Овако вам не могу тумачити кад нећете да слушате. (*Приговори са деснице и повици*: То је увреда!)

Срби су имали вековну мисао, Косовску мисао, српску државу, и њихов идеал био је Карађорђева и Милошева Србија. Они су вечито из свих делова према тој Србији, била у Београду или Крагујевцу, упирали очи, т. ј. били су центрипетални. Хрвати, бежећи у својој подјармљености од Беча и Пеште, постали су центрифугални. Из тога центрипеталног српског осећаја, развио се т. зв. српски етатистички централизам, а из центрифугалног осећаја Хрвата, бежећи од Пеште и Беча, развио се етатистичко-аутономашки осећај код браће Хрвата. (Пљескање на левици. Гласови са деснице: Преведи нам то!) Пошто господа желе да им ово преведем, има овде политички неписмених, онда да им растумачим: Центрипетално, значи тражити центар. Пазите, браћо. Из та два историјска погледа — Срба на Србију и Хрвата на Хрватску, развила су се два разна политичка менталитета. После окупације Босне и Херцеговине, српски централизам добија све више и више осећај динамике, жуди ка Београду; Хрватски децентрализам и федерализам појачава се, купи се око Загреба. Сад треба бити вешт па та два менталитета, та два осећања синтезирати, да се послужим Прудоном. Српски централизам, то је антитеза. Хрватски децентрализам теза, а Јужно-словенска државна заједница, то је синтеза. (Пљескање на левици. Смех на десници.)

Господо колеге, ко ово не разуме, држаћу предавање на Коларчевом народном универзитету.

Али срећом, браћо, дошла је Србија 1903 године, дошао је Краљ Петар, где је преовладала српска демократија. Краљ Петар попримао је Михаилове идеје на своја, у оно доба, јака и силна плећа, па је попримао и одговорности пред српским, и пред хрватским, и пред словеначким народом, за стварање будуће југословенске државе.

(Пљескање на левици). У Хрватској, исто тако, рађа се мисао, и 1903 године долази Народна мисао — омладина. Далмацију воде Трумбић и Смодлака, а из Босне долази тиранин Калај. Српски централизам помиче се мало ка хрватском аутономном индивидуалитету, и помишља се већ на то, да се рађа мисао, да се ово мора остварити у будућој Југословенској државној заједници. (Пљескање на левици).

Најважније што се догодило у то време 1905. год.: то је стварање хрватског сељачког покрета. Створили су га браћа Антон и Стјепан Радић (Једнодушни повици: Слава му!). То су први учитељи хрватског народа, који су поставили тачна питања и на њих дали још тачније одговоре: хрватски народ је на периферији балканских Словена. Он је 1101 године потпао под Мађаре, после под Аустрију; а 1918 године дошао је у нашу државну заједницу. Радићев покрет добро је знао да је Хрватска државна мисао периферна, спољна. Знали су Хрвати да Срби заузимају Мораву и Вардар, и да су они у средишту Балкана па да је тешко њих покорити. Хрвате, мислили су они, лакше је покорити зато што су на крају и на периферији. Због тога они долазе на мисао да је потребно да организују хрватски народ на принципу солидарности јужно-словенских народа: на принципу словенском, на принципу будуће словенске државе, али за разлику од Штросмајерове идеологије, браћа Радић и исто као и Карађорђе у Србији траже за своје идеје упориште и ослонац код хрватског сељака а не код господе (Бурно пљескање на левици). Успомене Словенаца и Хрвата на њихову државну славу буде се и они формирају своје погледе на своју независност. Србију и Црну Гору у то време води Краљ Петар, са жељом и идејом да створи државу од Јадрана до Црнога Мора, прихватају право Михаилову идеју и Краља Петра прво схвата омладина. Одговор на то био је догађај у Сарајеву 1914 године; после Сарајева долазе догађаји од 1914 до 1918 године — Светски рат. У светском рату, господо, догађају се две важне ствари. Ствара се Крфска и мајска декларација југословенских посланика у Бечу. Те две декларације су основне декларације, које су тачно регулисале какав ће бити заједнички живот Срба, Хрвата и Словенаца у новој југословенској држави. Али пазите, браћо, немам времена да говорим о њиховој историји, — али мајска декларација и крфска декларација означавају принцип: да ће југословенска државна заједница бити образована на основу самоопредељења сувереног народа српског, хрватског и словеначког (Гласови на левици: Тако је!). И да су 1918 године и 1919 и 1920 године били послушани Стојан Протић, Смодлака, Поточињак и Сучило, данас би између Хрвата и Срба постојали други односи у земљи која се зове Југославија. Али ондашња експазивна сила старих странака није дала да се у Видовдански Устав унесу они здрави принципи из споменутих декларација. (*Приговори на десници*) Ја сам и онда био паметан па сам био противу онакога Устава.

Када се већ та грешка није могла да поправи хтели су да је поправе два човека: Никола Пашић и Стјепан Радић. (Узвици: Слава им!) Да се онда имало мало у себи државничке способности и да су се пустила та два човека да воде државну политику, средили би се унутрашњи односи. (*Драгослав Пантовић*: Ти си био против Пашића.) Ја

сам био за земљорадничку странку, Пашић је био претставник српске буржоазије у то доба, а ја српског сељаштва, али Пашића као државника увек сам ценио.

После Пашића и Радића, да смо имали мало увиђавности пустили бисмо да се држава онда консолидује. Али су настали несрећни дани по нашу земљу. Погинуо је Стјепан Радић. После њега долази диктатура 1929 године и земља иде све више и више од екстрема до екстрема. И данас, кад погледамо шта нас чека, шта нас може спасти, ја имам да нагласим: идеја споразума.

Марков протокол заменио је Пакт Удружење опозиције, споразум потписан 8 октобра 1937 године — а потврђен у Фаркашићу и у Београду 1938 године.

Споразум Удружене опозиције, који су потписали Владимир Мачек, Адам Прионићевић, Аца Станојевић, Љуба Давидовић и Јоца Јовановић јесте један инструменат, господо, један политички инструменат, који указује пут и мотивације декларације данашње владе, којим се треба да решава српско-хрватско питање. (Гласање на левици.)

У томе инструменту постоје два дела. Један: Краљ из династије карађорђевића; други: границе су неприкосновене. Војска, дипломатија, спољни послови, (Жагор у центруму.) Ја сам често код г. Мачека, и кажем вам то је заједничко, а све остало: ко ће бити лекар, ко професор, (један глас у центруму: Шта је са финансијама?) Финансије спадају у централне послове, онолико колико буде потребно, кажем ко ће бити учитељ, то је ствар локалних аутономија и аутономних јединица, што је секундарног значаја према држави Срба, Хрвата и Словенаца. (Љубомир Божиновић: Докле је хрватска област?) Ја сам у Загребу сигурнији него код тебе где си ти! (Жагор.)

Хрватско питање, ја га познајем, — извините, сама хвала не мирише дооро, — ја га познајем доста добро, хрватско питање, у својој основи тражи од данашње владе и од целе ове Скупштине, од целог народа, своју хитност, јер догађаји изнутра и споља терају нас све да то учинимо што пре. (Један глас на десници: који су то догађаји споља?) Дете, немој на спољну политику да ме тераш, то није мој фак!

Ти догађаји терају да се тај споразум овако схвати и што пре доврши и доконтра према схватању Удружене опозиције; стога потребно је довести што пре политичке законе.

Ја се не слажем случајно овога пута са г. др. Лазом Марковићем да те законе политичке, на пример закон о избору народних посланика, дамо неким одборима. Дали смо ми и Стојадиновићу овлашћења за те одборе, па ти одбори умреше, а народ остаде без слободе. Него, ова Влада треба, а и ви сви да дате пуну важност догађајима и изнутра и споља, да донесе те законе што пре, и то наглашавам што пре... (Жагор.)

Требају што пре да се доносе политички закони а нарочито Закон о избору народних посланика. Ја знам... (Жагор)... Треба да се донесу што пре, како би се створила концентрација народних снага да се ове године, а можда најдаље у првој половини 1940 реши проблем хрватски, проблем српско-хрватски.

Ви тражите те Одборе, а ова Влада није ваш производ, нити је она одговорна вама. Ја, господо,

— извините, — овој Скупштини не могу дати потпун легитимитет, јер је произашла из диктаторског режима. Ја се у овоме слажем са својим другом Тупањанином.

Господо, политички закони нису само ваше право. То је право и народно. Ако се ово не учини упамтите, ми живимо у једном времену бурном. Немојте се варати да ћете Хрвате моћи забашуривати као што сте их забашуривали 20 година. Хрватски сељачки покрет, то је општи народни покрет, то је општа динамика, то је сила коју не може нико да обори, то је један такав народни покрет који не постоји данас у Европи. Тај покрет не почива само на идеолошким основама, на фактима, на реалијама, него је то покрет који почива и на националној психози хрватског народа који жели да у својој земљи и у својој кући буде свој господар (Жагор и објашњења).

Владаина Декларација изгледа, а и сама Влада данашња, да ће се пожурити да са овим политичким законима изиђе на среду и да створимо нову ситуацију. Господо, немојте да у ово озбиљно време по државу преценимо партијске интересе над државним интересима. Хрвати неће дуго да чекају своје право. Они ће га тражити, они су организирани, они ће то своје право и отети од нас. Зато г. Влатко Мачек пружа руку Србима, зато прави споразум. Али, он има искуство да је 20 година уљуљкиван. Зато тражи ефикасност у делу, у чину од целокупног српског и хрватског и словеначког народа.

Господо, ја сам у име Земљорадничког клуба позван да дам још једну изјаву.

Мој друг Душан Бранковић добацио је јуче г. Миљушу, Министру, да је изјавио после избора код Среског начелства да би требало све Хрвате набити на колац. Ја се са г. Миљушом никада нисам сукобљавао лично, нисам имао разлога да не будем судијом у овој ствари, па сам зовнуо Душана Бранковића и рекао му: Ми смо другови, али тако нешто тврдити не можеш без доказа. Јер, ако се констатије да у овој Влади седе министри који говоре да се набијају Хрвати на колац... (Жагор... а пише се Декларација... (Жучна објашњења између посланика са леве и деснице)... о споразуму, онда је то слаба работа и по Декларацију и по министре и по народни споразум. Зато сам хтео као човек објективан и из народа да видимо у чему је ствар... (Граја) и питао сам где су ти сведоци. Одговорио ми је Бранковић, а Клуб ми је био наредио да то изнесем. Не желим ништа... да утичем рђаво на ово питање у ово озбиљно време него само да кажем да је судија Мацан, шеф суда, Хрват који ће то потврдити и да ће позвати масу грађана као потписнике. И ја молим г. министра Миљуша да ово провери, па ако је тачно да уистину повуче конзеквенце. Јер, не може седети у министарској столици онај који набија Хрвате на колац данас, а сутра потписује овакву декларацију владе. Ја именујем човека: зове се судија Мацан. Ја га молим, ја хоћу да будем правичан, нека се ово испита. Ако је тачно, нека г. Миљуш повуче конзеквенце, ако није, нека Душан Бранковић буде клеветник. (Душан Бранковић: Ја полажем свој мандат ако не буде тачно. Жагор.)

Господо народни посланици, из свих разлога које сам навео, и пошто ова Декларација и ова Влада не показују у делима ништа, ја морам да

гласам против. (Настаје живо објашњење између левице и деснице и жучни повици и протести са левеице. — *Др. Милош Тупањанин*: Зашто др. Миљуш не одговара на ово? — *Министар др. Бранко Миљуш*: Ја ћу на ово одговорити када прочитам стенографске белешке).

Потпретседник Алојзиј Михелчић: Има реч народни посланик г. др. Живан Лукић.

Др. Живан Лукић: Господо народни посланици, ми имамо пред собом предлог буџета у коме је Влада изнела шта мисли да ради за годину дана. Кад буде специјална дебата, ја ћу се осврнути на поједине ресоре где је Влада изложила свој једногодишњи план. Влада је овде изнела како мисли да прикупља приходе од народа и како после мисли да најкорисније те приходе поторши. Али поред буџета ми имамо и Владину декларацију. Кад је Претседник Владе једно вече у овом Дому прочитао Декларацију чуо сам како ван Скупштине многи кажу кад су је прочитали у новинама: кратка је. Господо, она јесте кратка, нема много редова, али ја мислим да је садржајна и да ништа друго у њој није стајало него да се жели решење хрватског питања, па би било довољно.

Ја ћу одмах да кажем у почетку да ћу да гласам за овај буџет јер хоћу, а ја мислим ту смо сви сложни и левица и десница, да потпомоћем иницијативу Краљевског Намесништва које је овој Влади дало ту специјалну мисију да реши то наше хрватско питање које се, ево, 20 година стално помиње. Ми треба да се скупимо сви на томе питању, и они кој нису у овоме Дому, а политички су људи, да сви приоњемо да се једанпут то питање скине и да у овој земљи једанпут настане истински мир.

Господо, казано је да је Декларација могла да буде опширнија. Могла је да обећава много па да се то не уради. Могла је да обећава као што је Драшко у Горском Вијенцу казао: „Обећа ми и што му не исках“, — па да то не испуни. Мислим да је и ово што је написано довољно.

Господо, шта ми политички људи желимо? Шта жели онај народ који нас је овде послао? Желимо да народу буде добро, желимо да се води таква политика да народ буде задовољан. У првом реду треба водити такву политику, да народ има сретстава да буде здрав и снажан и да се народ може културно подизати, да живи у слободи и да своју земљу воли. То је, велим, оно чему ми сви тежимо и на чему сви треба да радимо, па припадали овој или оној партији, и били на левици или десници. А сад да видимо шта треба да ради Влада која је одговорна? Њена је прва дужност да обезбеди мир на границама. Ми видимо једну појаву у свету, да сваки народ форсира популацију. Форсира се популација и код нас. Рађа се што више деце. И код нас се, господо, фаворизира рађање, јер видимо да Краљ кумује деветом или десетом сину неког сиромашног земљорадника. Нама је подмладак потребан за војску. Ми гласамо буџет Министарства војске аklamацијом. Ми смо свесни да морамо бити наоружани кад су све наше комшије наоружане. Утолико пре, ми морамо да обратимо пажњу да тај наш народ буде здрав и снажан и да воли своју земљу, јер кад спремамо оружја мртва, ми морамо да спремимо прво оне живе људе који ће једнога дана, не дај Боже, та мртва оруђа употребити. Зато ја

држим да цела наша политика треба да иде тим путем; и сматрам све ове политичке законе као инструменат, као оруђе за неку реформу, било економску, социјалну, реформу за бољи живот народни. То су, господо, све инструменти и оруђа да се народу да у истини један добар живот. Сад се упитајмо, где је та народна моћ? Она је тамо где је већина 85% земљорадника. То су они што у мирно време раде земљу, то је онај индустријски радник, то је онај грађевински радник, то је онај радник кад је мир који ради, а кад је рат, он је пешак и борац. Зато ја држим да сва политика треба да иде тим путем. Сад ако посматрамо овај буџет, да видимо колико је и како направљен за те широке народне масе. Наша Краљевска влада казала је у својој Декларацији дословно овако: „Краљевска влада ће зато водити рачуна о платежној моћи народа и о правилној расподели терета“.

Влада може различним својим одлукама да побољша стање тих наших маса које су најмногобројније. И сада, ако овако погледамо буџет прихода, ми ћемо видети да су извор прихода непосредне и посредне порезе. Непосредне и посредне порезе су у односу одприлике 1 према 3. Господо, ја бих био и зато да још буде већа разлика између посредних и непосредних пореза, т. ј. да буду још више заступљени посредни порези. За мене су посредне порезе правичније од непосредних, јер оне терете потрошача. Онај који има више да потроши, нека више и поднесе. Узмите посредне порезе које добијамо од монопола, — то је један од знатних наших прихода. Али, ту је требало правити једну разлику. Оне артикле монополске који троше широке народне масе, треба појевтинити, те потрошача учинити приступачнијим њима, да може да их троши у већој мери, да држава има прихода, а да они у њима не оскудевају. На пример, со, треба да буде јевтинија, и то ова проста со коју троши сељак и ова со у крупицама коју сељаци троше за стоку. Она фина со што се троши по господским кућама, нека буде ако хоћете још и скупља, јер ће то ови имућни варошки слојеви моћи да поднесу. Тако исто стоји са петролеумом. Ви имате данас једну, да кажем, неправду, да не кажем ништа оштрије. На пример, имате то да је бензин 5 динара а петролеум 7—8 динара. У оним сиромашним босанским крајевима чуо сам да је 12 динара килограм. Тако исто стоји са јевтиним дуваном. Овај јевтини дуван који троше сељаци и цигар-папир који они употребљавају, а они много употребљавају од кукурузовине, скину шашу или још и новине употребљавају. То може такође да се ојевтини, а жижице такође могу да буду јевтиније, па да државни монопол изиђе на исто, јер би се повећао промет, по оном трговачком принципу, већи промет — мања зарада, па ће опет изићи више него ли када се продаје по високој цени. Исто тако стоји и са овим картелисаним артиклима, са шећером и са плавим каменом. Шећер је страшно скуп. Државна трошарина је огромна, док је шећерна репа јевтина, произвођачима се плаћа мало, док кад се преради у шећер веома је скуп. И зато треба смањити трошарину на шећер а не сматрати га као луксуз, него га учинити приступачним и широким народним масама. Ми сви знамо колико је плави камен потребан виноградарским крајевима, а он је 8 динара килограм, — господа

из виноградских крајева знају колико то пада тешко нашим виноградарима. Сви ови артикли могу и треба да се сведу на половину данашњих цена. Друга врста посредних пореза то је трошарина. Њу треба знатно смањити на земљорадничке производе. И кад би се то урадило, онда се не би дешавало ово што се такорећи сваког дана дешава: да стражари пуцају на сељаке који носе намирнице у Београд. Јер кад би, на пример, трошарина на вино била један а не два и по динара, онда ови сељаци не би ни вршили шверцовање.

Господо, сем ових посредних пореза ја држим да би било правично смањити и непосредне порезе, нарочито порезе на земљарину. Она по садашњем предлогу буџета има да донесе 460 милијона. Али господо, те порезе на земљарину треба да се измене на тај начин што би се завело прогресивно плаћање ове порезе. Требало би сељацима са до пет ланаца земље потпуно укинути ову порезу, а сво зашто. Ја сам из једнога краја, Поморавља, које је свакако после Војводине, Бачке и Баната један од најплоднијих крајева наше отаџбине. Али је тамо толика пренасељеност, да су 75% земљорадника власници земље испод пет ланаца. Они имају пуну кућу деце а имају пет ланаца или немају ни толико, него 60% имају само по два ланца. И кад уђете у кућу тих људи, која је патосана земљом, ви се и сами изненађујете откуда ти родитељи смедоше да изроде толико деце. Пуна кућа деце и сиротиње, а од њих се поред свега тога тражи да плате порезу.

Па и сам начин прикупљања порезе тешко пада нашим људима у предратној Србији; овај начин прикупљања порезе преко егзекутора, врло тешко погађа. Ми смо раније прикупљали порезе преко општинских управа, а ове су знале како и на који начин треба прикупљати порезе, док сада долазе као егзекутори неки младићи који не познају менталитет онога света. Ја мислим кад би ми укинули то особље које сада наплаћује порезу и зато прима плату, па овај посао наплате пореза пренели на општинске управе, ми би то плаћање учинили народу подеснијим, јер на крају крајева никоме није лако кад му узимају паре, па зато то треба учинити на један љубазнији начин, док ови егзекутори употребљују један груб и врло оштар начин. Сем тога треба укинути егзекутивне трошкове.

Господо, има још једна ствар која је исцрпљивала наше широке народне масе — то је било ранијих година, а сад је боље и могло би да буде још боље, — то је погрешно схватање улоге банкарства у нашој привреди. Било је некад време кад је сматрано да је банкарство нешто главно у привреди народној; међутим то је једна помоћна грана привреде. Банкарство треба да постоји ради земљорадње, ради занатства, ради трговине, ради индустрије, да оно буде посредник између оних који имају капитала и оних који капитал требају, и да буде што јевтинија. А ми знамо какво је банкарство, управо зеленаштво цветало раније у нашој земљи. Ви сте имали случајеве да Народна банка даје по 6% интерес људима, који седну и направе банку, а они раде тим истим новцем и дају га по 24% и 30% како они за сходно нађу. Све је то исцрпљивало наше народне масе и дотерало их дотле да су јако осиромашиле.

О Уредби о заштити земљорадника, коју такођер треба поправити — говорићу кад буде речи у специјалној дебати.

Господо, рекох, народ треба прво да буде сит и здрав. Чули смо у овом Дому да се стално говори о политичкој слободи. Разуме се, не да се ни замислити да човек живи у својој домовини а да није слободан. Ја сам исто тако за те политичке законе. Само, не дај Боже, да буде исто оно што је било, јер ми смо имали те законе, а имали смо тајно гласање, имали смо слободну штампу, и опет смо се свађали. Нека буде то да добијемо поново ту слободу, али да престанемо са свађом. Нека се реши једанпут и то питање, које се зове Хрватско питање, без обзира је ли то политичко или социјално-економски питање, Бог зна шта је и какво је, нећу о томе да говорим, него чекамо да га једанпут видимо решено. Ја сам, кажем, за те слободне законе и за Закон о слободној штампи. Али кад смо ту, кад је реч о слободној штампи, онда ја држим да није довољно само да буде слободна штампа, него да будемо и ми грађани сигурни да нас та слободна штампа неће напасти. Штампари треба дати њену сталешку организацију, комору или удружење, њихов пензионир фонд, као и да имају свој дисциплински суд, па нека они чисте своје редове, нека сами себе цензуришу. Не треба им државна цензура.

Они кажу да су Седма сила. Нека буде. Они пишу о свима нама. Али свака сила има кочице. И локомотива је сила и ауто је сила, али има кочице, па нека и она зна — како народ каже — докле је манастирско. Ми смо раније имали да су листови означавали као одговорног уредника неке беднике који су били без другог занимања а једина им је дужност била да излазе пред суд и одговарају за туђе написе. Нека буду власници листова одговорни уредници и онда нека пишу о нама и нека о нама суде. Нека буду строге казне за оне који преко штампе вређају и клеветају.

Имате ви, господо, једну нелогичност. Ако вас неко увреди или оклевета пред два грађанина па он буде осуђен, њега не може ни Краљ са Министром правде помиловати и не може му опростити казну, ако ви на то не пристанете. Али ако вас неко оклевета преко штампе, па буде осуђен, онда може да буде путем амнестија опростен казне, а да вас нико не пита. За то је тим људима који преко штампе клеветају много лакше ударити на част појединаца, јер они знају да могу написати шта хоће, али да ће доћи помиловање и да за то неће орговарати. И за то људи толико и стрепе да не буду нападнути преко штампе. Ја сам за слободе. Ја овога „Лежа“ не бих шишао. Волим духовитост. Нека он нас који се бавимо политиком удара и нека нас шиба кад нас је ђаво однео да дођемо овамо. Оне који хоће да се баве политиком нека он дира, нека критикује и исправља али у штампи нека се не измишљају ствари и нека нас штампа не клевета. Нека буде заштићена наша част и част наших породица, а наш јавни рад нека буде изложен јавној критици слободно. (Пљескање).

Господо, о хрватском питању не мислим да говорим из простог разлога, што је најбоље да ми пустимо Владу нека она то питање непосредно реши, нека она чује из уста оних, који су компетентни да о томе говоре, шта траже, а ми немојмо да прејудуцирамо ствар и немојмо говорити ништа. Свакако, да је већ крајње време да се то хрватско

питање једанпут скине са дневног реда. Ја могу само толико да кажем, да крај из кога сам ја, са жељом очекује решење тога питања. Људи из наших крајева једнако се питају: у чему се састоји то хрватско питање. Ви сте чули јуче Д. Пантовића, који је гружански посланик и виђели сте кад је он говорио, какво је расположење у његовом срезу. Присутни су били и г. Веља Марковић крагујевачки посланик и сенатор г. Стаменко Божић и посланик Среза лепеничког Јакша Божић. Њихови и мој срез са још до два до три околна среза први су срезови који су се дигли под Карађорђе и сад тај народ, који је пошао са Карађорђе, жели братску слогу са Хрватима. Ја мислим да би била срећа да смо ми имали могућности да та наша браћа Хрвати долазе нама, али не нама који се бавимо политиком него непосредно да дођу у везу са србијанским, шумадијским сељаком, а исто тако да су и наши сељаци имали могућности да дођу тамо у додир са хрватским сељаком. Хрватски сељаци требали су да дођу у госте нашим сељацима кад су заветине, кад су славе, да могу да виде на чему србијански сељак спава и како се храни. И да је тако било не би се могло наћи људи који би могли да завађају Србе и Хрвате. Ја сам то популарно рекао да је после Уједињења било створено неко Министарство за узајамно познавање да су отпали „стручњаци“ за Хрватско питање и онда би ми свакако имали то хрватско питање раније решено. (Одобравање). Али господо, ја сам ипак оптимиста. Што? Тек је 20 година од Уједињења. Ја сам уверен да ће се ово свршити како се сад намерава, али и под претпоставком да се не сврши, ми ћемо још чекати. Ви знате увек има људи који су по природи такви да коче. Увек има људи који неће да су позитивни, родио се за инат и воли да је негативан. Ви знате кад су нас учили веронауку кад су Јевреји били згрешили да је Бог казао Мојсију да их води у земљу Хананску. Мојсије је знао земљопис, знао је где је Ханан, али их је водио на супротну страну, водио их је 40 година све док старији нису изумрли и онда је одвео децу. Да смо ми могли да од Уједињења водимо оне који су кочили на неку страну ми би имали решено хрватско питање. (Веселост и одобравање у дворани). Али сад немамо где да их водимо, него ћемо их чекати стрпљиво па или ће они мењати памет или ће их Бог узети, а ми ћемо чекати да дође млађе генерације. Али ми верујемо у Владино Декларацију. Верујемо да ће се то сада свршити. Онда у толико боље. Поздрављајући тај рад и желећи да успе то што је Краљевска влада почела, ја изјављујем да ћу гласати за буџет. (Бурно плескање и одобравање).

Потпретседник Алојзиј Михелчић: Реч има народни посланик г. Урош Недељковић. (Није дошао). Пошто г. Урош Недељковић није присутан, сматра се да је одустао од речи.

Реч има народни посланик г. Алекса Јовановић.

Алекса Јовановић: Господо народни посланици, пред нама је буџет који по својој цифарској величини тражи велику жртву, толику жртву да финансиска моћ нашег народа не може томе захтеву удовољити. Кад би наш народ стекао уверење да расходи придвиђени по буџету иду у оне сврхе у које су намењени, т. ј. да се троше поштено само онде где потребе и интереси државе то погодно захтевају па и Боже помози. Али кад

се види и зна да ти огромни државни приходи, које народ даје под страховито тешким економским стањем иду једним делом у државне потребе а делом на пусто расипање, у цепове плачкаша и лопужа, у цепове партијских кортеша који се удварају сваком режиму, онда наш народ губи веру у своју властиту отаџбину.

Колике је тешке милионе потрошио г. Стојадиновић, не своје него државне, на изборе, расипајући државни новац као да му је то бабовина и за то не одговара никоме, онда се морамо ми сви у чуду запитати докле тако може да иде. И није никако чудо да је народ на прошлим изборима осудио у онако великом броју владу г. Стојадиновића, јер је та влада и водила једну противнародну политику.

Наша унутрашња политика нема свога правца. Оно што виде и знају људи који су од плуга и мотике, оно што знају и дјеца из школе оно не знају наши заслепљени партизани, који за љубав власти, положаја и новца не могу да виде оно што народ види нити да чују глас народа. Јер у овој земљи, која је земља Срба, Хрвата и Словенаца зар се може замислити да се може водити политика на једној давно пропалој девизи: „Завади па владај“.

Нажалост искусни наши политичари уображене вође не могу да схвате да се у овој земљи може водити наша унутарња политика само на основу братског споразума Срба, Хрвата и Словенаца.

У низу много нерешених наших унутарњих питања ја ћу да се осврнем прво на једно питање које интересује сваког Босанца, а то је питање како се код нас води шумско господарствена политика. Шумско-господарствена политика у нашој држави водила се је до сада тако као да су се сви, од чувара шума до самог Министра зарекли, да у што бржем времену униште остатке некада огромних босанских шума.

То уништавање нашег највећег националног богатства толико је бездушно, да претставља прави злочин. И, ако се у што краћем времену не стане на пут том харању босанских шума за врло кратко време нестане тог великог националног блага. Шума ће нестати, новаца ће нестати, највећи приходи у државне касе престаће да долазе од шума; оно што је најбољније и најтеже, народ који је те шуме отхранио и бранио остаће без коре хлеба. Остаће сиромашни сељачки народ на крчевима и вододеринама изложен временским непогодама и поплавама, гладан и го да кука и проклиње онај дан кад се је родио.

Само онај који живи у тим шумским крајевима и све то чује и види може да говори о томе великом злу.

Ја овде пред овим Домом тврдим, да су највеће шумске штеточине у највише случајева сами они који су постављени и плаћени да те шуме чувају, почевши од чувара шума до господе стручњака на врховима, који своје стручне способности не употребљавају за засејавање, узгајање шума и за њену рационалну сјечу, него за њезино потпуно уништење. Просто се измишљавају разни прописи и марифетлуци да се дадне што више могућности и прилике да свако вршља по шумама.

Измишљају се глупости о подјели шумских права на државне и властите шуме. То није требало ни онда, кад је шума било, а сада поготово

не треба, кад их нема. И једне и друге плаћа држава, али се догађа да онај који води рачун о приватним шумама неће ни да гледа у харање државних шума, као да је то туђе а не народно.

Не води се рачун о сервитутним правима села, него се продаје и руши све од реда без икаквог система и реда.

Има читавих шумских предјела, на којима данас нема ни једнога стабла.

Ако се свему томе не стане на пут, у најкраћем времену нестаће шума, нестаће прихода, а Босна ће бити и у својој отаџбини сиротица клета.

Друго питање о коме мислим да говорим, јесте добровољачко питање.

Све владе од ослобођења до данас решавале су добровољачко питање и ево већ 20 година да они који су своје животе ставили отаџбини у најтежим моментима на расположење, не могу да дођу до свога права. Све су владе стављале у програм свога рада и добровољачко питање и све су у том правцу понешто урадиле, али то питање није у целости решено. Најбољи, најборбенији и најнационалнији наши борци из свију крајева наше отаџбине чекају и данас на испуњење обавеза према њима.

Насељавање наших јужних и северних граница, у колико је до сада учињено, представља једну од најсигурнијих брана наше националне територије.

Свако ко воли ову земљу дужан је и да је брани до последње капи крви.

Као што рекох, досадање владе искористиле су то питање у своје партијске сврхе и потезале су та питања онда када је требало водити изборе.

Влада г. Стојадиновића за три године своје владавине није то питање ни стављала на дневни ред, нити се је земља додељивала добровољцима и она обећања о Пачевачком риту нису се остварила. (Глас из центра: Није ни Живковић то питање стављао на дневни ред!)

Обећано је да ће се добровољачко питање решити исплатом у добровољачким обвезницама и унета је та исплата и у Финансијски закон.

Молим садању Владу да пожури са коначном ликвидацијом овога питања.

Али имам нешто што морам у овом Дому да изјавим: да никада наши добровољци у Босни и Херцеговини нису доживели већих понижења, прогона и увреда него за владе господина Милана Стојадиновића.

Прогони и напади на добровољце били су врло чести.

У Срезу грачаничком наговорене масе, потпомогнуте пасивним држањем власти, нападе су на села добровољаца, порушили им куће, стаје, хамбаре и читаву годишњу храну уништили, а њих са породицама голе, босе најурили. Исто тако и у Срезу маглајском, па онда уопште угледних добровољаца у Сарајеву које је оставило клицу мржње и непријатељства и честих масовних сукоба.

Премештаји и запостављања у служби чиновника и службеника добровољаца били су на дневном реду и читава хајка водила се против њих кроз три и по године. И тако је време владавине др. Милана Стојадиновића дало пуно право нашем гуслару да је уз гусле певао и прорицао: „Када треба мејдан дијелити, где си брате Краљевићу

Марко, а кад треба благо дијелити, ид' отален незнана делијо”.

Питање школа и писмености тако је страшно у моме срезу да просто не смијем да кажем. 85% сељачког народа неписмено је. На 17.000 становника долази 7 школа од којих 5 једноразредних, 1 дворазредна а 1 четвороразредна. Од тих 7 школа једна је без учитеља. Просвета нема кредита да постави учитеље у празне школе. Штеди се на просвети, а бацају се милиони на издржавање фашистичких организација и за хиљаде беспослењака који су имали само ту дужност да прате Вођу, да судјелују на његовим зборовима и да му вичу: Вођа! вођа! вођа!

Саобраћајне прилике у моме крају уопште не постоје. Десетине хиљада људи нема никакав пут, ни коњски, а један део године ни пјешачки. А у исто време одређују се милијардски кредити за аутомобилске путеве да се господа комотније возају.

Питање ратних инвалида и удовица болна је и за сваку осуду. Инвалидски судови саботирају рад. Годинама и годинама задржавају готове предмете. На безброј ургенција неће уопште да одговарају. У највише случајева враћају предмете и траже извесне надопуне, а то све имају, али им је тешко да прелистају акта. Губе се важни документи. Одвајају акта, па онда годинама сваки акт за себе лута и тражи своје прилоге. У њиховим канцеларијама влада један хаос.

Молим господина Министра правде да предузме мјере да свако до свога права дође, а господин Министар финансија да скрене пажњу дирекцијама да инвалидске исплате не задржавају. (Ообравање и плескање на левици.)

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Драгутин Гргич.

Dragutin Grgić: Gospodo narodni poslanici, kao narodni poslanik, izabran u gradu Zagrebu, odlučio sam tek nakon nedavno izvršene promjene Kraljevske vlade, da uzmem riječ u generalnoj budžetskoj debati. Ovu sam odluku doneo onda, kada sam kao Hrvat s radosnim uzbuđenjem pročitao glavni razlog ostavke petorice ministara ranije Vlade, a naročito onda, kada sam čuo i temeljito proučio odlučnu i razboritu Deklaraciju Vlade g. Cvetkovića, koja je morala zadovoljiti i ispuniti optimizmom svakoga dobronamjernog Srbina, Hrvata i Slovenca, odnosno Jugoslavena.

Gospodo, kako rekoh, ja sam Zagrepčanin. Ja sam iz srca hrvatskog pokreta. Ja dolazim iz grada, odakle je žarila jugoslovenska misao, gde je omladina ne u ratu, već u miru punila tamnice i ginula za svjetle slovenske i jugoslovske ideale. Ja moram naročito i sa ponosom naglasiti, da dolazim iz grada koje predstavljaju jedno naše najjače kulturno sjedište i gdje se građanske slobode, građanska kuraž i pravda naročito visoko cijene. Ja dolazim iz grada, koji kroz osam stotina godina tudinskog haračenja nikada nije pokleknuo, iz grada, koji se godine 1918 topio u suzama radosnicama, da cvijećem obaspe slavnu bratsku srpsku vojsku; iz grada, gdje su pomenute godine građanke skidale sa sebe zlato i dragulje stavljajući to u suzama radosnicama na oltar sreće i prosperiteta naše proširene domovine. Ja, konačno, dolazim iz grada, odakle se, nakon svega toga, evo već dvadeset godina rukovodi jednom politikom apstinencije, uz male prekide, koja je poli-

tika, to moram kao čovjek priznati, odalečila najjače ljude iz Hrvatske od učestvovanja u državnim poslovima, a koju odobrava velika većina Hrvata.

Ovo su, gospodo, činjenice, koje kao realni ljudi moramo priznati i s njima računati. Ako je dakle, tako, onda ćete gospodo poslanici, lako razumjeti moje radosno uzbuđenje i moj optimizam nakon Deklaracije Kraljevske vlade g. Cvetkovića u kojoj je cijelo ovo činjenično stanje s punim razumijevanjem priznato i naglašena jedna drugačija, bolja unutarnja politika, kojom će se učiniti sve nužne predradnje i stvoriti potrebna atmosfera za riješenje našeg najvažnijeg unutarnjeg pitanja, koje se zove hrvatsko pitanje. Ja tvrdo verujem, da će Kraljevska vlada sa punom odlučnošću i odgovornošću, izvršiti ono, što je u Deklaraciji naviješćeno. Ja to verujem tim više, što je to obećanje dao čovjek, koji je ranije, kao resorni Ministar, u svome Ministarstvu učinio na polju socijalne politike više, nego što je na ovom polju učinjeno kroz koji decenij. Ja verujem da će se naviješćeno izvršiti, jer na čelu Vlade stoji čovjek odlučan, a koji temeljito poznaje predmet kojega je odlučio da riješi.

Nabacivši samo u par krupnijih poteza značaj i karakteristiku Zagreba u prošlosti, i sada u pogledu njegovog političkog stava, ja ne mislim danas ulaziti u traženje razloga ovako snažnog preokreta, u stavu Hrvata od 1918 godine pa do danas. Ali, ako priznamo istinu, da današnji stav vođstva hrvatskog pokreta odobrava goleme većina Hrvata iz svih slojeva, onda to znači, da postoje zaista krupni razlozi za to. Poznata je ona stara poslovice o neslozi Hrvata »tri Hrvata, četiri stranke«. Ali kada je stvarnost ovu poslovicu demantirala, onda po srijedi moraju biti zaista krupni razlozi. Zaista, ranije su se činile ogromne pogriješke, zbog kojih se Hrvati odalečili od državnih poslova, a što se mora u interesu države, pravde, pa i nas svakoga pojedinca što prije ispraviti.

U Deklaraciji Kraljevske vlade, naglašeno je stvaranje povoljne atmosfere za riješavanje hrvatskog pitanja. Ostavljam na čas po strani čisti politički momenat, koji je, bez sumnje, u prvome redu u vezi s donošenjem političkih zakona, ja hoću naglasiti, da je ekonomski momenat za postignuće istaknutog cilja, od naročite važnosti. On je važan tim više, što se upravo u ovome smjeru mogu donijeti najhitnije odluke, kojima se, doduše, neće još riješiti problem, ali koje mogu najbrže i sa bezuvjetnom sigurnošću demantirati oni, koji još uvijek šire vijesti nepovjerenja na taj način, da iskrene namjere, iznešene u Deklaraciji, proglašavaju novom taktikom i novim riječima, kojima manjkaju djela. Ja ovo govorim dobronamjerno kao čovek, koji se stalno krećem naročito u zagrebačkim tzv. purgerskim redovima, odakle sam i sam ponikao, i gdje se zbog loše prošlosti s nepovjerenjem prima svaka izjava, koja dolazi s onu stranu Save, ako odmah za njome ne uslijede dela.

Evo, upravo ovih dana, zahvaljujući popuštanju novinske cenzure, zagrebačke su novine prepune statističkih podataka o primanju i davanju Zagreba, te Savske i Primorske banovine u poredbi sa primanjima i davanjima Beograda i ostalih banovina. Ja u ove cifre ne želim ulaziti, ali kao Hrvat i zagrebanin moram ovdje naglasiti, da je zapostavljanje Hrvatske i Dalmacije, a napose grada Zagreba u ekonomskom pogledu, da o politici i ne govorim, bilo

jedan od krupnih razloga stvaranja ovakove unutarnje situacije, kakovu je zatekla vlada g. Cvetkovića.

Time se ne misli osporavati pravo naše prestolnice da se i dalje razvija još jačim tempom, niti se misli na neka obustavljanja gradnja cesta, željeznica, pristaništa, građevina i slično. Time se samo želi reći, da i Zagreb i Savska i Primorska banovina imaju isto pravo da zatraže od državne zajednice i da im se to u srazmeru dade. Često sam imao prilike čuti, kako se ističe razvoj n.p.r. Zagreba od 1918 pa do danas. Jest, Zagreb je napredovao, on je podigao veliki broj građevina i cesta i svega, što je potrebno velkome gradu, ali je to učinjeno u glavnom krajnjim naporima građana i njihovim novcem, dok su javne građevine i radovi potpuno zatajili. Radi toga su i podavanja zagrebačke privrede morala poskočiti tako, da je nastalo bežanje mnogih privrednih preduzeća iz Zagreba u Beograd i ostale delove zemlje, gde su davanja manja, hvaleći sredstvima celine. Trebalo se je dakle birati: ili Zagreb ostaviti da postane zaprašenom palankom ili pritisnuti građanstvo teretima, da Zagreb pođe napred, jer treći je put kako rekoh zatajio. Pošlo se je putem vlastitih napora, ali oni su ipak preslabi, a da bi mogla zadovoljiti potrebe Zagreba i svega onoga, što Zagrebu gravitira. Radi toga i imademo više većih javnih radova nedovršenih, a gde bi se uz neznatnu državnu pomoć dalo mnogo učiniti (Zakladna bolnica, Znanstvska šegrtska škola, Tehnički fakultet, gradnja pošte, regulacija Save it.d.).

Ovo je dakle ono polje, gde bi se na najbrži način mogle ispravljati ranije greške u kojima bi se putem najbržim koracima moglo prići stvaranju željene atmosfere i poverenja.

Nezavisno od istaknutih političkih momenata želim još kao zanatlija koji sam aktivno učestvovao u radu mnogih zanatskih ustanova u ovom Domu naglasiti potrebu da se reše pojedina krupna pitanja ove najnacionalnije grane naše građanske privrede, a koja su u neposrednoj vezi sa državnim budžetom.

U prvom redu smatram potrebnim istaknuti veliku važnost stručnog produžnog školstva, po stručni napredak zanatstva i u vezi s tim upozoravam, da su zanatske komore sa nekoliko već svojih konferencija molile kako bi se u redovnom državnom proračunu osiguravala godišnja pomoć zanatskoj stručnoj nastavi odnosno pomoć zanatskom stručnom školstvu u iznosu od 10 milijona dinara, pa mislim da će ova davna traženja zanatlija biti u novome proračunu zadovoljena.

Potrebno bi bilo nadalje, kod Ministarstva trgovine i industrije, budžetom osigurati oveće kredite za finansiranje zanatskih izložba u zemlji i sudelovanje naših zanatlija na izložbama u inozemstvu, jer naše zanatstvo poseduje spremu ravnu svakom zanatstvu iz inozemstva, ali ne poseduje sretstava ni mogućnosti, da ovu svoju spremu pokaže i unovči. U Zagrebu stoji nedovršena zgrada šegrtske škole, jer gradska opština ne može snašati sva sretstva pa bi bila dužnost i potreba države, da i ona priskoči u pomoć ovoj gradnji, jer će ovu školu polaziti učeni iz svih delova domovine.

Najjača zanatska struka u zemlji je obućarsko-kožarska. Nakon velike nevolje u koju je ova struka zapala osnivanjem stotina filijala firme Bata usledio je gumeni opanak i gumeni don, koji je ova firma uvela, a sada već postoji nekoliko fabrika za proiz-

vodnju ove vrste obuće. Slična se je stvar desila i u susednoj bratskoj Bugarskoj, ali je tamo vlast smesta uočila svu pogibao gumenog opanka za domaću obućarsko-kožarsku struku, domaće stočarstvo i narodno zdravlje, te je proizvodnju i prodaju ove obuće zabranila. Ja apeliram, da se to i u našoj zemlji učini i time izbjegne jedan nagli pad kožarske grane naše nacionalne privrede.

Vraćajući se na prvi deo moga izlaganja i u želji da završim moram naglasiti, da ova Narodna skupština ima jedno od najvećih misija u istoriji Narodne skupštine naše domovine. Ja verujem da će ona zato biti spremna i na visini. Specijalno pak mi Hrvati u Narodnoj skupštini u ovim časovima nalazimo se u jednom izuzetnom položaju, koji od nas zahteva krajni patriotizam i samoodricanje za sreću naše zajedničke domovine, za njenu snagu spram vani i mir i zadovoljstvo unutra. Pa, ako ćemo mi poslužiti da budemo i brvno preko kojega će proći pretstavnici Hrvatskog naroda da pruže bratsku ruku braći Srbima i Slovencima, mi ćemo i onda sa ponosom istaknuti, da smo vršili pošteno i požrtvovano svoju dužnost spram svoga Kralja, svoga naroda i svoje drage domovine.

Sa punom verom u srećan ishod napora Pretsednika Kraljevske vlade g. Cvetkovića u cilju pravilnog i konačnog rešenja hrvatskog pitanja, želim da dragi Bog blagoslovi ovaj rad na sreću našega Kralja i naše Otadžbine. (Odobrovanje i pljeskanje).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. др. Милован Грба.

Др. Милован Грба: Господо народни посланици, по обичају ја ћу казати нелико речи о буџету а онда ћу се осврнути на наводе које смо чули у Декларацији Краљевске владе.

Што се тиче мојих напомена о буџету, г. Министар финансија нам је прочитао милијарде расхода и милијарде прихода, али између тих милијарди расхода и милијарди прихода постоји наш чиновнички кадар који је инструмент политике и за расходе и за приходе и од савесности и способности вршења дужности тих чиновника зависи унапређивање наше земље. Године 1935 извршена су смањења чиновничких плата. По рачуну од прилике има око 270.000 чиновника што управних што државних. И у Финансијском одбору имали смо прилике да чујемо, да у нашим поштанским дирекцијама имамо један исти персонал, али да су повећане поштанске јединице, тако да је персонал у Министарству пошта преоптерећен. Чули смо од Господина Министра просвете да има 8000 унапређења учитеља у застоју, а чули смо од Господина Министра саобраћаја да персонал нашега Министарства саобраћаја по закону има да врши службу 33% радног времена а да је то подигнуто на 50%. Из овога резултира то да ће наше чиновничке организације покушати да решавају своја питања и са Господином Министром финансија. Господин Министар финансија имаће тада прилике да проучи проблем и да пружи задовољење на обавде стране. Државно и организовано чиновништво и чиновнички апарат увек су потребни Влади и у решавању политичких питања, па свакако када би чиновнички апарат, био способан и кад би радио све како треба отпале би многе жалбе које су такође помешане са овим питањем, које смо толико овде истicali и који смо овде назвали хрватским питањем.

И ја сам из оних крајева, ја сам рођен међу Хрватима и живим међу Хрватима. Због тога сматрам да ће бити корисно да се осврнем на ово питање и да изнесем своје гледиште на њега, и да напоменем да нема ни једнога добронамерног ни Србина ни Хрвата ни Словенца који не би био за решење овога питања, и да не би желео да се ово питање једнпут скине са дневног реда, те да после тога посветимо наш рад социјалним проблемима као и питањима народне одбране. Али познавајући суштинност и многе нијансе у хрватском питању, ја овде морам да споменем и цитирам мало Свето писмо и да га узмем у помоћ, и то из старог и новог завета. Пророк Исаија, говори на једном месту о једном камену спотицања. И хрватско питање има фаталност да је било камен спотицања. Господо, да цитирам сад Свето писмо новог завета. Апостол Петар каже: „Камен кога су зидали требали да уздају да буде угаони, остао је камен спотицања“. У овоме питању тога има много, одиграли су се многобројни догађаји у нашој историји поводом овога питања, и зато држим да је потребно да у неколико о њему проговорим. Међу много да говорим о ранијој историји јер је о томе опширно говорио мој предговорник др. Чубриловић. Господо, да су Срби са своје стране, а и Хрвати са своје стране имали на уму увек хрватско питање и радили у братској сарадњи доказ нам је Крфска декларација. Она је имала задатак интернационализације хрватског, српског и словеначког имена. Тако су нама тада претставници декларације сами говорили. Један који је био лидер те Крфске декларације од стране Хрвата био је благопокојни Анте Трумбић. Сећам га се када је он казао у Женеви: „Ми смо уздигли наш троимени народ на буде и интернационално признат, а, господо, немојмо се свађати о границе покрајина, јер је то међу нама туђин стварао и наша ће племена и народ, за своје јединство, то да избрише“. Ми смо то научили од г. Трумбића: (Велимир Анђелковић: Доћи ће теби Вилдер за Министра полиције!) Ти си Вилдераш! Ја ћу доћи на Вилдера, чекај, немој о њему говорити! (Смех и веселост).

Ми смо ово питање у нашој новој држави мило решавали, ми смо га мало решавали, господо из југословенске демократске странке и радикалне странке, у Видовданском Уставу, против кога нам је г. Чубриловић мало пре објаснио и казао да је он већ тада био паметан и гласао против њега, а ја желим да остане још паметнији, све док буде жив, и да буде у опозицији, јер је то врло добро слушати. Ми смо већ тада, кажем, имали једног умног државника. То је био благопокојни Стојан Протић, који је тада поставио питање аутономних покрајина, — то није измислио Секула Дрљевић, него је то Стојан Протић измислио, — ја желим да нема овде мога пријатеља др. Лазара Марковића, са којим сам седам година сарађивао у тим интимним стварима, па да мало изнесем наше интимне ствари. Стојан Протић је поставио ону немачку аксиому: Staatrecht bricht Landesrecht тј. државно право стоји над аутономним правом. Услед тога било је осигурано суверено државно право, али суверено државно право над земаљским врховништвом, које би било довољно за те покрајинске аутономије.

Али онај који је доминирао у Конституанти то је био Лазар Марковић и Светозар Прибиће-

вић. Њих двојица били су бранитељи Видовданског Устава.

Господо, да вам кажем једну индискрецију за Видовдански Устав. Када су радикали тражили да обласне јединице могу бити и са преко милион становника, онда је Прибићевић казао да не смеју бити веће од 800.000 становника, правећи од тога питање. Дакле, господо, онда би Словенци били једна административна јединица, али се Прибићевић онда бојао Корошца у радикалној партији, јер за словеначку јединицу био би Корошец у радикалној партији, а Прибићевић је поцепао мало области и то је ушло у Видовдански Устав. (Један глас: Нема га више!) Ми носимо све терете проплости на себи и сви то осећамо данас на себи. Господо, ви знате да је то творевина радикала и демократа, а нема овде господина др. Спахе, који је гласао за Видовдански Устав. (Гласови: Ту је господин др. Спахо, у министарској клупи.) А, молим, видим да је ту и господин Спахо, који је гласао за Видовдански Устав, а то је Пашић нарочито са задовољством истакао да је господин Спахо гласао за Видовдански Устав, то хоћу да подвучем у вези са господином Спахом, али, господо, нису били Хрвати са тим задовољним.

Човек који је претстављао тада Хрвате, то је био Стјепан Радић и ја ћу вам, господо, рећи да су баш од те групе чињене највеће неправде Стјепану Радићу и, ако хоћете г. Анђелковићу, и мени лично, јер сам тада једини био против Прибићевића, као бела ворана, а ти си онда био уз Прибићевића. Ћути! (Буран смех.) Ја имам то задовољство да сам био противник Прибићевићев од дана Уједињења па до његове смрти, па и после смрти. Господо, Стјепан Радић проповедао је тада миротворну републику. Ја мислим, господо, да од миротворства нема опасности ни за кога. Господо, на терену на коме се кретао Стјепан Радић имали смо батинаштво и терор, а тај терор самосталаца и сад је ту, дошао је у службу Мачекових пријатеља. (Приговори на левици.) Господо, хоћу једно да подвучем: према Радићу учињена је неправда. Када је благопокојни Милан Прибићевић исто тако проповедао републиканство, када је могао да организује странку, како је могао да организује дочеке, тада су му приређиване овације, а Радић је онда за своје миротворство био затворен. Дакле, господо, постојала је неједнакост. А ако ова држава хоће да иде напред, онда она мора да буде правна држава и да се казне примењују на све грађане једнако према њиховим кривицама.

Господо, ту лежи та разлика. Па дозволите, господо, затим кад су биле пунктације, њих су потписали господин Мачек, господин Корошец и господин Срђан Будисављевић и друштво око Вилдера. Господин Мачек је тада отишао у затвор, господин Корошец је био интерниран, а господин Срђан се као Србин фино шеће и звиждуће. Господо, то је опет била неправда.

Господо, хоћу да уочим и да подвучем да једна категорија Срба у Савској бановини игра фаталну улогу у овом питању.

Господо, Стјепан Радић гледајући ове неправде које врши једна странка, коју је назвао батинашком, одлучио је да призна и Видовдански Устав, да дође у Београд, и да читаве легије Хрвата, миротворних републиканаца, преведе у монархисте. Подвлачим да је то његова највећа за-

слуга коју је учинио. Он је, господо, дошао у Београд, направио је коалициону владу радикала и Радићеваца, једну комбинацију политичког здравља у Југославији, јер су се претставници и Срба и Хрвата нашли у гуверnementалној сарадњи. То је била велика политика, политика решавања хрватског питања.

Господо, ја морам рећи да сам спадао међу оне који смо ту комбинацију поздравили, нећу да кажем да сам закулисно суделовао, али сам ту комбинацију поздравио мислећи да ће батинашким методама бити крај. Али, господо моја, ми смо се то сви скупа преварили јер је та батинашка метода и даље постојала. То је била једна организована секта коју како окренеш, била је она морска животиња којој ако одсечеш једно парче оно се кристализира у исти организам, па опет постоји. Настало је једно стање и једна политика, ја ћу потпуно отворено говорити, на било то коме право или не, настала је једна политика, оно што се каже политика портфељиста. Дакле, Јововићу, настала је политика портфељиста. Тако је било за време Хамурабија, па ће трајати још две хиљаде година после нас. Политика портфељиста, то је једна посебна тајна динамика коју можда г. Јововић не може да разуме, јер он не може иза кулиса да види, пошто он као Црногорац само види ханџар и револвер. Али, господо, та политика портфељиста била је и довела је до промене режима: Та политика портфељиста довела је до „тврдога града“ — чврстога града у коме је седео г. Грол. То је онај исти Грол који је бранио разне комбинације са Хрватима. Он је бранио све комбинације са Хрватима, а кад су Хрвати дошли у Београд, он им је казао: изволите, господо, на левицу и то у парламентарну опозицију. Схватити тако Хрватско питање, то може само г. Чубриловић. Али, господо, парламентарна опозиција да буду Хрвати, хрватско-сељачка странка, која је имала проблеме своје социјалне, па онда да долазе поједини посланици код појединих шефова кабинета, и да им министри кажу, реци му, да ћеш му то свршити, па му не сврши ништа. „Тврди град“, господо, са таквом једном поставом да су Хрвати у Београду, парламентарна опозиција и ништа више. Тај је тврди град обновио сада још једном хрватско питање. Јер, господо, 27 године када су прошли избори, мене је једанпут позвао Радић због једне ситне ствари и рекао: „Треба да знате, не може Радић са Хрватима да буде у Београду парламентарна опозиција.“ Господо, стварно је овако, и ми Срби почев од 48 па до 1918 године у Хрватској котирали смо неку власт, ухватили смо некога подбана, па неко место жупана и нешто држали, то што се каже „педаљ власти“, имали смо нешто мало у шакама. То је зачетак обнове хрватског питања и била је погрешка „тврдога града“, то је била још већа погрешка, што су они и Радића и Прибићевића метнули на леву страну. То је једна фаталност, Прибићевића и његову странку и Радића и његову странку метнули у парламентарну опозицију, јер мудрост тражи или да један или други буде у влади, а не оба у опозицији, то је једна катастрофална политика. Господо, тај датум је довео до оне коалиције до катастрофе, која је уништила тако звано наше „политичко весеље“, које смо имали у нашем покрајинском и провинцијалном животу и тај датум има своју трагику да то ни до данас није још залечено. Господо, тада се догађа једно чудо, да она странка, која је била

не само унитаристичка него и централистичка, ултра-централистичка, да та странка мења свој програм, своју идеологију и проглашује се „сељачко-демократска коалиција“, долази сада један програм, онај програм о коме вам је г. Дрљевић говорио, да се југословенски народ редуцира у покрајине и да се покрајине претварају у јединице националног живота. Господо, то је један програм, који не одговара Радићу и браћи Радићима, њиховоме програму и њиховим погледима на сељачки staleж. Јер, господо, морам да вам подвучем да блаженоупокојени Степан Радић, не само што је био Хrvat, он је био Србо-Хrvat. Ви ћете се сетити 1923 године, кад се успротивио франковачкој маси и казао: „Не, не, на Србе, и ја сам Србин! Идите, па рушите мађарске натписе, а не српске!“ Он је био, господо, не само Југословен, него Пансловен. Он је имао схватање панславистичко, које је ишло од Јадрана, не само до Варне, него чак и до Владивостока. Господо, Мачек је примио једну Вилдерову концепцију. Ја хоћу да подвучем оне тешкоће у томе споразуму између Срба и Хрвата. Тај се споразум може врло лако направити; али, господо, као што се у парбеним стварима, кад дођу адвокати, парница не може да сврши, тако је исто и овде случај. (Одобравање и плескање). А ко ће овде бити адвокат? Ко други него ли Срби адвокати, и то један тамо код нас а други овде у Београду. (Бурно одобравање и плескање). Браћо, ја се у разговорима са Хрватима врло лепо слажем па макар они били и Радићевци или Мачековци, ја се опет с њима лако споразумем, али са овим адвокатима хрватскога питања, са Србима којима је Вилдер импресарио, са њима никако не могу да се споразумем. (Бурно плескање и одобравање).

Господо, ми морамо да разликујемо хрватско питање и споразум између Срба и Хрвата. Али, господо, ми имамо једну импедерабилност, као што је имају и сви моментални споразуми између појединаца или странака. Јер, господо, ствар овако стоји. У историји Хрвати су нам раније постављали услове а ми смо се саглашавали. Данас пак ствар стоји тако да ми њима постављмо услове а они имају да се саглашавају с нама. Па ако ми не умемо те услове да поставимо, ми не можемо критиковати Хрвате ако иду у инат. То је психолошка ствар. Али ко ове услове брка са српске стране? То раде адвокати, Срби, адвокати хрватског питања, уз импресарија Вилдера. То су Вилдериши, и они стоје на путу споразуму. Ја ово хоћу да истакнем само зато што је тај Вилдер само једна персонаификација једнога стања. Он је у Српско-Хрватској коалицији живео од тога што је био адвокат Српскога питања. Он је био већи Србин од самога Прибићевића, и ако је био само његов фамулуз, од је адвоцирао и бранио Србе зато што су га Срби и бирали и давали му мандат.

Дакле, има тамо једна политика Срба адвоката коју ће мо ми назвати адвокатисање због мандатског питања. (Плескање и одобравање). Е, видите господо, сад имате ово: да г. Мачек има опседнуту своју канцеларију од ових Срба адвоката за Хрватско питање. Он је господо десет година издржавао ту живу муку. Али он је издржавао још и нешто друго, а то је много теже. Ја сам у Београду за ових 20 година имао прилике да видим да кад неко седне на министарску столицу он ћути и ништа не говори о том Хрватском питању, а кад сиђе са министарске столице, он

одмах пинкл на руке па хајде у Загреб. (Бурно плескање и одобравање). Неће они да посете Милована Грбу, Боже сачувај, него иду код Дежмана, па Мачеку, а прво иду код Вилдера да чују рапорт.

Господо, то су ти портфелисти, и то је питање које има најпре да се ликвидира па онда да се реши Хрватско питање. (Плескање.) Јер кад та господа дођу у Загреб што су сишли са власти, почну да плачу као оно што плачу Црногорке. (Бурна смех.) Ране моје! Хрватско питање.

Господо, за дивљење је што је Мачек остао истрајан и што је све те бомбардмане издржао, а да се очува од свих тих савета који му се дају. Морам да кажем, ако погледате од 10 година, од времена Корошчева кабинета, шта је све било док он није постао Претседник Сената, ту се изменили веома брзо многи догађаји, а Мачек увек исти, увек упоран, увек опседнут од тих портфелиста и адвоката. Вилдер као једна Ксантипа, Мачек Сократ морао је ту Ксантипу 10 година подносити. (Плескање на десници и у центруму.) Г. Мачеку је потребно да се развенча са овом Ксантипом пре него што направимо споразум. Ја сам, господо, отворено говорио и ових 10 година, и ја сам слушао из Мачекове околине где кажу: — не можеш доћи до Мачека, Вилдер га окупирао. (Смех.)

Дакле, господо, хтео сам да констатујем ово, ово је само увод, а сад оћу да кажем шта имамо да радимо и како да га решимо. (Узвиги: Чујмо!) Овде долазе две ствари, имамо две компоненте: једна компонента јесу бирачи, с правом грађана, а друга је квота власти, коју Хрвати желе да имају. Није питање само слобода. Ја сам рекао што пок. Радић казао: — не можемо бити парламентарна опозиција у Београду! — То је нешто о чему ми морамо да водимо рачуна.

Сад ћу да кажем о првом питању. Кад је дошла Влада г. др. Милана Стојадиновића и затражила овлашћење за доношење изборнога закона, ми смо, господо, тада, који смо били посланици, и ако смо фришко дошли, и ако нам је један из опозиције говорио: — кад изгласате та овлашћења, одмах ћете отићи кући! — ми који смо давали овлашћења, били смо уверени, сви смо рачунали да ће Краљевска влада донети за 15 дана нов Изборни закон, и да ћемо, збиља после 15 дана имати изборе 1935 године. То је, господо, било знамо и мојим друговима, који су тада гласали за дванаестине, а ту су сведоци г. г. Цветић и Анте Ковач, и гласали у уверењу да ћемо за 15 дана имати Изборни закон.

Међутим, ми смо гласали једанпут, гласали двапут, па трећи пут, — па изволите бројати у Финансијском закону колико смо пута гласали. (Смех.)

Ја морам господо, да истакнем једну ствар. Изборни закон је темељни закон, преко кога се изражава народна воља или, како то лепо мој пријатељ Чубриловић каже народни суверенитет и за то је тај Изборни закон врло важан. Господо, пре свега морам подвући ово да је он важан, али да није онако, како што рече г. др. Лаза Марковић, да ће га донети Влада г. Цветковића, да ће он бити решен и да је ствар у реду, јер није потребно ни износити га пред саветодавни одбор. Господо, ја сам много више очекивао од г. Лазе Марковића, пошто смо ми сарађивали седам година, а после

се разишли, јер је он био уз Прибићевића а ја против. Ја сам очекивао да ће нам г. Лаза Марковић дати не камен спотицања, него камен мудрости. Очекивао сам да ће нам дати једну мудрост али нам он ту мудрост није рекао. (Чује се: Мозак радикалне партије!) Јест, док је био жив Пашић и Протић. Господо, тај Изборни закон мора имати и своја начела, јер, као што знате има разних изборних закона. Садашњи Изборни закон, ја вам то морам казати, фаталан је за председнике Краљевске владе. (Смех). Као што реках изборни закон мора имати своја начела, а овај садашњи изборни закон је фаталан. (Чује се: Зашто?) Ево зашто. Претседник Краљевске владе г. Петар Живковић провео је изборе и сишао са власти. Дошао је Јевтић. Претседник Краљевске владе г. Јевтић провео је изборе и сишао је са власти. Дошао је Милан Стојадиновић. Претседник Краљевске владе г. Милан Стојадиновић провео је изборе и сишао са власти. Али ви овде морате признати једно, да је г. Милан Стојадиновић за време своје владавине погодио прави економски колосек, финансијске и привредне политике, који је био добар. Ја то морам да признам и ја се никад нисам огрешио и не могу се огрешити према некоме кад му је требало шта добро признати. Да се сад запитамо зашто је то. Зашто је то? Ја ћу да вам кажем. Кад се радио онај изборни закон, тај је закон највише узео иницијативу кандидатуре народу са терена. Ми, баш то хоћу да подвучем гледе нас и Хрвата и Срба, ми смо једна иста багра, ми смо имали аутономију, али смо знали да мађарски министар претседник може поставити за бана кога хоће, али је бирчко право и иницијатива на терену била у рукама народа, да су се могли састати 50 њих Загораца и послати заступника кога су хтели. Није било утицаја партијског вођства кога ће народ да бира. У овом послу иницијатива нашег народа, с обзиром на кандидатуру била је слаба. Закон по Видовданском Уставу смањује ту иницијативу. Овај закон по својој иницијативи даје све не само носиоцу листе који не може да доспе све, него који има генералштаб и он ради по појединим ба новинама како хоће. Сад сам очекивао да ће г. Марковић доћи и говори само о начелима изборног закона, очекивао сам да ће он овде поставити то начело у погледу иницијативе кандидатуре и да ће поставити то начело и по каквом систему, да ли по среском, или по систему окружних листа, да ће нам г. Лаза Марковић, као лумен целе удружене опозиције то изнети. Али он то није хтео. Он је треба да нам се овде постави искрено и да нам каже: овакво и овакво је гледиште. То је важно што је и г. др. Тупањанин и др. Лаза Марковић препоручио Краљевској влади да изборни закон донесе без саветодавног одбора. То је препоручио г. Марковић једног мачка у врећи. Господо ми који смо овде у Скупштини, и ако смо се скупили да допринесемо свој обол првом темељном закону. (Милош Тупањанин улада у реч.)

Претседник Милан Симоновић: Молим Вас, г. Тупањанине, пустите говорника да говори. •

Др. Милован Грба (наставља): Ви то не знате, али ја знам, да они у врховима то желе. Дакле, господо, ако хоћемо да поставимо платформу за споразум, онда би било потребно да знамо лично — не од Вилдера и адвоката хрватског питања —

шта Мачек жели, да нам то каже лично Мачек и његови саветници Субашић, Смољан или Шутеј.

Ако хоћемо да поставимо ствари на правилну базу, онда ова скупштина може да каже нашем претседнику Краљевске Владе: „Господине Претседниче, ми имамо у Вас пуно поверење, обзиром на хрватско питање, ви сте то питање начели и поставили, ми то вама предајемо, али ми држимо, колико ми познајемо прилике, да би ми, као скупштина, како хоћете да тражите овлашћења, требали да учествујемо у доношењу изборног закона. (Др. Милош Тупањанин: Да радите три године!) Не, него за 15 дана то је готова ствар. (Др. Милош Тупањанин: Ми сада идемо кући!) Па идемо кући, али биће и других Тупањанина и без тебе. (Смех).

Господо, ово је једно најважније питање: сагласност Мачека и његових ужих пријатеља о начелима изборног закона. (Др. Милош Тупањанин: Изборни закон је већ готов!) Знам, да је готов, и ти си га састављао. (Др. Милош Тупањанин: Не ја, него још јачи!) Немој да будеш индискретан, тиме се дисквалификујеш за министра. И ја можда више знам, али нећу да кажем. (Смех и повици: Кажи, кажи!) Ако је тачно како каже г. Тупањанин, да је састављен изборни закон, онда верујем да је Мачек прихватио тај изборни закон. Може ли то да потврди г. Тупањанин.

Ја хоћу да истакнем једно, да се не би смело дозволити да дође поновно до тактизирања, јер могао би и Хрватској да се јави Мачек номеро 2, који ће опет имати масе уза се и који ће, можда, рећи нешто друго. Ја вас упозоравам на оно, када је Леви Раух провео октроисани изборни закон, да је цео хрватски народ протестирао 50 година против нагодбе због октроисаног закона. Је ли тако г. Ханжеку, ви сте студирали право?

Ако хоћемо правилно решење, ја не знам како мисли г. Претседник Владе, али знам да нема никога ко неће дати поверење, од последњег редова, па до Стојадиновића, сви смо сагласни у овако важном питању за Хрвате, ако треба да се овамо доведу, и с њима направи споразум.

Али, обзиром на искуство и правно гледање, које имају Хрвати у политици, јер они нису динамичари, као Босанци, него гледају правно на правни поредак и ја мислим, да ме Хрвати неће дезавуирати, гледају одређено на правне форме.

Зато мислим да се Скупштини може дати рок да тај закон донесе и то би за нас било историјско признање, да смо донели изборни закон са Мачеком и његовим сарадницима, а без курира, Срба Вилдерових. Јер за мене, господо, меродавно је да овде дође Шутеј, Субашић и Смољан и да кажу: овако Мачек мисли. Али ако то Срби приповедају ја у то немам поверења. Ја имам поверења у Мачека али немам поверења у оне који доносе његове гласове.

Господо, ја сам већ казао да је наш Претседник Владе један човек који је сам себе створио са терена, и пошто је он као што сам напоменуо у изграђивању своје политичке прошлости сам дошао до тога реномеа својим радом на терену, ја се надам, да ће он успети да у погледу изборног права очува иницијативу народа тако да кад већ о томе говоримо, нека сам народ кандидује и нека сам народ шаље своје претставнике у ову кућу а не да их кандидују протекционаши од шефова Главног одбора или министри изборних влада, па кад

се сврше избори баш ти министри, који су били најутицајнији, догоди се, да силазе са министарских столица. (Смех).

Господо, ја сам овде истакао моје гледиште као човек који познаје ситуацију на терену и живи међу Хрватима и хоћу да нагласим, да је наша дужност пред таквим историским задатком да и ми донесемо наш допринос у томе решавању. Немојмо у томе погледу, господо, ни мало штедети себе, јер се нисмо штедели ни у прошлим Скупштинама, да не би на нас пала ни најмања сенка у томе раду, а жалосно је, господо, ако би се међу нашим редовима налазили људи који би нас и наш рад унижавали у народу. Јасно је нама свима овде да је сваки од нас дошао овде у овај Дом са извесном квотом народног поверења, неко већом, неко мањом, али пред оваквим задатком који је Влада себи поставила, ми морамо бити једнодушни и морамо Влади дати одрешене руке у њеном раду, али у исто време да будемо спремни, уколико је могуће, допринети колико можемо. Решавање једног изборног закона којим се расправља једно крупно политичко питање једна је од најважнијих ствари, а то је и мишљење западних демократија да је то потпуно потребно и оправдано. Али долази једно друго питање које је много теже, а то је споразумевање о власти, споразумевање о подели власти, то је, као што рекох, много теже питање од овога.

Ја бих о томе могао да говорим, али то је мало даља музика будућности. Не треба да будем пророк, али познавајући и расположење код Хрвата, ако буде са наше стране потребног такта, увиђавности, иако се споразумемо заједно са Хрватима у погледу изборног закона, онда ће следовати и оно друго, и према томе све оне теорије архаичне које је овде г. Дрљевић изнео, господо, отпадају. Јер двадесетогодишњи живот нашег народа многе је назоре наше отаџбине променио. Господо, наш народ у ових двадесет година видео је да су долине Тисе, Дунава, Мораве и Вардара природним благом богатије него западни крајеви и да западни крајеви зависе од источних.

Претседник Милан Симоновић: Ја упозоравам господина говорника да је његово време протекло и молим га да заврши свој говор.

Др. Милован Грба (наставља): Молим Вас да ми урачунате упадице. (Буран смех).

Претседник Милан Симоновић: Урачунао сам.

Др. Милован Грба (наставља): Господо, наш народ у свом схватању у западним крајевима, обзиром на његов развој, обзиром на његове економске прилике и обзиром, господо, и на то да тај наш народ на западном делу има два јака и моћна суседа, а обзиром и на прилике с поља, ма каква чувства носио, он ће остати у једином чувству, да су наше границе свете и да је одбрана подједнако потребна сваком грађанину ове државе. То је, господо, идеја југословенска. Ми смо Срби и Хрвати и Словенци и у дому и у цркви, али кад дође час да одговоримо својој државној дужности, ту престаје разлика. Ту смо Југословени. У одбрани земље, ту морамо првенствено бити на окупу сви, да бранимо државу ако буде угрожена ма и механичким притиском. Ту лежи наш прави спас и ту треба сваки да буде лична жртва и да да све од себе. Ту се ради на одбрани Југославије и ту морамо бити јединствени, и тако окупљени и једин-

ствени ми ћемо да је бранимо сви до једног. (Одобравање).

Господо, са овим ћу да завршим, ја ћу гласати за буџет. (Бурно плескање на десници).

Претседник Милан Симоновић: Реч има народни посланик г. Милан Стојимировић - Јовановић.

Милан Стојимировић-Јовановић: Господо народни посланици, у овом тренутку у овој буџетској дебати имамо једну мало необичну ствар. Ми дискутујемо један буџет који је правила једна, влада, а који Парламенту подноси једна друга влада. Међутим, обе су владе из исте странке и обе претстављају исту владавинску комбинацију са нешто измењеним програмом. Ова влада, која нам подноси буџетски пројекат, који сада дискутујемо, има нарочиту мисију. Влада г. Цветковића је добро примљена у јавности, а ми који се налазимо у Југословенској радикалној заједници, ми смо ту владу прихватили као своју владу, сматрајући да треба да је бранимо и чувамо као ону владавинску комбинацију која је једино у стању да у овом моменту у нашој земљи обезбеди мир и поредак.

Ја сам имао прилике да преко јавности кажем, да онај, који тежи, да се у нашој странци развије извесна поцепаност, тај врши један акт деструкције, а који, међутим, међу нама ради на утврђењу наше странке, па, према томе, и на помагању ове Владе, тај врши један акт конзерватизма и, један акт патриотизма.

Господо, овде, у току ове дебате, ми смо имали прилике да чујемо многе ствари, и врло различите ствари. Још једанпут више изнели су овде људи пред нас генезу Југославије, био је изнет читав један азбуко-претрес те генезе, па се чак тражио и патернитет ове државе. Међутим, господо, дете се родило, треба га њихати, — потребно је дати држави буџет, потребно је дати држави оно, ради чега смо се овде скупчили, а не претварати ову дебату у неку врсту семинара за правне науке, или у неку врсту конституанте, јер тиме ова Скупштина прелази своје надлежности. Од нас се не тражи, да ми овде спремимо неку Адресу, да одговарамо на владину Декларацију. Владина Декларација, уосталом, кратка је и јасна. Она нам је наговестила споразум са Хрватима; она је подвукла настављање раније спољне политике: мир и сигурност на границама; она нам је најзад, поднела свој буџет, који је нешто већи него лањски, а на челу те владе је г. Драгиша Цветковић, који је познат као један народни трибун и, који је политичар, у кога се може имати пуно поверење, па се може веровати и у све ове три тачке програма његове владе. У овоме тренутку они, који желе да помогну владу — а то смо ми, који претстављамо већину у овоме Дому, — ми имамо дакле само један циљ и један најважнији посао, а тај посао и тај циљ су нам да влади обезбедимо буџет.

Господо, зашто ми хитамо са овим буџетом, ја мислим да није потребно нарочито објашњавати, када се зна важност државног буџета за народну привреду уопште. Ви знате, да се на основу државног буџета и по њему управљају хиљаде и хиљаде других приватних газдинстава у земљи, да је државни буџет путоказ за сва приватна газдинства, и да, према томе, у овоме тренутку и у овоме Дому, дебата треба да се усредсреди око тога буџета.

Наши нови Министар финансија, заиста није у лакој положају. Он је скоро, ако смем тако да се изразим у фигури, у положају очуха, који удаје затечену пасторку. У Финансијском одбору он нам је изложио своје погледе. Ми знамо тога човека и знамо одакле је дошао на положај Министра финансија. Знамо да он зна сваки дамар наше народне привреде; знамо да њега до сада нису замарали ови наши политички сукоби, који су толико пута тровали све могућности споразума и у малим а камо ли у великим стварима. Зато бих желео да нагласим, да ја лично верујем и да знам, да нам он долази са свежим и критичким економским животним искуством. Он је у осталом био скроман човек, кад нам је рекао, да је најодговорнији Министар у овој влади, јер је рекао: Ја сам одговоран министар буџетске равнотеже.

Господо, хтео бих да учиним једну замерку Краљевској влади, иако припадам истој странци, из које је она проистекла. Та замерка би била у овоме. Ми претресамо овде један буџет без довољно документације. Ви, господо, знате шта то значи имати пред собом, приликом претресања једног буџета, само говоре, на чије стенограме треба чекати, а знате шта то значи имати пред собом штампане експозе и извештаје, који се претходно простудирају, па се тек онда излази на говорницу, да се критикује пројекат владиног буџета.

Наше буџетско право додуше је ограничено. Ја се н. пр. не бих могао да сложим са г. Дрљевићем, који је јутрос дао овде једну непотпуну дефиницију нашег буџетског права, желећи да дефинише положај ове Скупштине према овој влади. Ви знате уосталом какво је наше буџетско право према Краљевској влади. У парламентарним земљама право Скупштине је у томе да она може ускраћивањем буџета да обори владу. Ми то право, господо, немамо и зато је илузорно да ми овде покушавамо неке критике, које нису ни у каквој вези са правним прописима и са практичним животом. Али ако је наше буџетско право ограничено, наше консултивно, наше саветодавно право према Краљевској влади није апсолутно ничим ограничено. Ми смо приликом ове буџетске дебате могли овој влади да дамо онолико савета колико смо хтели и они су могли бити толико конкретни да би то више користило нашој земљи и самој влади у разради и примени буџета, него што ћемо јој користити многим и многим другим напоменама сувише општег карактера, које напомене излазе из оквира и ове буџетске дебате.

Ви знате да су наши буџети били једно време врло велики, тако да се говорило да превазилазе платежну моћ нашега народа. Ви знате да је за време т. зв. диктатуре чак било речи и о томе да се у нашој земљи кроз своју рђаву финансијску политику држава удаљава од народа и народ од државе. Знате да је после дошло до тога да су буџети смањивани, и да су та умањења била добро дошла, јер се показивало да су буџетски суфицити почели расти и да су они расли у тој мери да смо на крају прошле године имали један буџетски суфицит који је скоро достигао једну милијарду, што није била мала ствар кад се узме у обзир какве су цифре према којима треба да се ти суфицити покажу у једном логичном сразмеру. Овај буџетски пројект, међутим, нагло је повећан.

Он је повећан за неких 7—800 милијона динара. У Финансијском одбору ми смо тај пројекат проучавали доста пажљиво, и ако на врло велику брзину. Међутим, као и Краљевска влада, и ми смо у Финансијском одбору били у врло тешкој ситуацији, јер смо морали да студирамо један пројекат скоро са галопирајућом брзином. Али, морам одмах да нагласим, да су поједини министри, а специјално Министар финансија, били врло предусретљиви и да су у сваком случају водили рачуна о нашим напоменама.

Г. др. Лазар Марковић је устао јутрос овде противу овога буџета, казавши да се у њему није водило довољно рачуна о народу, да је буџет склопљен скроз бирократски и да у њему није довољно спроведено оно начело које мора да буде основно начело у свима државним буџетима, а то начело т. зв. паметне или резонске штедње. Господин пуковник Недић је нашао да је тај буџет мали и да би се он радовао кад би наша држава дошла до много већег буџета, рецимо до буџета од 15 милијарди, под извесним условима наравно, јер би се у томе случају, у случају тога буџетског повећања, посведочило да се држава више стара и о сељаку и о раднику и о другим слабијим друштвеним слојевима и да она више врши ону своју „унутрашњу мисију“ по државном праву, које је у модерној теорији о држави толико важна и толико значајна као и она спољна мисија државе, која се своди на одбрану земље.

Ја немам импресију да је овај буџет Летица—Ђуричић један буџет о коме није вођено рачуна о штедњи. На пр., ја знам да га је умањило у многоме сам г. Летица, да је он просто кресао извесне издатке у њему, а да је то исто чинио и г. Ђуричић. Интересантна је међутим ствар да смо и код ове Скупштине приметили тенденцију да не повећава ни једну његову партију нити позицију тако да је овде скоро непотребно бранити један буџет од једне Скупштине, која би мала тенденцију да га повећава. Изгледа да се чак цела Скупштина саглашава с тим да се тај буџет не треба уопште повећавати.

Ово повећање од 7—800 милијона Краљевска влада је правдала трима разлозима. У последње време број становника у нашој земљи је далеко већи, национално богатство је повећано, културни ниво земље се је подигао, вели влада. Ја се потпуно слажем са тим разлозима и ја сам их употребљивао кроз штампу када сам бранио овај владин пројекат, не знајући да ће и Краљевска влада да се позове на те исте разлоге. Ја одобравам овај буџет у толико пре што он доноси повећање на инвестиције, а не на потрошне расходе. Уз то, ја видим да су повећани расходи пали на т. зв. расходе, где су повећања апсолутно нужна. Ви знате да су у нашем буџету велика партија т. зв. облигатни расходи, знате да нису ни мале партије за народну одбрану, а знате да нису мале ни оне партије које гутају поједина државна предузећа.

У главном овај буџет садржи карактеристику свих добрих буџета: Он је јаван, прегледан, јасан стваран и искрен и, најзад, уравнотежен. Треба знати да се у јавном газдовању утврђују прво расходи па се онда утврђују приходи и да се и при овоме државном буџету морало ићи само тим путем и том методом. Није се могло стриктно прет-

ходно литати колико можемо дати, него се најпре држава питала шта јој треба, и кад је утврђено шта треба, онда смо дошли на то да сами себи одговоримо да ли можемо и обезбедити народној одбрани и државној администрацији.

Господо, ја се сећам за време владе г. Петра Живковића, — када су његови буџети постали скоро неостварљиви, — долазило је дотле да су ми неки људи говорили да су ти државни буџети тако велики да би их требало смањити, па је пала и тешка реч од једног господина који ми је казао: Кад дође време економске кризе или бар време велике економске несташице, држава треба више да води рачуна о народу него о својим финансијским потребама и она мора да се одрече права да од народа тражи оно што јој народ не може дати па макар то било и по цену обустављања цивилизације. Ја се међутим никада нисам слагао са оваквим погледима. Ја знам да су култура и цивилизација врло скупа ствар, али оне се не смеју обустављати. У нашој земљи се најмање смеју обустављати, када се зна где се геополитички налази наша земља, ко су њезини суседи и колико она мора да баш кроз државни буџет охрабрује и подржава нашу националну културу. Наш даљи културни напредак ће захтевати све веће жртве, а захтеваће те велике економске и финансијске жртве и наша међународна ситуација. Ми нећемо смети да изостајемо ни за ким у погледу наоружања и мораћемо да водимо рачуна о томе да нашу националну културу морамо подесити са много више смисла и са више замаха него што је то чињено до сада. Наравно, било је увек међу критичарима државног буџета и људи који су устајали против свих етатизација и против свих интервенција државе и против свих великих државних издатака, без обзира на то како је држава била организована и без обзира на то како је јавно мињење показивало тенденцију и жељу да та држава буде организована. Али, као и у свим другим критикама, и овде се треба обазрети и погледати око себе.

Кад упоредимо наше дажбине са дажбинама у другим земљама око нас, а нарочито у земљама много културнијим од нас, видећемо да су тамо порези и друге таксе толико велике, какве код нас никада и ни у једном виду нису биле примењиване. Ми смо живели у једном пореском комодитету коме мора да се каже једанпут: збогом. Не треба заборавити да смо ми гранична држава са Немачком и са Италијом, које имају огромну културу и огроман саобраћај и које и нама намећу извесне услове изједначења са њиховом културом и са њиховим саобраћајем. У нашој земљи постоји међутим још једна потреба за културним и привредним изједначењем, а то је културно изједначење између наших покрајина. Наша држава и наш Министар финансија морају да хитају, морају што више да јачају привредни организам целе државе, да би наш буџет могао бити све већи и већи, јер то захтевају наши геополитички услови. Пошто се овде говорило и пошто се захтевало извесно преуређење државе, — било да се хоће проста или сложена држава, било да остане за будућу деценију проста држава али да се она у неколико измени и да поступно пређе у сложено државу у ма коме виду, — ја бих желео да кажем само једно: Било како му драго, држава мора да остане увек јака, јер је наш народ навикао да од државе очекује све. Можда није такав случај у свима крајевима наше земље. Изу-

зимам Словеначку, можда и Далмацију, можда и неке крајеве Хрватске. Али кад кажем да народ очекује све код нас од државе, ја у првом реду мислим на оне делове наше државе, који су настали српским народом, који је навикао да од своје националне државе очекује заиста све.

Ви знате како је дошло до тога да постане Швајцарска. Ту су се прво поједина села сјединила у општине, поједине општине правиле су савезе и стварале кантоне, а ови су између себе правили конкордате па су тако створили швајцарску државу која је мењала разне федеративне и конфедеративне облике, док није дошла до свога данашњег облика. У деловима Југославије где живи српски народ, дешавао се, међутим, један скроз обратан процес. Код нас је било тако да су Карађорђе и Милош прво створили државу, па је држава онда прво створила округе, па су окружни начелници стварали општине, села итд. Зато се за последњих 100 година наш народ није могао да се одвикне, да у својој држави гледа једну властиту и скоро лично присну и властиту ствар и да од ње очекује интервенцију на свима доменима, не дакле само на доменима војске и пошта, него и на домену хигијене, школовања деце, просвете и на свима другим доменима, на којима доменима Швајцарци и не помишљају да гледају у своју државу и да од ње нешто траже.

У погледу приведних проблема, који се истичу код нас кроз овај буџет, ја сам увек сматрао, да су социјално-привредна питања код нас равно половина свих наших културних питања и да правилно решење те групе питања представља решење половине нашег свеукупног политичког питања, које опет претставља другу половину целокупне наше националне одбране. Зато се не смемо бојати од повећања државних буџета, него их морамо примити као једну логичну нужност.

Кад ово говорим, ја браним оно повећање буџета, које је предложено господином Министар финансија, јер сматрам да и тим повећањем радимо за једну Југославију у којој ће животни стандард свих класа бити све већи и већи, и у којој ће се тим напретком олакшати дело потпунога споразума и унутрашњег сређивања. Ја лично иначе делим мишљење које је овде први пут споменуо г. Лаза Марковић, кад је казао да је наша земља у ствари сиромашна земља. Ја сам то мишљење нашао код Цвијића и код неких других економиста, који нису југословенске народности, јер наши економисти публицисти обично пишу да је Југославија богата. Ми смо у ствари један народ који је само уобразио да има богату земљу. Ми имамо нешто руда и шума, али ми лично на богатог сеоског масароша, који не зна колика му је актива а колико пасива. Ако ми себе и своју земљу упоредимо са неким народима око себе, са Румунијом на пр., онда морамо себи да признамо да смо ми сиромашна земља и да у тој земљи треба развити огромну акцију и велики рад да бисмо изишли из сиротиње и да бисмо могли да своме народу осигурамо она културна преимућства, која велике државе на Западу осигуравају и дају својим народима.

После овога увода, за који ћете ме извинити ако је био сувише опширан, ја бих прошао кроз овај наш буџет да га осмотрим мало раздео по раздео.

Код његовог првог раздела бих учинио неке напомене на организацију Централног пресбирог при Претседништву Краљевске владе. Желео бих да у тој кући видим више подмлатка, да би тај подмладак могао једнога дана да наследи нас старије, који смо радили у тој кући и да би могао да схвати и да понесе модерну организацију филма и модерну организацију радиа, које су врло важне у погледу данашњег стварања националне културе и националне одбране. Желео бих да видим тај Пресбирио као подстрекача и као иницијатора једне боље регионалне штампе, јер ми морамо да признамо себи да имамо извесне крајеве у нашој земљи у којима уопште немамо своје националне, дневне листове, док их тамо, у тим истим крајевима, често имају и наше националне мањине.

Желео бих најзад да подвучем огромну улогу те куће у погледу стварања оне балканске солидарности, која је данас све потребнија нашој земљи, као и другим балканским земљама, и волео бих да видим да Централни пресбирио организује нарочито добру службу на Балкану, који је за нас најважнији део света.

Ове сам напомене учинио у толико пре што је једном изјавом Министра физичког васпитања народа §. 79 Финансијског закона у пројекту тога закона повучен, а то је онај параграф, којим је требало да се позове у живот Министарство за пропаганду. Тиме нећу да кажем да бих волео да видим Министарство за пропаганду у нашој земљи. Морам чак да признам, да ми се оно није допало по ономе како је било замишљено, јер по мом мишљењу, са витешким играма не иду сва питања пропаганде. Хоћу да кажем да у данашње доба у оном делу света у коме се ми налазимо, окружени са шест разних суседа, који говоре сваки један сасвим различити језик и припадају сваки једној другој раси, да у тим околностима ми морамо да имамо добро организовану пропаганду. Ми не можемо да се ослањамо ни на какве инпровизације. Не можемо да будемо онако равнодушни, као што су били наши стари када је цео Централни пресбирио замењивао гуслар Филип Вишњић, па како је он отпевао рецимо бој на Мишару тако је то примљено по целој земљи. Интелигентна пропаганда је врло потребно нашој земљи данас и зато што у нашој земљи треба мислити и на одбрану од комунизма.

Код другог раздела буџета, код пензија, желео бих да кажем да бих волео да се млађи људи не пензионису, као што је то до сада чинјено, па да се тиме само терети државни буџет пензијама, или ако се већ ти људи пензионису, да се онда онај приход који имају на другој страни осетније опорезе.

Код трећег раздела, код државних дугова, волео бих да видим једну добру службу контроле оних папира, који се налазе код страних портера и боље чување наше границе од увоза оних обвезница које код нас нису биле регистроване.

У четвртном разделу, код Министарства правде, имао бих да учиним један апел на нашу државу да обрати већу пажњу на судске зграде, јер ми имамо крајева у којима су судови смештени и у такве зграде да је то срамота. То је срамота заиста за једну земљу, у којој се у парламенту дискутује о овако финим правним питањима, о федерацији, о конфедерацији, о децентрализацији,

а да ми при свему томе немамо добро обезбеђено судство. Кад онај човек, сељак или грађанин у провинцији, изиђе пред суд, он нема инпресију, да тај суд њему говори у име Државе и да он располаже једним потпуним ауторитетом, какав ауторитет имају судови у другим земљама, на чијим сам процесима имао прилике да присуствујем и да видим колико поштовање судови и судије имају на страни, жалећи што тако мало престижа уживају у нашој земљи.

Желео бих да видим и веће плате судија, али бих волео да видим и јевтиније судске таксе, као што бих волео да видим и мање таксе на наслеђа јер сам о томе рекао и у Финансиском одбору да наш народ није навикао на те порезе на наслеђа и да се он с њима, нарочито на селу, врло тешко мири, у толико пре што се дешава да сељак који је 40 година текао са својим оцем, наслеђујући тога оца у осамдесетој години, кога је он као син 10—15 година издржавао о своме трошку, да тај син има да плати наследну таксу на имање које је сам стекао под фирмом свога оца.

Било би још интересантно, господо, да се спомене у једној генералној буџетској дебати и оно питање које се врло често потеже код нас, али на жалост не кроз штампу, него иде од уста до уста, наиме питање о нашим затворима као расадницима комунизма, тако да људи, који су отишли у извесне затворе као мали комунисти, долазе из тих затвора натраг у друштво као најдеструктивнији елементи, а нарочито ако су били млади људи па су тако у затворима нашли професоре комунизма и отуда дошли да после и сами буду још убедљивији професори једне доктрине која не конвенира ни нашој земљи ни нашој државној идеји.

У Финансијском одбору нисам говорио о § 20 Финансијског закона који се односе на Српску Цркву, али бих овде хтео да кажем само неколико речи апела на г. Министра финансија, не желећи да цитирам цео тај параграф, управо да упутим неколико апела који ће изићи у толико јаснији из овог мог излагања ако кажем да се та Црква заиста налази у једном ванредно критичном и тешком материјалном положају, да у њој служе људи као свештеници који примају свега по 700 динара месечно и да нису у стању достојно да претстављају једну велику идеју и једну велику мисао, нити су у стању да врше ма какву мисију. Иако је та Црква запала у једно врло тешко материјално стање, можда и својом кривицом, ипак је потребно да је сви помогнемо да она ликвидира тежак сукоб који је издржала пре годину дана са нама, — говорим о нама који смо и тада били у Југословенској радикалној заједници! — и да би могла да изађе неокрњена кроз једну велику културну и економску кризу данашњег човечанства. Не говорим, господо, као неки српски клерикалац, не тражим за нашу Цркву неку нарочиту заштиту, него желим само да замолим овај високи Дом, да умолим све своје колеге без обзира на њихову веру, да помогну једну велику националну установу која може да буде и у овом и у свакоме тренутку сретство за нашу националну заштиту, за одбрану нашег поретка, на којем поретку Српска Црква сарађује и може увек да буде драгоцен сарадник.

Код Министарства просвете, бих се усудио да понова говорим о моме срезу, о Срезу подунав-

ском, који ме је послао у ову Кућу, да га заступам и да кажем овде оне истине које се односе на тај занемарени и запуштени крај Југославије. Морам да кажем сасвим отворено да у моме срезу нема довољно школа, да у тим школама нема довољно кубатуре за ону децу која у њима уче, морам чак да признам да број аналфабета код нас око Смедерева изгледа да не опада, него да чак расте са порастом броја становника. Морам да кажем и то да сам видео школске зграде препукле, оронуте, и склоне паду, такве зграде које могу да падну и да убију ону децу која у њима уче, а чуо сам, да је и у целој Шумадији тако.

Као што видите дакле, док смо ми водили чисту политику, док су моји претходници водили само политику, те су се школе руинирале и постале недовољне, и ја зато сад морам да упутим један тежак апел на господина Тирића, Министра просвете, изнесећи ове драстичне примере културне застарелости мога родног краја.

Ми морамо да обратимо озбиљну пажњу на наше село, јер ако ми то не чинимо, то ће чинити неко други, јер колико сам то могао и сам да констатујем, и кроз наше село пролази извесна комунистичка агитација, па ако ми не стигнемо да обделавамо тај део народа, стижу други да га обделавају. Зато морамо да обратимо што већу пажњу на подизање просветног нивоа у нашем селу, да би се и тиме умањила она диспропорција у градском и сеоском културном животном стандарду, који је почео скоро да буде опасан и непријатан.

Исто тако, увек у вези са тим комунистичким стварима, хтео бих да скренем пажњу господину Министру просвете и на ове ствари. На пример, наше средње школе су у последње време доста обделаване од стране комуниста. У више се махова постављало међутим питање наших школских уџбеника и поводом тих проблема, у вези са уџбеницима, говорило се о свему и свачему, само се није говорило о оним основним здравим политичким питањима које би требао један младић или девојка да изнесе из средње школе, да не би после у животу запао у извесне опасне политичке заблуде.

Код шестог раздела нашег буџета, код Министарства спољних послова, желео бих да новом Министру спољних послова ставим на срце једно питање које се односи на одвајање конзуларне од дипломатске каријере. То је урађено у многим земљама, а то код нас екзистира заједно. Против тога подвајања људи су се бунили, али је та мера потребна, а она је потребна у толико пре што је она у вези са економском експанзијом наше земље.

Поводом буџета Министарства унутрашњих послова могао бих да будем опширнији, али не желим да вас задржавам овде одвише дуго. Могао бих да говорим о деполитизацији чиновништва као о једном питању које се код нас често поставља, затим о питањима о којима су толико дуго говорили моји толики предговорници, али бих желео да се задржим само на једној ствари која ми у овом тренутку изгледа најважнија у томе ресору, и која ствар зависи искључиво од Министра унутрашњих дела као одговорног ресорног Министра. То је она ствар на коју се односе захтеви господи предговорника у овој дебати.

Обично се овде говори о потреби измене она три тако звана политичка закона: Закона о збор-

вима и удружењима, Закона о штампи и Закона о изборима. Што се тиче Закона о зборовима и што се тиче Закона о штампи, ту материјал није тако тежак, то је једна ствар која се може лако решити, и ја мислим да нико не би био љубоморан, и да ни једна странка не би правила питање од тога како ће влада да реши та два закона. Влада која је предходила овој Влади, била је потпуно либерална у погледу примењивања Закона о зборовима и удружењима. Опозиција се додуше жалила да није могла да се састаје. Међутим ја лично знам да је за време министровања господина Корощца у ресору унутрашњих дела одржано хиљадама опозиционих зборови и да је на тим зборовима јакo критикована и влада и режим. Да господин Корощец није био либералан, он не би те конференције и зборови дозвољавао, него би их вратио на оно законско корито у коме би могла да се разлива та бујица речи, те критике, то негодовање.

Једном речи, Закон о штампи и о зборовима и удружењима ми не изгледају компликована ствар. Али кад дођемо код Закона о изборима, то се пред све нас поставља једно врло тешко политичко питање. Овде је то питање узето у толику дискусију, да је расправљано и о томе да ли тај Закон треба да изрази Влада сама, или са нама заједно или само са једним одбором из наше средине. Не улазећи у то какве би принципе нормирао тај нови закон, што се тиче мене лично, ја сматрам да је ово најважнији политички закон, и да он де факто претставља другу половину Устава, и зато сматрам да би једна дискусија у овој Кући и у Сенату о тој материји заузела толико времена, распалила и узвигла толико страсти, да би се ова дискусија пренела у штампу и на улицу, што у овом тренутку не би било ни корисно ни паметно, те зато мислим да би земља требала да уштеди себи ту велику расправу у овом часу. Ја сам из тих разлога за то да овај Закон донесе сама Влада у границама могућности, у духу своје Декларације и у духу свих оних потреба, које би се наметнуле Влади у тренутку када овај Закон буде доносила. Изјава поштованог г. Лазара Марковића од 3 фебруара, дата овде пред свима нама, у којој је било речено да се од стране Хрватске сељачке странке и од стране опозиције не поставља више никакво питање уставне реферме, јакo је успокојило целу земљу. Последња пак изјава г. др. Марковића, да је и он у име опозиције за ово овлашћење Влади, то јест за овлашћење да она сама донесе тај изборни закон, мора се само поздравити. Мени је само жао да се не слажем са г. Грбом, који је о тој ствари говорио веома слободоумно и либерално, али ја сматрам да се неки пут не састоји све у животу само у томе да се буде сасвим слободоуман и либералан, ако се то што се хоће не може да примени и у пракси. Г. Грба је казао да би наша Кућа требала да сачува себи ту иницијативу. Ја се питам, шта би наша Кућа имала од тога ако сачува ту иницијативу, а узвигла једну страсну дискусију у овим тешким временима, кад се воде преговори о споразуму са браћом Хрватима.!

Код раздела VIII у Министарству финансија ја поздрављам оне намере г. Министра финансија којим је он наговестио у Финансијском одбору, обећавајући извесне реформе нашега пореског законодавства, ако сам га добро разумео, као и реформе у раду Министарства финансија. Код нас би било потребно да се уведу извесне прогресивне

порезе, које смо ми радикали тражили од увек и о којима је још 1881 године Драгића Станојевић написао читаво једно дело. Било би заиста потребно да се много што шта у вези са тим државним финансирањем реформише, и ја бих био срећан да г. Ђуричић остане и до године Министар финансија, па да он то изведе, а да ми будемо посланици и до године, па да са њим дискутујемо о тим реформама онда кад будемо имали више времена.

Код раздела војске и морнарице хтео бих да подвучем да би требало повећати издатке на авијацију. У друге цифре нећу да се упуштам, сматрајући да су то свете инвестиције, сагга сасогит нашег државног инвентара.

Задржаћу се нешто дуже код раздела о грађевинама. Бићу мало локалан. Пuteви око Београда су врло рђави. Ја бих волео, као смедеревски посланик, да видим поправљен друм Београд—Смедерево.

Волео бих да нам господин Министар тај друм асфалтира. Ако он мисли да је ово што ја тражим нешто претерано, ја бих га молио да узме статистику па да види колики број возила прође дневно тим путем, да би се уверио да је ово једна велика саобраћајна потреба.

Желео бих овде да нагласим и потребу једнога друма који би везивао Скопље и Пореч. Ја сам живео неких 5—6 година у Скопљу. Иако је Пореч у непосредној близини са Скопљем, он ипак с њим нема никакву директну везу. Пореч је леп, чисто планински, српски крај, и они бедни сељаци који у њему живе нису у стању ни своја дрва и луч да снесу у Скопље, које се налази непосредно у оквиру њиховога видика кад погледају са планине, него морају да иду на Југ преко Велеса и преко Кичева, да би дошли у Скопље. У том делу Југославије сам видео највећу беду и сиротињу. Видео сам да сељаци тога краја вуку неку слану воду са извора па ту воду разблажују у другој води да би могли да осоле свој хлеб и јело. Налазим, стога, да треба да подигнем свој глас протеста што Скопље још није везано са Поречом, и мислим да се тиме одужујем Јужној Србији, о којој ћу проговорити накнадно још неколико речи, сматрајући да ми то нико неће замерити.

Поздрављам иницијативу нашег Министарства грађевина да приступи регулацији реке Мораве. То питање о регулацији Мораве било је постављено још 1860 године. Српско учено друштво, које се доцније претворило у нашу Академију наука, још 1860 године вршило је проучавања тока Мораве и о томе издало једну књигу, па је, као што видите, од тога времена прошло 80—90 година и та Морава још непрестано пустоши најбоље крајеве наше земље сваке године или сваке друге до треће године, излажући беди и мизерији десетине хиљада наших сељачких породица у Поморављу. Морам уз то да похвалим господина Министра Крека, што је пред нас изашао са својим штампаним експозеом, јер нам је тиме олакшао да пратимо шта он ради у подручном му Министарству.

Желео бих да овде одговорим господину др. Лазару Марковићу поводом његовог устајања на државу што зида велике банске палате. Господо, колико мени изгледа, и колико сам ја упознат са културном историјом, нема државе без велике архитектуре. Кад су се страни посланици састајали у оној некадашњој шупи, они нису могли лако да

свршавају послове и нису могли тако лако да се споразумевају као што ми то можемо да учинимо у овој лепој палати са овим лепим мермерима и под овим лепим луковима!...

Волео бих чак да видим да наша држава на свима странама земље подиже лепе грађевине, намењене јавним надлештвима и другим јавним потребама. На крају крајева, и ми треба једанпут да прекинемо с том сиротињом да по извесним судовима и извесним општинама и другим надлештвима државни чиновници преко зиме не могу у бондучарима да се згреју а преко лета не могу да се спасу од стеница!

Код питања снабдевања земље с водом, о чему је такођер говорио и г. Марковић, он је свакако говорио као посланик Требиња. Ја бих, међутим, хтео да говорим као смедеревски посланик, јер и ја у моме срезу имам три до четири села у којима стално влада трбушни тифус јер нема добре воде, иако има разних хигијенских установа и завода, ипак се није стигло да се за 20 година живота у великој националној држави ово питање реши, премда се ради о селима на 50 километара од Београда.

Ако ја то приговарам, ја то чиним зато да бих дао потстрека господину Министру социјалне политике да то види и да то будући народни посланици из смедеревског среза не морају овде да понављају будућем Министру социјалне политике.

Да пређем сада на наш саобраћај. Кад погледамо пројекат државног буџета, кад видимо тамо наше државне железнице, које имају инвентар од преко 25 милијарди динара, легије службеника, огромне сервисе, онда морамо напоменути да је и г. Спахо изашао пред нас са врло разрађеним штампаним експозеом, који је пример стручности и савесности, а шта више, и пример како министри треба пред Скупштину да изађу показујући рад у своме ресору. Али кад се већ говори о тим железницама и саобраћају, ја бих волео да нагласим да нас овде, у овим крајевима земље — пошто су сви били локални да будем и ја локалан! — интересују две пруге, и да нас интересују врло много, готово нас интересују најживље и најватреније. То је питање железничке везе Београда са морем преко Црне Горе и питање везе Битоља са Охридом, како би Београд био директно везан са Охридом железницом.

Под Министарством саобраћаја налази се и наша Речна пловидба. Ви сте, господо народни посланици, читали о новоме Статуту на Дунаву. Тај Статут о Дунаву ангажује и Енглеску, и Француску, и Немачку, и Румунију. Сви су заинтересовани на Дунаву, сви би желели да партиципирају у организацији службе и пловидбе на Дунаву, па како да се не интересујемо и ми, кад је Дунав и за нас једна сонда и море, као што је и за друге државе!

Ја бих волео да видим нашу Речну пловидбу много јачу, много организованију, да би она могла да издржи конкуренцију са пловидбама бар оних замаља које су мање од нас или које су равне са нама, да бисмо једнога дана, кад транспорти крену каналом Дунав—Рајна, са својим лађама и својим људима и ми стигли чак на Север, односно да се не би десило да се служимо туђим сретствима и људима.

Још пре сто година један Србин, Миша Анастасијевић, имао је око 100 агенција на Дунаву

и нико сем њега није имао толико лађа и пловних објеката, тако да је он био скоро суверен на Дунаву од Пеште до Галца. Заиста је женанто за нас да је Југославија занемарила наш положај на Дунаву, занемарујући трговачку речну флотилу, која би по моме мишљењу морала да се снажи и увећава већ и зато, да би могла да запосли велики број нашег света. А ви као народни посланици знате колики је проблем упослења код нас, нарочито око нас посланика, које јуре људи тражећи хлеба, а ми нисмо у стању да им га увек и дамо.

Код XII раздела бих желео да видим нека упрошћења у нашим поштанским сервисима, у првоме реду она упрошћења, која видимо у Француској, Швајцарској и Немачкој, а то су јевтинија поштарина за мање дистанце, а скупља за веће тако, да се не плаћају јединствене таксе за целу земљу, него да то буде новчано подељено према отстојању. Сматрам, даље, да не треба давати даље повластице за ослобођење поштарине. Сматрам да не треба да постоји такво стање да извесни наши крајеви немају добре или скоро никакве телефонске везе са престоницом или другим градовима. Дешавало ми се лањске или преклањске године да нисам могао добити из Приштине Београд. А кад сам га добио нисам га могао чути, а морао сам да платим. Видео сам по провинцији телефонске апарате који су може бити у Америци служили 1900 године, а који се код нас и данас употребљавају, не чинећи част нашем телефонском сервису.

Код овога Министарства желео бих још да истакнем колико је добро што је он предат човеку, кога ми сви познајемо. То је наш битолски посланик, јавни радник, г. Јован Алтипармаковић, мој стари друг и пријатељ. На тај начин је, као и у претходној Влади у личности г. Панте Јовановића, Јужна Србија била одликована лепим поверењем. Само присуство г. Алтипармаковића у Влади је одговор ономе ресанском посланику, који је у овој дебати устао да нам каже неке ствари о Јужној Србији, које су нас све увредиле и до срца заболеле. Он је изнео некаква тврђења, која су изазвала неке људе у нашој Кући и створила злу крв међу нашим колегама.

Нико боље него г. Алпармаковић, налазећи се у Влади, неће моћи да учини веће услуге своме родноме крају, Јужној Србији, коју сви волимо и чији напредак желимо да видимо остварен у овој великој и пространој Краљевини Југославији. Јужна Србија има, господо, у овој држави исто толико права као и сви други крајеви. Она има своје дводупло народно претставништво: Има општине у својим рукама, у Банском већу има своје људе, има своје људе у Скупштини, има своје људе у Сенату, а добија у последње време своје људе у Влади. У Јужној Србији је, као и у целој земљи, потребна несумњиво добра и поштна администрација. То међутим, није увек лака ствар и једна ствар која се може само пожелити и одмах извршити, али то, та претпоставка да нема добре администрације, ипак не даје права никоме међу нама да изговори онакве речи, какве је изговорио ресански посланик. Ја сам имао прилике да служим у Јужној Србији раније и да тамо радим и посматрам. Између осталог, доживео сам једанпут и ово: Дошао је био један режим и једна Влада, која је изабрала једнога човека за Бана и

послала га у Јужну Србију. Он је био велики господин. На станици су му људи приредили велики дочек. Дочекали су га најсрдачније. Он је узео став великог господина, а имао је поверење владе. Али није на жалост знао ништа о Јужној Србији. Он је зато у Јужној Србији дошао у сукоб са целим светом, па је дошао у сукоб са мношвом на једном питању на коме ми је цео свет дао за право, само Бан не. Ја сам на име тврдио, да у Јужној Србији имамо муслиманског живља наше словенске крви и језика, а г. Бан је рекао да то не зна. Ја сам био скоро протеран из Јужне Србије кад сам после тога казао г. Бану, да се Банови мењају, али да се карактерне особине Јужне Србије не могу да мењају и да се државна политика не може да мења.

Ми Јужну Србију волимо. Она је један од стратегијски најважнијих делова наше земље и ја не говорим у своје име кад кажем, да је господин ресански посланик извршио једно обесвећење и атак на све савести овде, у овоме Дому, кад се усудио да Јужну Србију дефинише као земљу чије незадовољство он треба да тумачи у Парламенту, иако није тамо рођен, ни растао, ни одрастао, те не може посматрати како треба социјалне и друге односе у њој, а нема ни школе ни потребне високе културне спреме, да би могао ући у оцену једног великог и суптилног питања, које не разуме.

Господо, код Министарства пољопривреде долазимо до најбољније тачке у овом нашем државном буџету и није могла случајно што је то тринаести раздео нашег државног буџета. Ми имамо карактер једне чисто пољопривредне и земљорадничке земље, а државни буџет Министарства пољопривреде редовно је најмањи у Краљевини Југославији. А поред свега тога код нас се тако често говори о томе да треба извршити преоријентацију пољске производње, да треба извршити преоријентацију сточарства путем производње друкчијих сирева и млечних производа, да треба да се изврши деполитизација задругарства, да треба отворити више пољопривредних школа, да пољопривредне школе треба да буду све више не само за мушку него и за женску децу, да треба да имамо станице за селекционисање семена и т. д., и т. д., а поред свих тих прича видимо да је буџет Министарства пољопривреде сасвим мали и недовољан да испуни тако велики програм. Ја зато сматрам да се то све не може захтевати од министра најглавније гране земаљске привреде чији је буџет најмањи у нашој земљи. Ја бих желео да до године овај буџет буде већи.

Код 14 раздела нашег државног буџета сматрам за дужност ово да кажем. Код нас се стално виче на велики број гимназија и ево већ равно 10 година стално се о томе пише и говори и непрестано се узима у дискусију проблем гимназија, а не узима се у дискусију и проблем координације двеју настава, оне која је под Министарством просвете и оне која је под Министарством трговине, да се у земљи отвори што више занатских школа за мушку и женску децу, да бисмо могли и на тај начин да подигнемо културни ниво народа и да бисмо оспособили што већи број јединки које ступају у живот да у свему самостално привређују.

Ваљало би да постоји у том Министарству и већа контрола акционарских друштава, јер не критикује наш народ узалуд та друштва. Ја сам н. пр. био директор једног акционарског друштва

и десило ми се да ми је Министар забранио предмет мојих сопствених друштвених књига. Не желим да никога оптужујем, али желим да илуструјем једну чињеницу која не говори у прилог довољно објективне контроле акционарских друштава у нашој земљи.

Врло је мало говорено о економским питањима која су у вези са нашим државним буџетом. Нико се није задржао на једном питању које је за нас најважније, а то је питање планског стварања велике и мале индустрије у нашој земљи. Ми смо за неколико последњих година створили неколико великих ствари на индустријском пољу и ми смо некако стидљиво објашњавали иностранству да ми не стварамо индустрију за конкуренцију другима, већ да је стварамо само за себе. Међутим стварање индустрије код нас — то је диктат стварности. Ми морамо да рационализујемо нашу привреду, јер се и код нас поставља проблем људи без простора.

Онде где код нас у Југославији има много људи, нема више довољно простора. Нове генерације стижу, морамо да их запослимо. На који начин да запослимо те људе? Не можемо их све запослити у сезонским пољопривредним радовима, него морамо да идемо ка стварању индустрије, да у том нужном и оправданом решењу нађемо један кључ за друга, даља решења, онде где влада пренасељеност у нашој земљи. У моме срезу има једно село, чији је атар од 800 хектара, а на том простору живи 800 становника, а годишњи приход тога села износи 800 хиљада динара. И од тих 800 хиљада динара треба да живе ти људи 365 дана, да плате порезу, да издржавају школу, општину, путеве...

Ја мислим да је ту проблем тако јасно постављен, пошто се земља не може растегнути као гума, да је потребно у близини таквих села створити неке индустрије или неке домаће занате, да би тај пренасељени свет могао да се поштено прехране, да не би долазио у сукоб са самим собом и насељима околу. Јер, зато што нема више где поштено да узме, гладни човек посеже за туђим и зато видимо велики проценат криминалитета у тим селима дуж Поморавља, које је заиста јако пренасељено.

Када се ради о индустријализацији земље, требало би да наши стручњаци у Министарству трговине и индустрије виде, какву спрему, какву припрему треба обезбедити нашем раднику, да би тај радник био у стању да се упосли у свакој фабрици у нашој земљи. У Смедереву на пр. постоји једна фабрика у којој један радник има надницу од 300 динара дневно, а има више таквих радника, и ниједан није Србин ни Југословен, сви су Немци који су дошли из Немачке, па чак и из Румуније. Зашто? Зато, што тај посао не може нико од наших млађих људи да учи, јер је забрањен ноћни рад особама млађим од 16 година у пословима те врсте. Налазим, када су већ у питању тако велике наднице и важне ствари, где се лије неки плех, где се један радник који се зове Валцер не може добити него из друге земље, да у таквим приликама треба изменити реглемант, да би до тога зната дошао и неко од наших млађих људи, наш држављанин, који је наше расе и крви, да и он научи такав занат, да би могао радити у својој земљи.

Претседник Милан Симоновић: Молим господина говорника да мало пожури са својим говором.

Милан Стојимировић-Јовановић (наставља): Хоћу, господине Претседниче.

Ја сам учинио ту напомену баш зато, што ми се чини да у суровој борби око сировина толиких сила у свету, ми треба да спремимо себе, да створимо у Југославији индустрију у толикој мери, да из наше земље не изиђе ни једна сировина непрерађена и да не буде извезена само вредност коју претставља сировина, него и вредност коју претставља дело људских руку.

У исто време желим да упутим апел за стварање бољих трговинских односа са Италијом, јер сам констатовао да смо у Италију некада пласирали 20% свога извоза, а данас је то пало на 6%. Наравно, морам нагласити да тиме нисам казао да сам противан систему, да се има више извозних тржишта у исто време.

Да бих изашао потпуно у сусрет господину Претседнику, ја ћу скратити своје даље излагање и нећу говорити о Министарству шума и руда, али ћу зато говорити са нагласком о XVI разделу пројекта буџета, који се односи на Министарство социјалне политике и народног здравља, да још један пут код тога раздела дигнем свој глас против неосигураности новинара у нашој земљи. Чинио сам апел годинама кроз штампу са свим својим друговима новинарима да се од стране државе изиђе у сусрет и новинарима, да и ми новинари добијемо извесно осигурање у овој земљи, када су то осигурање остварили толики мануелни радници и други сталек.

Ја не устајем, господо, ни противу тих сталек-жа ни противу тих радника и њихових осигурања, ја поздрављам чињеницу да су они могли да обезбеде своје радничке пензије; али ја само желим да скренем пажњу на једну грубу контрадикцију, да је наша држава успела да осигура многе и многе, а да није успела да обезбеди наш најважнији сталек, један неопходно важан интелектуални кадар, који је пресудан у стварању јавнога миљења (и по питањима идеологија и по питањима националне културе, као и по питањима најтананијих националних осећања!) те тако новинарски сталек и поред све своје пожртвованости и савесности, поред све висине које је постигао у своме позиву и поред тако важне мисије коју врши, да тај сталек у нашој земљи још није добио своје осигурање. Ви, господо посланици, још и данас имате драстичне примере да наши стари новинари који су по 40 до 50 година радили по редакцијама, умиру по болницама у великој беди, упућујући апеле појединим добротворним друштвима, да би могли да буду транспортовани у неки санаторијум или у неки кут, где ће мирно умрети а да их нико не види!... Хоћу даље у овом тренутку да изнесем и то, да супруге једнога Пере Тодоровића, једнога Стеве Милићевића, једнога Љубе Бојовића-Брке, мал'те не просе по Београду и да један Павле Ранковић умире у беди и сиротињи, и да код нас нема некога ко ће казати: Ово је новинарско питање толико важно, да га морамо решити јер не смемо то питање даље оставити нерешено. Нећу даље да говорим о томе болном питању, нећу даље да апелујем на Народну скупштину да се она заузме да се ово питање реши путем једнога амандмана, али

само хоћу да кажем да је непријатно и помислити да код нас награде појединих техничких лица који служе у штампи износе и по 300 и 400 динара дневно, а да неки новинари примају свега по 40 до 50 динара дневно и да су, и поред тога свега, и данас неосигурани. Хоћу дакле јасно и отворено да кажем да докле код нас не буде новинарског осигурања, дотле ће код нас цветати и рђава штампа, а када то осигурање буде остварено, да ће се показати један знатан напредак и подићи општи ниво наше штампе.

Да бих завршио, прилазим закључку свога говора.

Влада г. Цветковића је влада једног народног споразума. Она излази пред нас са једним буџетским пројектом и једном Декларацијом, као што сам то нагласио и у уводу мога говора. Ми при-мамо ту Декларацију, а када смо примили Декла-рацију, треба да примимо и овај буџет. Не би имало смисла да Скупштина натерује Владу да иде у дванаестине. Зато сам мишљења да је овај буџет неопходна нужност, »raison d'Etat«, ствар која спасава наш парламентаризам и наше колико-толико буџетско парламентарно право. И зато хоћу да гласам за овај буџет и да укажем своју потпору овој Влади коју сматрам за једну владу коју треба да помогнем и са гледишта једног партизана, као члан Југословенске радикалне заједнице, и са гледишта једног реалног Југословена! (Одобравање и плескање на десници).

Претседник Милан Симоновић: Има реч народни посланик г. др. Милан Улмански.

Др. Милан Улмански: Господо народни посланици, време је поодмакло, али у првом реду околност да смо имали дуг низ одличних говора у којима су главне тезе особито идеолошке стране најважнијих питања, тако разрађене, дозвољава ми да будем кратак. У низу говора које смо чули одликују се особитом опширношћу и прегнантношћу разрађене теме говора г. Цветића, др. Марковића, великим делом говор г. Недића и говор г. др. Тупањанина. Ми смо из тих говора све оно чули што се идеолошки може о том питању да каже. Ми смо видели да је дошло са обеју страна до једног стања где обојица желе да се то стање прекине и да настане ново једно стање које одговара интересима свих који у држави живе. Баш ове заострене односе у тако званом хрватском питању ја бих означио као главни доказ, да су то братски односи, јер ми знамо, да ако се браћа заваде да се онда оштрије и јаче заваде него други. Психолошки би се то могло тако протумачити, да сваки у свом брату види ону своју крајњу мисао и све оне мане које у себи осећа, па према томе брата и друкчије просуђује и друкчије брату суди него другоме кога не познаје тако дубоко. Али, господо, ми смо из свих говора једно разабрали, са обеју страна што се говорило резултат је био: ми хоћемо споразум. И Скупштина се према томе јасно изразила. Скупштина је према томе прихватила принцип који је поставила Краљевска влада. И Скупштина имаде само једну жељу, што пре и што јасније да буде тај споразум „клара пакта бони амици“. Јасно да се види шта ко хоће, јасно да се види шта ко може, и јасно да видимо линију на којој ћемо се наћи. Али, господо, од свих 15 милиона који су у овој држави, изјутра кад се

пробуде, ја мислим, да ни десет хиљада не мисле на сва ова идеолошка питања, која се овде расправљају. Мало је коме прва помисао: федерација, унитаризам, централизам. Сваки се пробуди са сто малих брига. Са сто оних брига што живот испуњавају и што живот чине. А те бригае, скуп тих брига, господо, то је наш буџет, те хладне сухопарне цифре нанизане једне до друге, то значи коначно живот народа. И међу тим цифрама, међу тим мртвим словима, ту имаде спојница. Те спојнице су они нерви који дају све што је том животу потребно. Господо народни посланици, са тог становишта погледајмо тај буџет, са тог становишта га посматрајмо. Кад седнемо да прочитамо и прођемо тај буџет, једно, господо, немојмо заборавити да је сваки од нас народни посланик за целу државу а да није само за свој крај. Немојмо читати буџет и рачунати одмах статистички шта добијате ви, колико добијам ја.

Господо, само ако имадемо народни живот, као једну целину пред собом, ако тај народни живот виђамо и видимо у томе буџету и из данашњег стања пођемо у будућност, онда смо буџет право схватили. Буџет није за једну годину, него буџет је један део онога великог програма, који свака влада мора имати пред очима, кад наступа као влада. Она мора знати, како та Југосливија треба да изгледа за 100 до 200 година, и треба свој рад за ову годину или за период, који је њој одређен, да удеси тако, да после 100 година буде оживљена слика, коју има пред очима. С тога становишта треба да читамо буџет и да га простудирамо.

Господо народни посланици, за наше поједине крајеве, за бановине вреди принцип релативне највеће важности појединих потреба. Не важи за све крајеве иста потреба. Једномерна подела сретстава не би одговарала нашим животним потребама. Једнима је много важнија вода и путеви, него школе. Можда то звучи некултурно, али, господо, „примум вивере, деинде филозофаре“. Најпре морамо створити услове, да се човек, који је везан уз ту груд, да тамо мора живети, доиста може развијати као човек, и као држављанин. У првом реду треба се бринути за физикум. Разуме се, да се код тога не смеју занемаривати ни друге потребе, душевне потребе, али ако није тело јако, ако пегавац и тифус море људе, онда им је бадава и школа, онда им је бадава и виша култура и све друго. И тако треба за сваки крај одредити оно, што је најважније. А са становишта, да смо ми посланици за целу државу, да се имадемо за целу државу бринути, само с тога становишта моћи ће се решити велики проблеми т. зв. пасивних крајева. Мој господин предговорник мало пре је говорио о нашем богатству. Једни кажу: ми смо сиромашна земља; други кажу: ми смо богата земља. Ја бих рекао: Ми смо земља, која своје богатство и своје природне дарове још није организовала. Да би се видело, да ли смо богати или сиромаси, морамо у првом реду наше имовинско стање установити. Ми још тај преглед немамо. Увек се каже: имамо много шума и много руда. Господо посланици, ми смо чули јуче да је један г. посланик у своме говору споменуо, да у његовом крају имаде 100 милиона кубних метара дрвета. Исто тако чујемо често: нашло се огромно рудно благо! Ми још не знамо шта има. Важна је задаћа Краљевске владе, да са-стави тај инвентар, јер нема благајника, који не

зна шта има у благајни, — а онај који управља народном имовином мора да зна колика је. Народна имовина није само оно што је у благајни, него оно што је над земљом и под земљом. Ми то треба да знамо, и ако једанпут знамо шта имамо, и ако организујемо нашу имовину и наше богатство, онда ћемо моћи и тако зване пасивне крајеве претворити у активне.

А уколико се неки пасивни крајеви не даду претворити у активне крајеве, дужност је наша да их спасемо са активним крајевима да и они могу дати држави онај максимум, за који их је природа оспособила.

Господо посланици, код буџета имам једну жељу. Као што код малог човека, за кога сам говорио, има хиљаду разних брига које се не могу расчланити у ресурсе, него је све у једном исто тако стоји и са буџетом, а и ја тај буџет сматрам једном целином, па према томе мислим да би заиста веза између ресурса морала бити што јача.

С тога становишта особито поздрављам да је на чело Министарства финансија дошао г. Ђуричић. Он није само финансијер, он је човек привреде и он ће те спојнице наћи и он ће све поједине ресурсе не само у концепцији него у provedби спојити у једну хармоничну живу целину.

Не треба да говорим о вези између појединих ресурса, него ћу само споменути летимце везе које се на први поглед виде; на пример између пољопривреде и индустрије, пољопривреде и шумарства, војске и спољних послова, војске и саобраћаја, војске и грађевина, просвете и физичког васпитања народа итд. итд.

О појединим ресурсима, господо посланици, не бих сад хтео ништа да говорим јер по мом мишљењу то не спада у ову општу дебату. Ја бих хтео само да споменем један моменат који тако засеже у све ресурсе да сам у највећој неприлици када би га сврстао. То бих хтео да обрадим овом приликом: то је закон о организацији и мобилисању свих персоналних и материјалних сила у држави. Ја бих молио Краљевску владу да што пре тај закон донесе. Разуме се да је тај закон од највеће важности у моменту највећег напона свих сила у држави, а то је у рату, те би, према томе, у првоме реду спадао у ресурс војске. Али тај закон засеже тако у све појединачне ресурсе да мора бити један заједнички елаборат једна слика правог стања свих наших материјалних и персоналних сила и како се те силе у појединим фазама могу и морају организовати и искористити.

Сем ове задаће да реши питање буџета, које је наша прва и најважнија дужност, ставља нам се у дужност још једна ствар која произилази из политичког дела Владине Декларације, а то су припремни радови за „споразум“.

Претседник Владе господин Цветковић нарочито је нагласио да треба приступити припремама што пре. За припреме ми смо му потребни. Код

припрема ми морамо показати добру вољу и искрену вољу за остваривање свега онога што се у свима говорима нагласило. Ту морамо ићи до максимума да припреме буду што пре готове да се коначном делу што пре приступити може.

У те припреме спада по моме суду и онај § о коме је било доста говора и у коме су се мишљења поделила, да ли треба са скупштинским одборима или без скупштинских одбора та питања решавати.

Господо народни посланици, ми у једноме од најважнијих питања за целу државу поклањамо шефу наше владе пуно поверење, и зато му не смемо у тактици у разрађивању постављене му задаће ништа стављати на пут што би могло спречити тај његов рад. У те прегараторне радове имаду се убројити оне мере које су у сваком погледу и за сваки случај одлучне. То је у првом реду усавршавање нашег судства и наше администрације. У овим областима најважнији моменат што сваки грађанин захтева је експедитивност. Јер најбоља управа ако својим решењима долази прекасно, не вреди. И ако одлуке нису савршене а дате благовремено, много су корисније од идеалних одлука које прекасно долазе и боље је често највећи непријатељ доброга. Код администрације мислим да је велика грешка код нас у томе што имамо сувише велике срезове. Географија наше државе је таква да код великих срезова налазимо често подручја која не спадају заједно спојена у једну управну целину. У таквим случајевима управне власти немају могућности да целим тим простором подједнако владају. Ова раздаљина појединих делова среза често је тако велика да средњи начелник не може да буде отац и мајка онога среза, а то је први услови наше администрације. Не сме се претеривати са писањем. Код нас има много неписменог света, за то средњом начелнику треба дати власт да може кратко и брзо на лицу места да свршава послове. Такав рад ако је поштен и паметан, биће за народ кориснији него ли оне одлуке које се доносе по најумнијим законима али се прекасно странкама дају.

Ја из пуног осведочења и свестан дужности које смо преузели кад смо ступили у овај Дом гласам за буџет са пуним поверењем у Краљевску владу. (Пљескање и одобравање).

Потпретседник Алојзиј Михелчић: Господо народни посланици, ја ћу са вашим пристанком да закључим ову нашу седницу а предлажем као дневни ред за идућу седницу: Продужење претреса у начелу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1939/40 годину. Прима ли Народна скупштина предложени дневни ред? (Прима). Објављујем да је данашња седница закључена, а идућу заказујем за сутра у 9 часова пре подне.

Седница је закључена у 21,55 часова.

